

“Kuin kuoreton kananmuna”

Perhesiteen merkitys ilman huoltajaa tulleen
alaikäisen turvapaikanhakijan
turvapaikkaprosessissa

Sanna Väre

12.08.2016

Pro gradu-tutkielma

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

TIIVISTELMÄ

Kuin kuoreton kananmuna. Perhesiteen merkitys ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkaprosessissa.

Sanna Väre

Sosiaalityö

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteen laitos

Jyväskylän Yliopisto

Ohjaaja: Johanna Kiili

Syky 2016

87 sivua, 2 liitettä

Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida perhesiteen merkitystä ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkaprosessissa. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys paikantuu liminaalisuuteen ja perheeseen. Liminaalisuus tarkoittaa sitä väli tilaa, jossa alaikäinen turvapaikanhakija elää turvapaikkaprosessinsa aikana ennen oleskelulupapäätöksen varmistumista. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten elämästä liminaalitulassa on aiempaa tutkimusta, samoin aiemmin on tutkittu myös maahanmuuttajataustaisten perhekäsityksiä.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimusaineisto on kerätty seitsemältä ilman huoltajaa alaikäisenä tulleelta turvapaikanhakijalta, joista jokainen on tutkimusta tehtäessä ollut jo täysi-ikäinen ja oleskeluluvan saanut. Haastatteluissa haastateltavat muistelivat turvapaikkaprosessiaikaansa. Haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu sanatarkasti. Tutkimusaineisto on analysoitu teorialähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä.

Johtopäätöksenä todetaan, että ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat turvapaikkaprosessinsa aikana hyvin yksinäisiä. Perheyhteys on alaikäiselle turvapaikanhakijalle tärkeä ja perheeltä haetaan lohtua, mutta omasta pahasta olostani ei perhettä haluta rasittaa. Nuori on vieraassa kieli- ja kulttuuriympäristössä oman turvapaikkaperusteensa kanssa hämmentynyt, eikä tiedä kenen puoleen voi luottavaisin mielin kääntyä, joten nuori pitää tunteet ja huolet sisällään.

Avainsanat: alaikäinen, turvapaikanhakija, liminaalisuus, perhe

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
2. Maahanmuutto ja kulttuurinen identiteetti	5
2.1. Termien määrittelyä	6
2.2. Ulkomaalaishallinnon kehityksestä Suomessa	8
2.3. Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija	10
2.4. Pakolaistilanne Suomessa 2016	12
3. Perhe	13
3.1. Määrittelyä pakeneva perhe	13
3.2. Perheen antama tuki ja tuen puutteen merkitys	16
4. Liminaalitila	19
4.1. Liminaalitila käsitteenä	19
4.2. Nuoruuden siirtymävaihe turvapaikkaprosessin lisäelementtinä	22
5. Aineisto, tutkimuksen toteutus ja analyysi	25
5.1. Tutkimuskysymys	25
5.2. Haastateltavieni esittely	25
5.3. Teemahaastattelu	27
5.4. Aineiston analyysi ja kuvaus	31
5.5. Maahanmuuttajatutkimuksen erityispiirteet	32
5.6. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
6. Tutkimuksen tulokset	36
6.1. Tulo Suomeen	36
6.2. Nuoren määrittelemä perhe	38
6.3. Lähtö kotimaasta	41
6.4. Yhteydenpito perheeseen	43
6.5. Perheen rooli turvapaikkaprosessin aikana	47
6.5.1. Salaisuus	47
6.5.2. Syllisyys	50
6.5.3. Koti	53
6.5.4. Lohtu	55
6.5.5. Pelko	60
6.5.6. Toiseus	64
7. Johtopäätökset	68
8. Pohdinta	73
LÄHDELUETTELO	77
LIITTEET (2 kpl)	

1. JOHDANTO

”Pian 17 vuotta täyttävä poika makaa kippurassa sängyllä ja puristaa antamaani pehmopantteria sylissään. Ja itkee. Kielteinen perheenyhdistämispäätös tuli tänään. Viereisessä huoneessa oleva vastatullut 15-vuotias poika nukkuu veitsi tyynynsä alla. Ja pelkää. Nuoresta iästä huolimatta takana on jo monta vuotta selvitymistä Italian kaduilla. Turvapaikkapuhuttelusta tullut 14-vuotias tyttö huutaa, että hän haluaa kuolla. Miksi hänen oli kerrottava sille miehelle kaikki, mitä hän on halunnut unohtaa, raiskaukset ja pahoinpitelyt. Kymmenen kuukautta vanha pikku mies juoksee nauraen kädet ojossa tukiperheen äidin syliin – tietämättä, että on aika siirtyä tuntemattomien sukulaisten hoivaan ja hyvästellä tukiperhe.” (Väre 2015, 2).

Olen työskennellyt kahdessa alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa, toiminut usealle turvapaikanhakijanuorelle tukihenkilönä (80-luvulta lähtien) ja tällä hetkellä toimin edustajana usealle alaikäiselle turvapaikanhakijanuorelle. Olen keskustellut satojen yksintulleiden nuorten kanssa ja jokaisen tapaamani nuoren kohdalla perhe nousee keskusteluissa tärkeäksi aiheeksi. Pääsääntöisesti alaikäinen turvapaikanhakijanuori on vastoin omaa tahtoaan joutunut jättämään perheensä ja hakemaan turvaa muualta. Vieras maa ja kulttuuri sekä uudet tavat saavat nuoren usein pohtimaan suhdettaan omaan maahansa ja kulttuuriinsa, puhumattakaan uskonnon merkityksestä tällaisessa epävarmassa ja pelottavassa tilanteessa.

Tutkimuksessani haluan keskittyä nuoren perhesiteeseen. Tutkin erityisesti, minkälainen merkitys perhesiteellä on nuorelle turvapaikkaprosessin aikana. Yleensä puhuttaessa perheen merkityksestä nuorelle on perhe läsnä nuoren arjessa. Yksintulleen alaikäisen arjessa aikuisen roolista vastaavat ryhmäkodin ohjaajat ja edustaja, vuorovaikutus omaan perheeseen on vähäistä tai sitä ei ole lainkaan. Haluan tutkimuksessani selvittää miten perheside, tai sen puute, vaikuttaa nuoren elämään turvapaikkaprosessin aikana, jolloin nuorella ei ole vielä varmaa tietoa, saako hän jäädä pysyvästi Suomeen ja elämään säätelee usein epävarmuus tulevaisuudesta.

Erityisesti syksyllä 2015 on ulkomailta Suomeen suuntautuva muuttoliike ollut selkeässä kasvussa ja sen myötä myös monikulttuurisuudesta muotoutuu yhä merkittävämpi teema

suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomeen on vuonna 2015 tullut yli 1500 alaikäistä turvapaikanhakijaa ilman huoltajaa. Tällaiseen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrään ei oltu osattu varautua. Tästä syystä traumaattisia kokemuksia omaavat nuoret eivät saa riittävästi aikaa ja huomiota aikuisilta. Lähes joka kuntaan on perustettu hätämajoitusyksiköitä, vastaanottokeskuksia sekä alaikäisyksiköitä ja mukana on monenlaisia toimijoita, myös taloudellista etua tavoittelevia. Maahanmuuttoviraston rajalliset resurssit eivät mahdollista kaikkien toimijoiden asianmukaista kouluttamista, jopa käytännön ohjeistuksen pitäminen ajantasaisena on näyttänyt tuottavan vaikeuksia. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden tasalaatuinen ja asianmukainen kohtelu jää pitkälti edustajien valvottavaksi. Tämä on huolestuttavaa, sillä uusimmissa alaikäisyksiköissä aiempaa kokemusta alaikäisistä turvapaikanhakijoista on vähän tai ei lainkaan.

Mielestäni kaikkien maahanmuuttotyötä tekevien ensisijainen pitkäntähtäimen tavoite tulisi olla onnistunut, yksilöllinen kotoutuminen. Olen vuosien ajan seurannut alaikäisinä Suomeen saapuneiden nuorten elämää ja miettinyt sitä, miksi joku selviytyy huolimatta traumaattisista kokemuksistaan, kun taas toinen syrjäytyy, vaikka ulkopuolisesta hänen edellytyksensä kotoutua olisivat paremmat. Mitkä ovat ne voimavarat, jotka saavat nuoren sitoutumaan tämän yhteiskunnan vaatimuksiin ja ponnistelemaan omien tavoitteidensa eteen? Näkyykö tässä prosessissa nuoren taustalla olevan perheen tuki ja turvallisuuden tunne siitä, ettei ole maailmassa yksin? Vai onko yksinäisyys juuri se motiivi, joka pakottaa nuoren ponnistelemaan enemmän?

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää miten perheside ja muut läheiset ihmissuhteet vaikuttavat yksintulleiden alaikäisen turvapaikanhakijanuoren elämässä turvapaikkaprosessin aikana. Turvapaikanhakijoiden suuri määrä on aiheuttanut runsasta keskustelua mediassa ja kansalaisten kesken. Tärkeää on kuitenkin tehdä arvioinnit faktoihin ja tutkimukseen, eikä yleiseen tunne-ilmastoon perustuen. Tutkimukseni tuloksia voidaan mahdollisesti hyödyntää alaikäisen turvapaikanhakijanuoren kanssa työskentelevien aikuisten parissa ja mielestäni tutkimukseni tulokset on hyvä saattaa tiedoksi myös päättäjille. Tehdessäni tätä tutkimusta on eduskunta hyväksynyt uuden perheenyhdistämislain, jossa perheenyhdistämisen ehtoja on tiukennettu. Oman tutkimukseni lisäarvo kohdentuu lapsen edun käsitteeseen eli siihen, miten kotoutumiseen suunnattuja väheneviä resursseja tulisi hyödyntää, jotta saavutettaisiin lasten kannalta paras tulos.

2.MAAHANMUUTTO JA KULTTUURINEN IDENTITEETTI

Maahanmuutto on yleismaailmallinen ja vanha ilmiö. Kansainvälisen siirtolaisjärjestön IOM:n (International Organization for Migration) tilastojen perusteella kansainväliseen muuttoliikkeeseen kuuluu peräti 3,1 % maailman väestöstä. Riippumatta maahanmuuton syystä, jokainen muuttaja muuttaa osaltaan myös sitä maata, johon hän asettuu. Maahanmuutto muokkaa siis yksilön ohella koko ympäröivää yhteiskuntaa ja kulttuuria. (Martikainen ym. 2013, 13–14.) Suomeen vuosittain saapuvilla on monenlaisia maahantulon syitä, joista tärkein on perheside, seuraavina työnteko ja opiskelu. Pakolaisuus on vasta neljännellä sijalla maahanmuuttajaryhmistä. Vuoden 2015 maahanmuuttotilaston mukaan Suomeen valittiin 1034 kiintiöpakolaista, myönteisiä oleskelulupapäätöksiä tehtiin kaikkiaan 17796. Tilastojen mukaan vuonna 2015 perhesiteen perusteella Suomeen on tullut 6036 henkilöä, opiskelun perusteella 5869 sekä oleskeluluvan työn perusteella on saanut 5436 henkilöä. (Maahanmuuttovirasto/Tilastot 2015.) Vuonna 2014 on Suomeen rekisteröity EU-kansalaisia 11 145 ja paluumuuttajia on vuonna 2015 tullut 224, kaikki Venäjän federaatiosta (Maahanmuuton tunnusluvut 2015.)

Kulttuuri on tärkeä osa ihmisenä olemisen kokemusta. Olemme aina oman kulttuurikäsitteemme muokkaamia toimissamme ja valinnoissamme. Arkielämä ja kanssakäyminen tuovat jatkuvasti eteemme uusia tilanteita, joissa joudumme tulkitsemaan toisten ihmisten viestejä, toiveita ja aikomuksia. Meillä kaikilla on oma elämänhistoriamme ja omat tulkintamallimme, joiden pohjalta pyrimme ymmärtämään maailmaa. Oman kulttuurin säilyttäminen saattaa maahanmuuttajan kohdalla mahdollistaa yhteyden ylläpitämistä entiseen sekä luoda pysyvyyden tunnetta. (Valtonen 2008, 32, 60.) Perinteisesti kulttuuri ymmärretään fundamentalistisen näkemyksen mukaan tiettyyn paikkaan sidoksissa olevana, erillisenä ja sisäisesti homogeenisena tapana nähdä ja ymmärtää maailmaa. Tämän näkemyksen mukaan kulttuuri määrittää ihmisten merkityksiä, elämäntapoja, identiteettiä, arvoja ja asenteita. Prosessuaalinen kulttuurikäsitteitys puolestaan näkee kulttuurit toisiinsa sekoittuvina ja muuttuvina. Maahanmuuttajuus ja kansainvälistyminen muokkaavat kulttuureja, joita ei tämän käsityksen mukaan nähdä pysyvinä. Erilaiset kulttuuriset merkitykset ovat yhtäaikaaisesti läsnä ja vaikuttavat samanaikaisesti. Myös kulttuurinen identiteetti muuttuu ihmisten luomien merkitysten muuttuessa. Intersektionaalinen tapa tarkastella kulttuuria huomioi

laajemmin ihmisiin vaikuttavia eroja ja valtarakenteita. Intersektionaalisen tavan kautta voidaan huomioida esimerkiksi etnisuus, sukupuoli, rotu, kulttuuri toisiaan muokkaavina tekijöinä. Monikulttuurisuuden tarkastelussa tämä merkitsee moninaisuuden huomioonottamista pelkän kulttuuriin painottuvan näkökulman sijaan. (Anis 2016.)

2.1. Termien määrittelyä

Vuonna 1951 allekirjoitettiin Genevessä UNHCR:n (United Nations High Commissioner for Refugees) pakolaissopimus, jossa pakolaisuus on määritelty. Suomi on allekirjoittanut tämän sopimuksen vuonna 1968 (Leitzinger 2010, 130). **Pakolainen** on henkilö, joka on joutunut pakenemaan kotimaastaan, koska hänellä on uhka tulla vainotuksi uskontonsa, kansalaisuutensa, rotunsa, etnisen taustansa, poliittisen mielipiteensä tai yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisensa takia (Finlex 77/1968, 2. artikla.) **Turvapaikanhakija** on kolmannen maan kansalainen tai kansalaisuudeton henkilö, joka hakee suojelua ja turvaa vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakija ei ole vielä saanut päätöstä oleskeluluvastaan ja päätös voi olla myös kielteinen. Suomessa oleskelulupa voidaan myöntää joko pakolaisuuden tai toissijaisen suojelutarpeen perusteella, jonka perusteena on hakijan todennäköinen epäinhimillinen kohtelu lähtömaassa. (Lähteenmäki 2013, 8.) **Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija** tarkoittaa alle 18-vuotiasta, ilman huoltajaansa saapunutta turvapaikanhakijaa. **Kiintiöpakolaisia** ovat henkilöt, jotka ovat jo saaneet UNHCR:n pakolaisstatuksen ja he asuvat usein pakolaisleireillä. (Maahanmuuttovirasto/Sanasto.) Suomi on sitoutunut ottamaan vuosittain vastaan 750 kiintiöpakolaista, lukuunottamatta vuosia 2014 ja 2015, jolloin Syyrian pakolaistilanteen vuoksi kiintiömäärä nostettiin 1050 pakolaiseen (Maahanmuuttovirasto/Kiintiöpakolaiset). **Maansisäiset pakolaiset** muodostavat suurimman yksittäisen ryhmän kaikista maailman pakolaisista, heitä oli vuoden 2010 lopussa arvioiden mukaan noin 27,5 miljoonaa. Ihmiset eivät mielellään lähde kauaksi kotoaan, eikä monilla ole varaa matkustaa, siksi suurin osa maailman kaikista muuttajista liikkuu oman maansa sisäpuolella ja toivoo voivansa palata kotiseudulleen mahdollisimman pian (UNHCR Statistical Yearbook 2014, 10). **Paluumuuttajaksi** kutsutaan henkilöä, joka asuttuaan ulkomailla, palaa takaisin kotimaahansa (Martikainen ym. 2013, 33). **Siirtolaisiksi** kutsutaan yleisesti henkilöitä, jotka muuttavat pysyvästi uuteen maahan, joko maahanmuuttajana tai maastamuuttajana (Hartonen ym. 7).

Käytän tutkielmassani käsitteitä kotoutuminen ja kotouttaminen, jotka molemmat liittyvät olennaisesti maahanmuuttajien integroitumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. **Kotoutuminen** tarkoittaa maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä, jossa lopullisena päämääränä on asettuminen yhteiskuntaan toimivana ja osallistuvana jäsenenä. Suomessa kotoutuminen nähdään kaksisuuntaisena prosessina, jossa kotoutuvien maahanmuuttajien lisäksi toisena osapuolena ovat kantaväestön edustajat kohtaamassa uutta monikulttuurista elämäntapaa. Onnistunut kotoutuminen tarkoittaa kantaväestön ja maahanmuuttajien keskinäistä vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet kokevat olevansa tasavertaisesti mukana ja myös maahanmuuttajan ympärillä oleva yhteiskunta muuttuu. (Saukkonen 2013, 87.)

Maahanmuuttajia käsitellään usein homogeenisena ryhmänä unohtaen, että maahantuloon on monenlaisia syitä. Kotoutumisen kannalta tärkeää olisi alusta asti pitää maahantulleita aktiivisina toimijoina, jotka osaltaan muuttavat ympäröivää yhteiskuntaa ja kotoutumista tarvitaan myös kantaväestöltä suhteessa monikulttuuriseen yhteiskuntaan. (Löytty 2008, 141 – 143.) Työllistyminen ja osallistuminen yhteiskunnan toimintoihin ovat tärkeitä osia kotoutumisessa. Kotoutumista tukevan sosiaalityön tavoitteena on turvata maahanmuuttaja-asiakkaiden hyvä elämä. Käytännönläheisen työskentelyn avulla pyritään kartoittamaan kotoutumista haittaavat ongelmatilanteet ja arvioimaan maahanmuuttaja-asiakkaiden erityistarpeet jo asiakkuuden alkuvaiheessa. Tämä edellyttää sekä kykyä monikulttuuriseen työskentelyyn että paneutumista haastavan asiakaskunnan tarpeisiin. (Pehkonen 2010, 75–76.)

Kotouttaminen on viranomaisten ja muiden tahojen yhteistyötä, jolla edistetään maahanmuuttajien sosiaalista vahvistumista ja yhdenvertaisuutta paikalliseen väestöön. Kotoutumislaissa on eritelty valtion, kuntien sekä työ- ja elinkeinotoimistojen vastualueet kotoutumista edistävästä toimenpiteistä. Nykyisen lain mukaan kuntien on huolehdittava maahanmuuttajien sosiaali- ja terveystalveluiden, asumisen, opetuksen ja muiden perustalveluiden järjestämisestä. Kunnat huolehtivat myös kokonaisuudessaan työvoimaan kulumattomien kotoutumisen järjestämisestä. Kolmannen sektorin tarjoamat talvelut ovat myös tärkeä osa kotouttamistyötä. (Pöyhönen ym. 2010, 52.) Onnistuneessa kotouttamismallissa kyetään yhdistämään yksilön aiemmat kulttuuriset talvat ja arvot luontevaksi osaksi uutta yhteiskuntaa (Anis 2016).

2.2. Ulkomaalaisyhallinnon kehityksestä Suomessa

Suomen ulkomaalaisasiat olivat alussa keskitetyt yleisesikunnan tiedustelutoimintaa harjoittavaan osastoon, mutta vuonna 1918 perustettiin oleskelulupia varten erityinen Passiosasto, joka elokuussa 1919 siirtyi sotilailta siviileille. Kansalaissodan jälkeen Kansainliitto painosti Suomea antamaan kansalaisuus oikeudet kaikille maassa asuville, mutta tähän Suomessa ei suostuttu. Kansalaisuusasioiden hoito siirrettiin ulkoministeriöltä sisäministeriölle ajatuksena seurata ulkomaalaisten valvontaa maahanmuutosta kansalaistamiseen. Vähitellen Suomi ja ulkomaalaisyhallinto avautuivat ja käytännöksi muodostui vieraanvaraisuuden ja vastavuoroisuuden periaate kansainvälisten sopimusten hengessä. Toisen maailmansodan uhka pakotti Suomen, kuten muutkin Euroopan maat, sulkeutumaan 1930-luvun loppuun mennessä. Ulkomaalaisyhallintoa tiukennettiin ja asioiden hoito siirrettiin Valtiollisen poliisin alaisuuteen vuoden 1942 alkuun mennessä. Sota-aikana ja rauhansopimuksen edellyttämänä Suomen viranomaisten täytyi tehdä ulkomaalaiskysymyksissä ratkaisuja ulkopoliittisen paineen alaisuudessa, mutta pääosin hädänalaisia pyrittiin suojelemaan ja ohjaamaan turvaan. Vuoden 1949 alusta perustettiin Ulkomaalaisytoimisto, joka erotettiin suojelupoliisin alaisuudesta omaksi yksikökseen. (Leitzinger 2010, 10 – 27.)

Suomen ulkomaalaisyhistoriassa elettiin suvantovaihetta 1950- ja 60-luvuilla. Leitzinger arvioi, että 1970-luvulla Suomea alettiin pitää ulkomaalaisvastaisena maana, vaikka todellisuudessa tuolloin maahan saapui yhä useampi opiskelemaan, solmimaan avioliiton, töihin tai turistina. (Leitzinger 2010, 10 – 27.) Suomen geopolitiittisen aseman vuoksi ulkomaalaisia ja pakolaisia on pidetty turvallisuusriskinä, mikä on ollut yksi peruste sulkeutuneisuudelle (Paananen 2005, 173). Paasikiven ja Kekkonen aikakausina ulkomaalaiskysymyksiä pidettiin arkaluontoisina, eikä niistä juuri keskusteltu julkisuudessa. Sisäministeriön toimesta vuonna 1976 ryhdyttiin selvittämään ulkomaalaislainsäädännön uudistamista. Vuonna 1984 tuli voimaan eduskunnan hyväksymä ulkomaalaislaki, johon oli sisällytetty ulkomaalaisille lisää oikeuksia, muun muassa valitusoikeus. Ulkomaalaislakia jouduttiin muokkaamaan ja täydentämään 1980-luvun loppupuolella ympäröivän maailman muuttuessa. (Leitzinger 2010, 30 – 59.)

Ensimmäinen laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta astui Suomessa voimaan vuonna 1999. Laissa säädettiin erityisesti maahanmuuttajien kotoutumista edistävistä toimenpiteistä, joiden tavoitteena on maahanmuuttajan kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttäen. Vuonna 2006 lakiin tehtiin joitakin lisäyksiä, esimerkiksi tarkennuksia kotoutumisen ja kotouttamisen määrittelyihin sekä ihmiskaupan uhreihin liittyvien erityiskysymysten määrittelyjä. Syyskuun alussa vuonna 2011 tuli voimaan uusi kotoutumislaki, jossa uudistettiin maahanmuuttajien vastaanottoon ja kotoutumiseen liittyviä säädöksiä. Maahanmuuttajien kannalta merkittävä muutos oli kuitenkin perheenyhdistämisprosessin uudistaminen vuoden 2012 alusta. Uudistuksen jälkeen perheenyhdistämisprosessi laitetaan vireille perheenjäsenten toimesta Suomen edustustoissa ulkomailla, oleskeluluvan saanut perheenkokoaja ei voi prosessia Suomesta käsin käynnistää. Lain mukaan kotoutumisen edistämistoimien tulee koskea kaikkia maahanmuuttajia. (Finlex/Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Kotoutumissuunnitelmaan laaditaan maahanmuuttajan yksilöllinen kotoutumispolku, jossa huomioidaan yksilön erityistarpeet ja kohdennetaan tukipalvelut niiden mukaan. Kotoutumissuunnitelma voidaan laatia myös perhekohtaisena. Lakiin on kirjattu myös viranomaisen velvollisuus antaa perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta. Yhteiskuntatietous tulee antaa oleskeluluvan myöntämisen, kuntaan kirjautumisen tai väestötietojen rekisteröinnin yhteydessä. Kotoutumislaki siirtää kunnille aiempaa enemmän vastuuta kotoutumisen edistämisestä, mutta toistaiseksi kuntia ei velvoiteta esimerkiksi kiintiöpakolaisten vastaanottoon. Laki kotoutumisen edistämisestä määrää työ- ja elinkeinoministeriölle vastuun kotouttamispolitiikan yleisestä kehittämisestä, suunnittelusta ja ohjauksesta. Erityisiksi kotouttamisen painopistealueiksi on nimetty työllistymisen edistäminen ja yhteenkuuluvuuden tunteen tukeminen. Kuntien tehtäväksi puolestaan on annettu kotouttamisen kehittäminen, suunnittelu ja seuranta. (Finlex/Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Julkisten palveluiden ja uusien kotoutumista edistävien toimenpiteiden kehittäminen on erityisen tarpeellista juuri nyt, kun maahantulijoita on paljon aiempaa enemmän. Suomessa kotoutumislakiin on jo kirjattu tavoite yksilöllisen tai perhekohtaisen tuen antamisesta jokaiselle mahdollisimman pian maahansaapumisen jälkeen. Henkilökohtaiseen

kotoutumissuunnitelmaan kirjataan kotoutumista edistävät, yksilölliset toimenpiteet. (Saukkonen 2013, 86 – 87.)

Kansainvälistä suojelua hakevalle alaikäiselle lapselle, joka on tullut Suomeen ilman vanhempiaan, tai muuta huoltajaa, määrätään käräjäoikeuden päätöksellä edustaja. Edustajan tehtävänä on käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lasta ja lapsen varallisuutta koskevissa asioissa. Käytännössä edustajan rooli on toimia yksintulleen alaikäisen tukena ja apuna turvapaikkaprosessin virallisissa puhuteluissa sekä oleskeluluvan saamisen jälkeen kuntaan asettumisessa. (Finlex/ Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 388/2015.)

2.3. Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat lapsia, jotka ovat joutuneet eroon perheestään ja yrittävät asettua asumaan vieraaseen maahan keskelle vierasta kieltä ja kulttuuria. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR käyttää termejä *unaccompanied minor* ja *separated children* kuvaamaan ilman huoltajaansa maahantullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa. (Martiskainen 2015, 3.) Yksintulleilla alaikäisillä on erilaisia perusteita hakea turvapaikkaa, he saattavat pelätä joutuvansa teloitetuksi kotimaassaan tai ovat paenneet aseellisia konflikteja tai ihmisoikeusrikkomuksia tai ovat joutuneet ihmiskaupan uhreiksi (Separated Children in Europe-program).

Suomeen ilman huoltajaa tullutta alle 18-vuotiasta nimitetään yksintulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi. Tutkimukseni kohteena ei varsinaisesti ole ollut tarkastella yksintulleiden alaikäisten turvapaikahakijoiden muuttoliikettä, mutta mielestäni on perusteltua selvittää minkälaisesta ryhmästä heidän kohdallaan on kyse. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määristä ja ikäjakaumista on vaikeaa saada tarkkaa tietoa, mutta YK:n arvion mukaan noin 41 % maailman pakolaisista ja turvapaikanhakijoista on alle 18-vuotiaita. (Mustonen & Alanko 2011, 7.) Suomeen saapui noin 100 – 200 alaikäistä turvapaikanhakijaa vuosittain, kunnes hakijamäärät nousivat huomattavasti vuosina 2008 (706) ja 2009 (557), jonka jälkeen tulijoiden määrä kääntyi taas laskuun (Mustonen & Alanko 2011, 11). Vuoden 2015 aikana Suomeen tuli kaikkiaan 3024 alaikäistä

turvapaikanhakijaa. Hakijoista selkeä enemmistö oli poikia ja suurimmat hakijaryhmät tulivat Afganistanista (1915), Irakista (635) ja Somaliasta (253). Mikäli hakijalla ei ole mukanaan henkilöllisyyttä todistavaa asiakirjaa, merkitään hakijalle hänen ilmoittamansa kansalaisuus rekisteriin (Maahanmuuttovirasto/Tilastot 2015).

Alaikäiset turvapaikanhakijat majoitetaan vastaanottokeskuksiin turvapaikkaprosessin ajaksi. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat sijoitetaan lähes poikkeuksetta asumaan erityisesti heitä varten perustettuihin ryhmäkoteihin tai tukiasumisyksikköihin. Yksintulleet alle 16-vuotiaat majoitetaan ryhmäkoteihin. (Mustonen & Alanko 2011, 18 – 20.) Ryhmäkotien henkilökunta ja palvelut vastaavat suomalaisia lastensuojelulaitoksia ja lastensuojelulaki ulottuu koskemaan myös alaikäisiä turvapaikanhakijoita (Lastensuojelulaki 417/2007, Finlex). Tukiasuntoloissa majoittuvat 16–17-vuotiaat turvapaikanhakijat. Täysi-ikäiset eli yli 18-vuotiaat turvapaikanhakijat majoitetaan vastaanottokeskuksiin. Ilman huoltajaa tullut lapsi voidaan majoittaa myös muuhun lapselle tarkoitettuun majoituspaikkaan. (Mustonen & Alanko 2011, 18 – 20.)

Vastaanotto tarkoittaa lähinnä lapsen arjen järjestämistä ryhmäkodissa. Ryhmäkoti on Maahanmuuttoviraston valvonnan alla toimiva alaikäisten turvapaikanhakijoiden asumisyksikkö turvapaikkaprosessin aikana. Majoituksen lisäksi huolehditaan Suomessa ilman huoltajaa olevien lasten perustarpeista. Lapset saavat sosiaali- ja terveystaloudellista tukea. Palveluihin kuuluvat ammatillista hoivaa ja huolenpitoa, ruoan sekä taloudellista tukea. Palveluihin kuuluvat myös ammatilliset hoito- ja kasvatussuunnitelmat. (Mustonen & Alanko 2011, 18 – 20.) Kuntien velvollisuuteen kuuluu järjestää lapsille heidän ikänsä ja tasonsa mukaista koulun ja yhteiskuntaopetusta. Lapset saavat myös oikeudellista apua ja tarvittavaa tulkkauspalvelua. Mikäli maahanmuuttajataustaisen oppilaan suomen- tai ruotsinkielentaito ei anna valmiuksia perusopetuksessa opiskeluun, tarjotaan oppilaalle paikka valmistavassa luokassa. Valmistavaan opetukseen osallistuu vuosittain yli 2000 oppilasta ja kaikkiaan perusopetuksessa on yli 20000 vieraskielistä oppilasta. (Tarnanen ym. 2013, 51, 82.)

2.4. Pakolaistilanne Suomessa 2016

Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan toukokuun 22. päivään mennessä on vuoden 2016 aikana Suomeen tullut yhteensä 2880 turvapaikanhakijaa, joista yksintulleita alaikäisiä on 198 (tilastomerkintä 30.4.2016). Suurimmat kansalaisuusryhmät tulevat Irakista, Afganistanista ja Syyriasta. Alaikäisten kohdalla järjestys on Afganistan, Irak ja Syyria. (Maahanmuuttovirasto/Tilastot 2015). Turvapaikanhakijoiden määrä on kuluneen vuoden osalta oleellisesti laskenut verrattuna vuoden 2015 loppukesän ja syksyn tulijamääriin. Tähän on osittain syynä EU:n tekemä sopimus Turkin kanssa. Keskeinen sisältö sopimuksessa on, että kaikki laittomasti Turkista Kreikkaan tulleet ihmiset palautetaan takaisin Turkkiin. Sopimukseen liittyy lupaus siitä, että jokaista palautettua syyrialaista kohden EU-valtiot vastaanottavat yhden syyrialaisen pakolaisen (UNHCR) Turkista. Sopimuksen pohjalta Turkki on oleellisesti tiukentanut rajavalvontaa, eikä pakolaisten ole enää juurikaan mahdollista jatkaa matkaansa Turkista Kreikkaan. (Sisäministeriö/Maahanmuuttoon liittyvät uutiset).

Suomen hallituksen linjauksena on ollut rajoittaa myös Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden määrää. Tästä ovat esimerkkeinä hallituksen keväällä 2016 tekemät tiukennukset perheenyhdistämiseen, palautussopimusneuvottelut Afganistanin kanssa sekä ennen kaikkea Maahanmuuttoviraston päivitettyt maalinjaukset Afganistanin, Irakin ja Somalian osalta, joiden turvallisuustilannetta Suomi pitää riittävän hyvänä, jotta sinne voidaan ihmisiä palauttaa. Oleskeluluvan perusteisiin on myös tehty tiukennuksia ja aiemmin perusteena ollut humanitaarinen suojelu (= suojeluperuste kotimaan huonon turvallisuustilanteen tai ympäristökatastrofin perusteella) on poistettu kokonaan, myös toissijaista (= suojeluperuste kotimaassa uhkaavan kuolemanrangaistuksen, kidutuksen tai muun epäinhimillisen kohtelun perusteella) suojelua on aiempaa vaikeampi saada. (Maahanmuuttovirasto/Asiakastiedotteet 2015-2016.)

3. PERHE

Perheen määrittäminen on selvästi kulttuurisidonnainen kysymys, mutta perhekäsitteen ymmärrykseen vaikuttaa myös aikakausi, jossa elämme. Ihmisten oma arvomaailma vaikuttaa näkemykseen perheestä, eikä mitä tahansa ihmisten muodostamaa kombinaatiota pidetä perheenä. Pelkästään yhdessä asuminen tai yhteinen talous ei riitä määrittämään yhteenliittymää perheeksi. (Jallinoja 2000, 187 – 188.) Perheen määrittelyä ei kuitenkaan pidetä yksiselitteisenä ja pysyvänä, vaan käsitys perheestä muotoutuu arkipäivän elämän myötä (Morgan 1999; Chambers 2001, 169 – 170, Enroos 2012, 71 mukaan). Suomessa Maahanmuuttoviraston käsitys perheestä tarkoittaa yksikköä, johon kuuluvat puoliso, alaikäiset lapset tai alaikäisen kohdalla vanhemmat ja sisarukset. Perheenjäsenten piiri on Suomessa määritelty laissa, eikä se välttämättä vastaa käsitystä, keitä ihmiset itse ajattelevat perheeseensä kuuluvan. Suomessa perhekäsitys on suppeampi kuin monessa muussa maassa ja käsittelen tässä tutkimuksessa myös, miten perhe ymmärretään suomalaisen kulttuurikäsitteen ulkopuolella. (Peltola 2014, 114 – 115.) Olen jo pitkään työskennellyt maahanmuuttajien parissa ja kokemukseni mukaan verrattain usein heidän perhekäsityksensä poikkeaa perinteisestä ydinperhenäkemyksestämme.

3.1. Määrittelyä pakeneva perhe

Perheen yksiselitteinen määrittely on ongelmallista. Perheen voi määritellä monin eri tavoin riippuen niin määrittelijästä kuin määrittelyn funktiosta. Ihmisten perhekokemus myös muuttuu elämäntilanteiden mukana. Perhemäärittelyn ymmärtäminen vaihtelee eri yksilöiden välillä, mutta yksilönkin kohdalla perheen voi kokea eri elämäntilanteissa eri tavoin. Perhekokemukseen vaikuttavat myös yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset. (Paajanen 2007, 23.) Perhesuhteet perustuvat hoivaan, huolenpitoon ja vastuuseen muista perheeseen kuuluvista yksilöistä (Sevón & Notko 2008, 14). Perheeseen kuulumisen ei vaadi biologista yhteyttä, vaan tarkoittaa ihmisistä muodostunutta turvaverkkoa, johon tarvittaessa voi luottaa ja tukeutua. Petri Hautaniemi on seurannut somalipoikien elämää ja kasvua aikuiseksi 1990-luvun Helsingissä. Hautaniemi puhuu ylijäisistä perhesuhteista, joissa perhe ymmärretään globaalina verkostona yli valtionrajojen. Somalipojilla sukulaisuussuhteet ja yhteys perheisiinsä on maantieteellisesti hajanaista, mutta

perheyhteyttä vaalitaan arkielämässä aktiivisesti. (Hautaniemi 2004, 53 – 54.) Huolimatta pitkistä etäisyyksistä tai biologisista siteistä ihmiset kokevat toisensa tärkeiksi ja mieltävät olevansa perhe (Hämäläinen 2012, 30.) Oman tutkimukseni nuorilla perhe ei ole lähisuhteessa, vaan osa perheestä asuu kotimaassa, osa pakolaisina maailmalla ja nuoren tulee yrittää paikantaa itsensä tähän globaalisti elävään perheeseen.

Yhteiskunnan suhtautuminen perheeseen on ajan kuluessa muuttunut. Vaikka ihmisillä on subjektiivinen kokemus perheestään ja perheellä on katsottu olevan ensisijaisesti tunnetettava, halutaan perheen kuitenkin täyttävän laillisen tulkinnan raamit. (Peltola 2014, 22.) Väestöliiton Perhebarometri 2007 osoittaa, että yhteydenpito niin sukulaisiin kuin naapureihin on kymmenessä vuodessa vähentynyt ja individualismin ihannoiti myös perheen sisällä on kasvussa (Paajanen 2007, 56 – 57). Suomessa lähes puolet solmituista avioliitoista päättyy eroon. Perheen määrittely parisuhteen päättymisen jälkeen on hankalaa, sillä yksilöllä on subjektiivinen oikeus määrittää perheensä, jolloin samaan perheeseen kuuluvilla voi olla erilainen käsitys perheestä. (Hokkanen 2005, 17 – 18.)

Uusperheellä tarkoitetaan yleensä perhettä, jossa asuu vanhempien lisäksi lapsia toisen tai molempien puolisoitten edellisestä parisuhteesta. Perhemuoto ei automaattisesti määritä lasten hyvinvoinnin tilaa, vaan hyvinvoinnin kokemukseen vaikuttavat ennen kaikkea lasten ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen määrä sekä myönteinen suhtautuminen. (Rönkä ym 2002, 63 – 64.) Sateenkaariperheiden heikko juridinen asema on viime vuosina puhututtanut niin eduskuntaa kuin asianosaisia. Lapsen kannalta tilanne saattaa olla sekava, sillä sateenkaariperheessä vanhempia voi olla useita, läheisiä ja merkittäviä arjen huoltajia, jotka eivät juridisesti kelpaa vanhemmaksi. Suomalaisten lesbo- ja homoparien perhekäsitys on laajenemassa koskemaan muutakin kuin perinteistä ydinperhettä. Samoin suomalaisten sateenkaariperheiden verkosto on perinteisesti ulottunut ydinperheitä laajemmalle. (Kuosmanen 2007, 13 – 14, 112 – 113.) Perheen sisäinen adoptio-oikeus on myös juridisesti mahdollista. Kansalaisaloitteen pohjalta eduskunta otti uudelleen käsittelyynsä sukupuolineutraalin avioliittolain vuoden 2014 alussa ja Suomessa sukupuolineutraali avioliittolaki astuu voimaan maaliskuussa 2017. (Oikeusministeriö/Tasa-arvoinen avioliittolaki.)

Perheen monimuotoisuus näyttää saavan entistä vahvemman jalansijan myös suomalaisessa perhekäsityksessä. Perinteisen ydinperheen rinnalle ovat nousemassa myös

muunlaiset perhemuodot. Tähän moninaisuuden hyväksymiseen ovat varmaankin vaikuttaneet niin yhteiskunnassa käydyt keskustelut kuin erilaisten perheiden yleistymisenkin. Yhä useammin perhe tarkoittaa sitä, minkä yksilö itse kokee perheekseen ja perheeseensä voi jokainen sisällyttää haluamansa ihmiset, jolloin tulkinnalle on tyypillistä tunteenomainen suhtautuminen. (Paajanen 2007, 84.) Perheen olemusta vahvistetaan kuitenkin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa perheen merkityksellisiksi katsomien tahojen kanssa (Peltola 2014, 22). Käsitys perheestä on jatkuvassa muutoksessa, jossa perheiden heterogeenisuus sekä historiaan että globaalisti peilattuna tekee perheen yksiselitteisestä määrittelystä haastavaa. Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen (vuonna 1948) on kirjattu yksilön oikeus perheeseen. Suomalainen ydinperhe, johon kuuluvat äiti, isä ja lapset, on perhemuotona yleistynyt arkiajattelussa vasta toisen maailmansodan jälkeen ja viranomaistiedoissa perheeksi nimitetään kokonaisuutta, jonka muodostavat avo- ja aviopuolisot tai rekisteröidyt parisuhdekumppanit sekä heidän alaikäiset lapsensa. Ydinperhemallia on keskusteluissa pidetty ideaalina myös yhteiskunnan näkökulmasta, vaikka tutkijoiden mukaan perhe on tällaista mielikuvaa moniulotteisempi. (Fingeroos ym. 2016, 21 – 27.) Länsimaiden ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien perhekäsitys kattaa myös laajemmat, ydinperheen ylittävät perhesuhteet, jotka myös nähdään yhtenä keskeisenä vahvuutena sekä omassa perheessä että kulttuurissa (Peltola 2014, 115).

Transnationalistiset eli ylirajaiset perhesuhteet ovat olleet tosiasia jo ennen tämän päivän globalisaatiota. Ylirajaisella perheellä tarkoitetaan perhettä, jonka jäsenet asuvat toisistaan erillään, eri kansallisvaltioissa. Huolimatta fyysisestä etäisyydestä perheenjäsenet ylläpitävät perheyhteyttä, kantavat vastuuta toisistaan ja mieltävät kuuluvansa samaan perheeseen. Eri maissa asuvien perheenjäsenten oikeudelliset käytänteet eroavat toisistaan ja asettavat perheenjäsenille erilaiset mahdollisuudet perhesuhteiden toteuttamiselle, esimerkiksi taloudellisten valmiuksien suhteen. Ylirajaisissa perheissä on tärkeää todentaa perhesuhteiden olemassaoloa ja siksi suhteiden vaalimiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Tavallisen arjen puuttuessa nousee tarve varmentaa perhesuhteiden olemassaoloa ja siteitä halutaan vahvistaa niin emotionaalisin kuin materiaalisin keinoin. (Fingeroos ym. 2016, 29 – 41.) Perhesuhteiden transnationalisuus on tarkoittanut tiivistä yhteydenpitoa kaukana oleviin sukulaisiin. NykYTEknologia, VoIP-sovellukset, sähköposti ja pikaviestit ovat mahdollistaneet säännöllisen ja tiheän yhteydenpidon. Transnationalististen suhteiden merkitys vähenee nuorempien sukupolvien kohdalla, varsinkin, jos aitoja kohtaamisia ei

sukulaisten kanssa ole ollut. Mahdollisuuksien mukaan perheenjäsenet pyrkivät matkustamaan toistensa luokse ja järjestämään säännöllisiä tapaamisia. Transnationalistisiin sukulaisverkostoihin liittyy keskinäisen tuen lisäksi myös kuormittavuutta sekä tunnetasolla että taloudellisesti. Entiseen kotimaahan jääneitä perheenjäseniä pyritään tukemaan taloudellisesti, mikä toisinaan saattaa muodostua erittäin raskaaksi. Fyysinen ero luo perhesuhteeseen emotionaalista kuormittavuutta ikävän ja kaipauksen muodossa, mutta perhesuhteen jatkuvuutta ei erossa oleminen kyseenalaista. (Peltola 2014, 119 – 123.)

Nimettäessä perhe monikulttuuriseksi on määritelmän antajana yleensä joku perheen ulkopuolinen. Periaatteessa lähes jokaista perhettä voisi kutsua monikulttuuriseksi sillä perusteella, että puoliset ovat kasvaneet erilaisissa perheissä, kulttuuriympäristöissä ja maantieteellisestikin eri alueilla. Suomeen muualta muuttaneet perheet ovat tulleet tänne monista eri syistä, mutta muutto sinänsä vaikuttaa perheen tapaan toimia, joten on perusteltua puhua maahanmuuttaneiden perheistä myös yleisellä tasolla. Suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta tarkasteltuna maahanmuuttaneen perhe voi vaikuttaa erilaiselta, jännittävältä tai jopa ongelmalliselta. Perhe itsessään taas saattaa muodostua muuttaneille turvalliseksi linnakkeeksi, joka antaa turvaa vieraassa ympäristössä, mutta saattaa myös toimia kotoutumisen esteenä. Suomalaiset suhtautuvat toisaalta ihailleen maahanmuuttajien perhekeskeisyyteen, mutta toisaalta jyrkästi tuomitaan perhesuhteisiin liittyvät traditiot, kuten lasten ympärileikkaukset, pakkoavioliitot tai lasten fyysinen kurittaminen. Myös maahanmuuttajien perheet ovat keskenään erilaisia huolimatta mahdollisesti yhteisestä etnisestä taustasta. (Säävälä 2011, 5-6, 10.)

3.2. Perheen antama tuki ja tuen puutteen merkitys

Perheen merkitys nuoren kehitystä tukevana, ohjaavana ja kannustavana yksikkönä on tärkeä. Vastaanottokeskuksen alaikäisyksikössä työskennellessäni näkyi päivittäin, kuinka tärkeä perhe on nuorelle. Teini-ikäiset pojat itkivät äidin ikävää ja eräs tyttö hankkiutui raskaaksi kielteisen perheenyhdistämispäätöksen jälkeen todeten minulle, että koska hän ei saa perhettään Suomeen, hän tekee itselleen sellaisen. Nuoruusvaiheessa irrottautuminen riippuvuussuhteesta vanhempiin tapahtuu nuoren kehitystarpeita vastaavassa

vuorovaikutussuhteessa. Nuoren joutuessa olemaan pakotetusti erossa vanhemmistaan, vaikeutuu myös psykologinen itsenäistymisprosessi. (Kaltiala-Heino 2013, 58.)

Nykylastensuojelun keskeisenä käsitteenä on lapsen etu, jolla tarkoitetaan lapsen näkökulman huomioonottamista ja lapsen oikeutta pysyvyyteen ja huolenpitoon kasvuvuosiensa aikana. Pysyvyys ilmenee lapsen ja hänestä huolehtivan aikuisen välisessä suhteessa, jolloin lapsen lähisuhteet nähdään tärkeinä. (Pösö 2012, 78 – 81.) Nuorten parissa tehdyn tutkimuksen mukaan nuori kaipaa vanhemmiltaan tunteiden vastaanottamista ja tasapainottamista. Luottamuksellisen suhteen rakentuminen nuoren ja vanhemman välille vaatii aikaa. Nuoren hyvinvoinnin kannalta vanhemman läsnäolo ja vuorovaikutussuhde on todettu kehityksen kannalta merkityksellisemmäksi kuin perheen ulkoiset olosuhteet. Erilaiset perhettä ravisuttavat elämänmuutokset on todettu myös nuoren hyvinvointiin vaikuttaviksi tekijöiksi. (Rönkä ym. 2002, 51 – 66.) Nuoren oma kokemus perheen ilmapiiristä ja suhteestaan vanhempiinsa on tärkeä: mikäli nuori kokee olonsa hyväksi ja turvalliseksi, ei perheen antaman tuen määrällä ole varsinaista merkitystä (Liebkind ym. 2006, 112).

Perhe on yhteisö, jonka peruspilareina toimivat pitkäkestoiset, vahvat keskinäiset suhteet. Varjellessaan yhteisöään perheenjäsenet kokevat helposti liian lähelle tulevat ulkopuoliset vieraina, jotka tulee torjua. Perheen määrittelyyn on kiinnitetty paljon huomiota, keillä on oikeus tulla tunnustetuksi perheinä ja keillä ei. Amerikkalaisen antropologi David Schneider (1980, 30, Jallinojan 2009, 16 mukaan) on todennut, että jälkeläisyys määrittää perhettä olennaisesti. Suomessa, kuten muissakin länsimaissa on kuitenkin viime vuosina kyseenalaistettu perhesuhteiden biologinen pohja ja ymmärretty perheen neuvoteltu luonne. Perheen luonteeseen kuuluu tiiviisti myös jäsenten keskinäisten suhteiden välinen tunnelataus, riippuvuus ja vaikuttavuus, mikä tekee perheestä yhteenkuuluvan ryhmän, muodostaa perheyhteisyyden. Perhesuhteet eivät kuitenkaan ole neuvoteltavissa miten tahansa ja oleellista on niiden muuttuva luonne. (Peltola 2014, 18 – 21.)

Tutkimuksen mukaan lapsen kasvun ja kehityksen kannalta perheen antamalla, lapsen tarpeisiin vastaavalla sosiaalisella ja emotionaalisella tuella on suuri merkitys. Tuen puute puolestaan saattaa vaikuttaa lapsen käsitykseen itsestään negatiivisella tavalla. Tutkimuksien mukaan vanhemmilta saatu sosiaalinen tuki auttaa lasta myöhemmin löytämään häntä kannattelevia ja tukevia ihmissuhteita. Lapsena koettu sosiaalisen tuen

malli antaa paremmat selviytymismahdollisuudet erilaisissa elämässä vastaantulevissa tilanteissa ja vakava tuen puute aiheuttaa jopa sairastumis- ja oppimisvaikeuksien riskiä. (Kalland 2012, 22 – 23, Rönkä ym 2002, 51 – 60.) Ilman huoltajaa tulleella alaikäisellä turvapaikanhakijalla tilanne on haastava, koska hänellä ei ole perhettä ympärillään tukemassa nuoren kasvua ja kehitystä.

Perhetutkimuksessa on kiinnitetty huomiota lasten ja nuorten pahoinvointiin yhteiskunnassamme. Yhtenä syynä osattomuuden ja syrjäytymisen kokemukseen on taloudellisen eriarvoisuuden kasvu, joka meillä Suomessakin on arkipäivää. Osa lapsista elää suoranaيسessa köyhyydessä, joka taloudellisen niukkuuden lisäksi saattaa ilmetä myös lapsille kasautuvana vastuuna aikuisille kuuluvista tehtävistä. Lasten sosiaalisten suhteiden vähäisyys ilmenee köyhyyden välillisenä vaikutuksena, erityisesti vertaisryhmään kuuluvien lasten kanssa. Lapsilla voi liittyä jopa suoranaista häpeän tunnetta taloudellisen eriarvoisuuden kokemukseen. Taloudelliset resurssit määrittävät lasten mahdollisuuksia osallistua erilaisiin vapaa-ajan viettotapoihin. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 13 – 15.) Yksintulleet turvapaikanhakijalapsat saavat omiin tarpeisiinsa vastaanottokeskuksesta käyttörahaa, joka 1.1.2016 lähtien on alle 16-vuotiailla 27,15 euroa kuukaudessa ja 16–17 -vuotiailla käyttöraha on 48,86 euroa kuukaudessa (Maahanmuuttovirasto/vastaanottoraha).

Turvapaikanhakijalapsat kertovat perheidensä kotimaassa saaneen yleensä tukea sukulaisilta ja kodin läheisyydessä asuneilta ihmisiltä. Perhe-elämän ymmärtäminen kollektiivisempänä on taannut mahdollisuuden vuorovaikutukselliseen apuun lähisukuun kuuluvien kesken. Levottomuudet, sota ja usein muutto uuteen ympäristöön olivat karsineet turvapaikanhakijalasten tukiverkkoa jo heidän ollessaan yhä kotimaassa. Usein toinen vanhemmista on joutunut jättämään perheen joko sodan tai turvapaikanhakumatkan takia. (Lähteenmäki 2013, 75 – 79.) Ylirajainen, kollektiivinen perhe käsitetään suhteiden muodostamana verkostona, joka levittäytyy kansallisvaltioiden rajojen yli. On siis täysin mahdollista olla osana perhettä, jonka kaikkia jäseniä ei ole koskaan edes tavannut. (Hautaniemi 2004, 178.)

4. LIMINAALITILA

Yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijanuoren elämää sävyttää usein epävarmuus. Nuorella on lähes poikkeuksetta taustallaan turvattomuuden ja väkivallan kokemuksia. Ero perheestä ja matkaaminen yksin kohti tuntematonta uutta maata ja kulttuuria ei varmasti ole kenellekään helppo kokemus. Nuori ei turvapaikkaprosessin aikana tiedä, onko hänellä mahdollisuus jäädä pysyvästi uuteen kotimaahansa, eikä tiedä minne mennä, jos turvapaikkapäätös on kielteinen. Epävarmuutta lisää myös pelko läheisten turvallisuudesta tai tietämättömyys heidän olinpaikastaan. Nuori ei myöskään tiedä, onko hänellä koskaan mahdollisuutta saada perhettä lähelleen. Perhe ja menneisyyden tapahtumat ovat läsnä nuoren mielessä, vaikka perheeseen ei olisi yhteyttä tai nuorella ei olisi tietoa heidän olinpaikastaan. Nuorella voi myös olla vaikeuksia ymmärtää kokemaansa ja hänen elämäänsä leimaa epätietoisuus siitä, mitä hänelle oikein on tapahtunut. Yllä kuvattua tilannetta voidaan kuvata käsitteellä liminaalitila. (Alitolppa-Niitamo 2014, 79 – 83.)

4.1. Liminaalitila käsitteenä

Tässä tutkimuksessa termit liminaalitila ja välitila ovat toistensa synonyymeja. Liminaalitila voi olla henkilön itsensä kokema tunnetila tai olemassaoleviin rakenteisiin juurrutettu käytänne. Käsitteellä liminaali on kulttuuriantropologiassa tarkoitettu siirtymäriittiin kuuluvaa tilaa, jossa yksilön tai ryhmän sosiaalisessa asemassa sekä kulttuurisessa ja psykologisessa tilassa tapahtuu muutoksia. Liminaalitulassa yhteisö on rajalla, ei-kenenkään-maalla ja perinteiset normit eivät ole käytössä. Omassa tutkimuksessani viittaan liminaalitila-käsitteellä elämäntilanteeseen, jota alaikäinen turvapaikanhakija elää turvapaikkaprosessinsa aikana: kotimaa ja tuttu elämä ovat jääneet taakse, mutta varmaa tietoa luvasta jäädä Suomeen ei ole vielä tullut. (Kaukko 2015, 58 – 59.)

Pakolaistutkimuksessa liminaalisuus on liitetty diaspora -käsitteeseen, jolla tarkoitetaan yhteisön elämäntilannetta kotimaansa ulkopuolella. Diasporasta on tunnistettavissa kolme tyypillistä ja merkitsevää peruspiirrettä. Ensinnäkin laajimmin tunnustettu ja selkein

kriteeri on hajaantuminen. Väestö on joutunut joko pakotettuna tai traumaattisen kokemuksen takia hajalleen. Väljemmin tulkittuna myös mikä tahansa muu tilassa tapahtuva hajaannus riittää kriteeriksi. Perinteisen tulkinnan mukaan hajaantumisen tulee ylittää eri valtioiden rajat, mutta nykyään myös valtion rajojen sisällä tapahtuva hajaannus riittää täyttämään diasporan tunnusmerkin. Suuntautuminen kotimaahan on toinen diasporan ehto. Tämä tarkoittaa sitä, että todellinen tai kuviteltu kotimaa vaikuttaa vahvasti yksilön arvon, identiteetin ja lojaalisuuden muotoutumiseen. Myös kotimaahakuisuuden vaatimus diasporan kriteerinä on nykyisin vähenemässä. Kolmas diasporan käsitteen peruselementti on rajojen vaaliminen, minkä tulee toteutua ajallisesti pitkään, useamman sukupolven yli. Rajojen vaalimisella tarkoitetaan halua säilyttää oma kulttuuri mahdollisimman muuttumattomana huolimatta uuden asuinympäristön vaikutteista. (Brubaker 2013, 221 – 227.) Omassa tutkimuksessani diaspora ja liminaali tulevat käsitteinä lähelle toisiaan. Diasporaan kuuluva oman kulttuurin ja arvojen ylläpitäminen liittyy oleellisesti nuorten liminaalituntemukseen, jossa entisestä elämästä on oman kulttuurisen identiteetin kera ikään kuin astuttu eteiseen odottamaan oven avautumista uuteen aikaan.

Liminaalitalan käsitettä on tutkittu esimerkiksi työelämän organisaatiouudistusten yhteydessä. Liminaalitalalla tarkoitetaan vanhan ja uuden välissä olemista, jossa kaaos ja epävarmuus liittyvät esimerkiksi rituaalinomaisen käyttäytymisen luomaan turvallisuuden tunteeseen. Vaikkakin liminaalitala tuntuu kaoottiselta, se ei ole välttämättä ole yksinomaan negatiivinen käsite, vaan uuden ja paremman alun mahdollistaja. Liminaalitalan käsitteeseen kuuluvat myös liikkumisen, luovuuden ja uuden luomisen elementit. Merkittävin piirre liminaalitalassa on sen prosessiluonteisuus, aiempi vaihe on jäänyt taakse, mutta uusi ei ole vielä alkanut. Liminaalitalan käsite perustuu Arnold van Gennepin (1909) tutkimukseen siirtymäriittien universaaliudesta. Rituaaleista löytyy kolmiosainen prosessi, jossa ensimmäisessä vaiheessa yksilö irrotetaan normaalista arkielämästään ihmissuhteineen. Toisen vaiheen aikana yksilö on siirtymätilassa, jossa aiemmat tavat ja käytännöt eivät enää ole voimassa ja rituaaliin osallistujien suhde muuhun yhteisöön on poikki. Viimeisessä, kolmannessa vaiheessa yksilö palaa takaisin tuttuun elämäänsä uusiutuneessa muodossaan. (Turner 1977, 36; 1986, 25, Kontinen ym. mukaan 2013, 253 – 254.)

Liminaalitilaa on tutkinut afrikkalaisten rituaalien tutkija antropologi Victor Turner. Hänen mukaansa liminaalitila voidaan käsittää myös eräänlaisena tunnelina, jossa yksilö matkaa muutoksesta pysyvämpään olotilaan. Yhdysvaltalainen tutkija Richard Schechner on tutkinut draaman vaikutusta eri kulttuureissa ja pohtinut samalla myös liminaalisuutta. Turnerin ja Schechnerin tutkimukset valoittavat liminaalisuuden ja rituaalien merkitystä arkielämässä. (Schechner 1988/2003, Kontinen ym. mukaan 2013, 253 – 254.) Liminaalitilan luonteeseen kuuluu irrallisuus, jossa tavanomaiset säännöt ja toimintatavat eivät ole käytössä, vaan liminaalitulassa on mahdollista rikkoa rajoja, kokeilla uudenlaisia rooleja tai tapoja toimia. Liminaalitila sisältää myös mahdollisuuden uuteen ja luovaan, vaikka liminaalitila usein vaikuttaa sekavalta. Kaaos on kuitenkin strukturoitua ja tarkoituksenmukaista, tavoitteena on saavuttaa uusi vaihe kaaoksen kautta. Maahanmuuttajatutkimuksessa liminaalisuus on ilmaistu diasporakäsitteenä, viitaten kotimaansa ulkopuolella eläviin maahanmuuttajayhteisöihin. (Van Hear 2014, 178 Kaukon 2015, 60 mukaan.) Turnerin mukaan liminaalitilan kautta on mahdollista saavuttaa tila, jossa yhteisölle voi syntyä oma rituaalikulttuurinsa sekä voimakas yhteenkuuluvuuden tunne, irrallisena ulkopuolisesta yhteiskunnasta. Liminaalitilan aikana yksilö tarkastelee elämäänsä reflektiivisesti ja tältä pohjalta uuden aloittaminen mahdollistuu helpommin. Rituaalit puolestaan auttavat yksilöiden siirtymiä tilanteesta toiseen ja rituaalien suorittaminen perustuu usein niiden symboliseen arvoon. Erilaisia rituaaleja on käytössä esimerkiksi avioiduttaessa, jolloin yksilön status vaihtuu uudeksi. (Kontinen ym. 2013, 255.)

Käsittelen omassa tutkimuksessani välitilaa, jossa nuoret elävät turvapaikkaprosessinsa aikana. Mervi Kauko on väitöskirjassaan tutkinut yksin maahantulleiden turvapaikanhakijatyttöjen osallisuutta liminaalitulassa. Kaukon tutkimuksessa liminaalitila tarkoittaa nuorten osalta siirtymä- tai välitilaa, jota kuvaa epävarmuus nuoren tilanteesta. (Kauko 2015, 58 – 59.) Heikkilän tutkimuksen mukaan turvapaikkahakemuksen jättäminen tuntuu nuoresta aluksi helpottavalta, mutta todellisuus epävarmasta olotilasta paljastuu pian. Uusi yhteiskunta on vieras ja usein kovin erilainen kuin kulttuuri, josta nuori on lähtenyt. Tutkimuksen mukaan moni alaikäinen pakolaislapsi tasapainottelee uuteen yhteiskuntaan sopeutumisen ja vanhasta kotimaastaan irtautumisen välillä. Yksintullut alaikäinen joutuu myös pohtimaan kuuluuko hän tänne vai onko hän ulkopuolinen. Oma identiteetti joutuu myös tarkasteluun suhteutettuna uuden kotimaan kulttuuriin ja tapoihin. (Heikkilä 2014, 14 – 18.) Turvapaikanhakijanuorten kohdalla

liminaalisuus näkyy ennen kaikkea osana prosessia, nuori on jättänyt kotimaansa, mutta ei ole vielä saanut pysyvää asuinsijaa Suomesta. Teini-ikäisten nuorten kohdalla välitila näkyy myös suhteessa ikään, ei enää lapsi, muttei ihan vielä aikuinenkaan. (Kaukko 2015, 58 – 59.)

4.2. Nuoruuden siirtymävaihe turvapaikkaprosessin lisähaasteena

Suomi on sitoutunut Lapsen oikeuksien yleissopimukseen. Tästä huolimatta alaikäisiä turvapaikanhakijoita kohdellaan kuitenkin ensisijaisesti turvapaikanhakijoina ja vasta sitten lapsina. (Parsons 2010, 77.) Samaan epäkohtaan on kiinnitetty huomiota myös muissa Euroopan maissa ja korostettu pakolaislasten oikeutta tulla kohdelluksi ensisijaisesti lapsena (Investing in Europe's children – Excerpts from an interview on the Dutch EU Presidency). Tärkeää alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla on huomioida, että kaikki tieto heitä koskevassa asiassa tulee ainoastaan lapselta itseltään, joten lapsen kuuleminen koko prosessin ajan on erittäin tärkeää lapsen edun toteutumisen kannalta (Parsons 2010, 77). Alaikäisen turvapaikanhakijan kohdalla erityistilanteen muodostaa nimenomaan hänen juridinen asemansa eli lapsella ei vielä ole oleskelulupaa Suomeen, eikä hän tiedä, voiko sitä edes saada. Lapsi elää liminaalitulassa, jota ensisijaisesti määrittää epävarmuus.

Vaikka alaikäiset turvapaikanhakijat määritellään yleensä turvapaikanhakijoiksi, he ovat ensisijaisesti lapsia ja nuoria, jotka käyvät läpi elämänsäkuun liittyvää kehitysprosessia kasvaessaan kohti aikuisuutta. Tommy Hellsten (2008, 11) aloittaa kirjansa Elämän paradoksit toteamalla, että ”Elämässä kuuluu ryvettyä. Siinä kuuluu särkyä, eksyä ja olla ymmällä.” Hellsten kuvaa myös nuoruuden kehitysprosessia, jolloin nuori käy läpi huomattavan muutoksen niin fyysisesti kuin henkisesti kasvamalla lapsesta aikuiseksi. Suurin osa nuorista läpäisee murrosiän kehitysvaiheen ilman suurempia kriisejä, mutta osalle nuoruuden ikävaihe muutoksineen aiheuttaa hämmennystä ja kaaosta (Nurmi ym. 2008, 124).

Nuoruus on länsimaisen käsityksen mukaan usein kuvattu myllerryksen ajanjaksona, jolloin kehitytään kohti aikuisuutta, löydetään ja vakiinnutetaan oma persoonallisuus. Nykyään nuoruuden ajanjaksoksi mielletään melko pitkä elämänvaihe alkaen

varhaisnuoruudesta noin 11-vuotiaana, keskinuoruuden ajanjaksona pidetään ikävuosia 14 – 18 vuotta ja myöhäisnuoruuden katsotaan päättyvän 19 – 25 vuoden iässä. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166.) Persoonallisuuden muotoutumiseen vaikuttavat nuoren omat persoonallisuustekijät, aiemmat kehitysvaiheet, nuoren oma pyrkimys aikuiseksi sekä vuorovaikutuksellinen suhde ympäristön kanssa (Aalberg & Siimes 2007, 67). Nuoruuden tärkeä kehitystehtävä on aikuiseksi kasvaminen: ei pelkästään fyysisesti, vaan erityisesti niiden tietojen ja taitojen osalta, joita edellytetään selviytyäkseen elämässään itsenäisesti (Kaltiala-Heino 2013, 57 – 59).

Elämänkaariajattelun näkökulmasta nuoruuden kehitystehtäviin kuuluu oleellisesti sekä identiteetin muodostaminen että oman paikkansa löytäminen sosiaalisessa verkostossa. Suomalaiset nuoret suunnittelevat tulevaisuuttaan erilaisten siirtymien jonona ja noudattaen yleisiä rakenteita sekä aikatauluja: koulun päättäminen, työelämään siirtyminen, perheen perustaminen, kukin tapahtuma tiettyyn ikävaiheeseen sovitettuna. (Nurmi ym. 2008, 132 – 144.) Turvapaikanhakijanuori on turvapaikkaprosessin aikana vielä uuden elämän kynnyksellä, eikä hän oikeastaan voi suunnitella tulevaisuuttaan, ennen kuin on saanut virallisen luvan jäädä maahan.

Kaukon tutkimuksen tytöt vaikuttavat suhtautuvan suomalaiseen nuoruuskäsitykseen hämmentyneinä ja ristiriitaisin tuntein. Nuoruus omana elämänvaiheena tuntui vieraalle ja uudelle ajatukselle. Osa tytöistä halusi kokea teini-ian elämänvaiheen Suomessa, kun taas osa tytöistä oli vahvasti sitä mieltä, että 15-vuotias on jo riittävän kypsä aikuisen vastuuseen ja valintoihin. Tytöt pohtivat myös omaa tilannettaan teini-ikäisenä vieraassa maassa. Toisaalta he tuntuivat tarvitsevan aikuisen ohjausta ja nauttivatkin uudesta vähemmän vastuuta sisältävästä elämäntilanteesta, toisaalta he kaipasivat enemmän vastuuta ja päätäntävaltaa elämäänsä nähden. (Kaukko 2015, 89 – 90.)

Omien ikätovereiden merkitys kasvaa nuoren iän myötä ja nuori rakentaa identiteettiään oman ikäryhmänsä kautta. Ikätovereiden vertaistuen avulla nuori harjoittelee ihmissuhteita ja rakentaa omaa identiteettiään. Kuuluminen ikätovereidensa ryhmään tukee nuoren kasvua ja kehitystä kohti itsenäisyyttä ja omaa elämäntilannetta. Ikätovereidensa kautta nuori pääsee turvallisesti harjoittelemaan itsensä ilmaisua ja luomaan oman suhteensa yhteiskuntaan. Joissakin tapauksissa ryhmä voi myös olla nuoren kasvun ja kehityksen esteenä. (Aalberg & Siimes 2007, 71 – 73.) Turvapaikanhakijanuorista suuri osa on

kasvanut yhteisöllisessä kulttuurissa, jossa perheeseen on kuulunut paljon eri-ikäisiä ihmisiä jakamassa arjen haasteita. Ryhmäkodissa toiset nuoret, erityisesti samasta kieli- ja kulttuuriympäristöstä tulevat, saattavat korvata aiempaa suurperhettä. (Mikkonen 2011, 83.)

Stuart Hall (2002) on todennut, että ihmisen minuus rakentuu depatissa johonkin, joka on sekä poissa että läsnä. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla perhe on fyysisesti poissa, mutta nuorelle perhe on kuitenkin läsnä päivittäin ajatuksissa ja valinnoissa. Maahanmuuttajana jokainen kohtaa myös kysymykset ”miksi olet täällä” ja ”koska palaat takaisin?”. Näiden kysymysten kautta nuori joutuu todentamaan identiteettinsä suhteessa kotimaahansa. Ei ole mahdollisuutta palata, ei ole kysymys valinnasta. Maahanmuuttajalla on vain menolippu. (Hall 2002, 10 – 11.)

5. AINEISTO, TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSI

5.1. Tutkimuskysymys

Kiinnostukseni alaikäisiä turvapaikanhakijoita kohtaan on vähitellen kasvanut tutustuttuani heihin paremmin. Olen seurannut läheltä monen nuoren kasvua kohti aikuisuutta ja pohtinut heidän erilaisia selviytymisstrategioitaan turvapaikkaprosessin aikana. Nuorilla on monenlaisia tapoja kestää liminaalivaihe turvapaikkapäätöstä odottaessa. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden perhetilanteet vaihtelevat paljon: joillakin nuorilla on mahdollisuus pitää tiivistä yhteyttä perheeseensä, mutta on myös nuoria, joiden perhe on joko kateissa tai kaikki perheenjäsenet ovat kuolleita. Tutkimuksessani minua kiinnostaa vaikuttaako suhde perheeseen nuorta kannattelevasti vai onko perheen olemassaololla nuorelle merkitystä turvapaikkaprosessin aikana. Varsinainen tutkimuskysymykseni on: **mikä on perhesiteen ja muiden läheisten merkitys yksintulleiden alaikäisten turvapaikkaprosessissa?**

5.2. Haastateltavieni esittely

Olen tutkimukseeni haastatellut seitsemää ilman huoltajaa alaikäisenä turvapaikanhakijana Suomeen tullutta nuorta. Jokainen nuorista on turvapaikkaprosessin aikana asunut vastaanottokeskuksessa, joko ryhmäkodissa tai tukiasuntolassa. Haastattemistani nuorista jokainen on saanut Suomeen oleskeluluvan ja osa heistä on nyt jo Suomen kansalaisia. Jokainen haastateltavistani puhuu suomen kieltä hyvin, joten en joutunut pohtimaan tulkin käyttöä haastattelutilanteissa. Haastateltavien hankintaa pidin etukäteen helppona tehtävänä ja ensimmäiset kuusi haastattelua onnistuinkin järjestämään kohtuullisen vähällä vaivalla. Viimeisen nuoren kohdalla minulla oli useita vaihtoehtoja käytettävänä, mutta aikataulujen sovittaminen tuntui melko haasteelliselta. Onneksi hänenkin kohdallaan saimme lopulta haastattelun tehtyä.

Tutkimukseen osallistuneista nuorista naisia on kaksi ja miehiä viisi. Alkuperältään haastateltavani tulevat Somaliasta, Irakista, Afganistanista, Angolasta ja Guineasta. Haastatteluja varten olen matkustanut melko paljon, sillä haastateltavistani suurin osa asuu muualla kuin kotipaikkakunnallani. Haastateltavani ovat iältään kaikki alle 25-vuotiaita ja

jokainen heistä on saanut oleskeluluvan Suomeen yli kolme vuotta sitten, eli heidän kotoutumisaikansa on jo umpeutunut. Haastateltavani ovat tulleet Suomeen 5 – 10 vuotta sitten. Haastateltavistani kaikki ovat oppineet erittäin hyvin suomen kielen, hankkineet ammatin ja osa heistä on tällä hetkellä töissä ja osalla on jatkokoulutus menossa. Perheellisiä haastateltavistani on kolme ja heillä on myös lapsia. Haastatteluhetkellä tutkimukseeni osallistuneet eivät olleet enää liminaalitulossa, vaan muistelivat turvapaikkaprosessin ajanjaksoa elämässään. Tähän tutkimukseen haastatellut nuoret ovat tulleet Suomeen vuosina 1999 - 2011 ja olleet tullessaan 9 ja 16 ikävuoden väliltä. He ovat asuneet vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköissä ja odottaneet oleskelulupaansa vähintään vuoden.

TAULUKKO 3

	Ikä tulohetkellä	Odotusaika oleskelulupa	Perheside
Henkilö1	16 - vuotias	12 kk	Ei yhteyttä perheeseen. Kotimaahan jäi 2 veljeä ja sisko
Henkilö2	15 - vuotias	24 kk	Kotimaassa isovelji ja isoisä. Yhteyden saaminen perheeseen kesti ”joku aika”
Henkilö3	14- vuotias	15 kk	Ei yhteyttä perheeseen. Kotimaahan jäi äiti, isä ja 4 sisarusta. Mukana Suomessa täti.
Henkilö4	9 - vuotias	13 kk	Kotimaassa äiti, veli ja sisko. Matkalle mukaan veli ja sisko, veli kadonnut matkalla. Yhteys perheeseen jonkun ajan kuluttua Suomeen tulosta Pakistanissa asuvan isoäidin kautta.
Henkilö5	15 - vuotias	12 kk	Kotimaassa veli perheeseen, yhteys 6-7 kk Suomeen tulon jälkeen
Henkilö6	15 - vuotias	12 kk	Kotimaassa äiti, 3 veljeä ja pikkuserkku. Yhteys 3-4 kk Suomeen tulon jälkeen Etiopiassa asuvan sukulaisen kautta.
Henkilö7	16 - vuotias	14 kk	Kotimaassa vanhemmat ja veli. Yhteys 1 kk Suomeen tulon jälkeen naapureiden kautta.

5.3. Teemahaastattelu

Aineistonkeruumenetelmänä päädyin teemahaastatteluun, koska halusin antaa haastateltaville vapauden puhua itsenäisesti, kuitenkin valitsemieni teemojen sisällä. Teemahaastattelun kautta tuotettu materiaali on pitkälti haastateltavan omaa puhetta ja pohdintaa, jota nimenomaan tutkimustani varten halusin kerätä. Mielestäni teemahaastattelujen vuorovaikutuksellisuus tukee nuorten haastateltavien roolia vieraassa ja mahdollisesti jännittävässä tilanteessa. Teemahaastattelussa tulee eri teemojen kautta käsiteltyä jokaisen haastateltavan kohdalla suunnilleen samat asiat, mutta haastateltavalla on mahdollisuus vaikuttaa asioiden luontevaan käsittelyjärjestykseen ja sisällön tuottamisen tapaan. Haastatteluja varten pohdin etukäteen erilaisia tutkimusaiheeseeni liittyviä teemoja, joiden sisälle suunnittelin valmiiksi myös muutamia tarkentavia kysymyksiä. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan teemahaastattelu puoltaa aineistonkeruumenetelmänä erityisesti silloin, kun halutaan saada tietoa erilaisista käsityksistä ja mielipiteistä. Teemahaastattelu on joustava tiedonhankitatus, jossa haastattelijä voi helposti tehdä kohdennettuja kysymyksiä aihealueeseen liittyen. Teemahaastattelu tuottaa itsessään juonen, jota seuraamalla voidaan selvittää tutkimuksen kannalta kiinnostavia yksityiskohtia. Haastattelutilanteisiin olin varautunut myös yksityiskohtaisemmilla kysymyksillä ja yhden nuoren kohdalla jouduin niitä enemmän käyttämään, koska hänelle vapaa kerronta teeman sisällä tuotti vaikeuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 86 – 88.)

Haastatteluni teemat jaoin karkeasti viiteen osioon. Ensin kyselin nuorelta hänen taustatietojaan, koska hän tuli Suomeen ja kuinka kauan joutui odottamaan oleskelulupapäätöstä. Seuraava teema käsitteli eroa perheestä, kenen aloitteesta nuori lähti hakemaan turvaa kotimaansa ulkopuolelta, kysyttiinkö nuoren mielipidettä lähtöpäätökseen, miten matka sujui ja jäikö siitä velkaa. Kolmannen teeman yhteydessä käsitelimme nuoren perhettä, ketä nuoren perheeseen hänen oman näkemyksensä mukaan kuului turvapaikkaprosessin aikana. Tässä yhteydessä puhuimme myös kodista, mitä nuori ymmärtää koti-käsitteellä ja missä hänen kotinsa oli turvapaikkaprosessin aikana. Yhteydenpito perheeseen oli neljäs teema ja tarkastelimme siinä yhteydessä millä tavoin ja kuinka usein nuori piti yhteyttä perheeseensä ollessaan ryhmäkodissa. Kysyin myös kenen

aloitteesta yhteyttä yleensä hoidettiin. Viimeinen teema keskittyi perheen antamaan tukeen eli yhteydenpidon sisältöön turvapaikkaprosessin aikana. Keskustelimme nuorten kanssa vastuusta, velvollisuudentunteesta, taloudellisista odotuksista, turvallisuuden tunteesta ja avoimuudesta perhesuhteissa. Tässä yhteydessä nuori kertoi myös muista aikuissuhteistaan Suomessa turvapaikkaprosessin aikana. Yleensä nämä suhteet käsittivät nuoren edustajan, ryhmäkodin henkilökuntaa tai joissakin tapauksissa myös tukihenkilön tai Suomessa asuvia muita sukulaisia.

Tähän tutkielmaan haastattelemani nuoret ovat yhtä lukuunottamatta kuuluneet keskinuoruuden ajanjaksoon (14 – 18 v.) ollessaan turvapaikanhakijoina. Nuoruus on jo itsessään muutoksen aikaa, mutta yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla oloon vaikuttaa myös liminaalitila, jossa he elävät odottaessaan oleskelupäätöstä - liminaalitila luo epävarmuuden sävyn koko elämään. Olen tutkimuksessani keskittynyt erityisesti perhesiteen merkitykseen liminaalitilassa. Haastattelemani nuorten perheet ovat olleet keskenään erilaisia, samoin nuorten mahdollisuus pitää yhteyttä perheeseensä turvapaikkaprosessin aikana on ollut vaihtelevaa. Nuoruuteen oleellisesti kuuluu tarkastella omaa suhdettaan vanhempiinsa sekä kasvaa itsenäiseksi. Perheen merkitys ja perhekäsitys vaihtelevat myös niin yksilöiden kuin kulttuurien välillä. Tutkimuksessani en ole tarkastellut keskinäisiä eroja perhesiteen merkityksessä nuorelle eri kulttuurien tai perhemuotojen kontekstissa, vaan olen keskittynyt siihen, miten nuori itse kuvaa perhesiteen merkityksen määrätyn ajanjakson eli turvapaikkaprosessin aikana.

Perhesidettä olen tarkastellut nuoren ja perheen yhteydenpidon kautta. Haastatteluissa nuoret ovat itse kuvanneet perheen antamaa tukea ja mitä tuki on nuorelle merkinnyt. Olen kuunnellut myös miten nuoret määrittävät perhesiteen puutteen niiden nuorten kohdalla, keillä ei ole joko ollut lainkaan perhesidettä tai ei ole ollut jostain syystä mahdollisuutta ylläpitää vuorovaikutusta perheen kanssa turvapaikkaprosessin aikana. Minulla ei etukäteen ollut tarkkaa tietoa haastattelemani nuorten perhesiteistä turvapaikkaprosessin aikana, joten tutkimuksessani on mukana myös nuoria, joilla ei ollut yhteyttä perheeseensä turvapaikkaprosessin aikana.

Halusin tehdä haastattelutilanteista mahdollisimman rentoja ja luoda luottamuksellisen ilmapiirin. Tästä syystä suurin osa haastatteluista on tehty nuorten omissa kodeissa ja

ennen haastattelun alkua olemme jutustelleet jonkin aikaa tavanomaisista asioista. Kerroin nuorille tutkimustavoitteeni jo haastattelua sopiessani ja samalla kerroin minkälaisia asioita tulen kyselemään. Varsinaista kyselylomaketta en nuorille missään vaiheessa näyttänyt, vaan se oli oman muistini tueksi ja varsinainen haastattelu käytiin keskustelunomaisesti, jossa minulla haastattelijana oli selkeä vuorovaikutuksellinen rooli. Haastattelun aikana annoin nuoren kertoa mahdollisimman vapaasti eri teemojen sisällä omista kokemuksistaan ja käsityksistään. Muutaman nuoren kohdalla vapaa kerronta ei tahtonut sujua, joten autoin heitä tekemällä enemmän yksityiskohtaisia kysymyksiä. Eräs nuori innostui muistelemaan ryhmäkotiensa erityisen vapautuneesti ja hänen kohdallaan jouduin ohjaamaan keskustelua lähemmäksi tutkimuksen aihepiiriä, koska ensisijaisesti haastattelun tarkoituksena on tiedon kerääminen tutkimustavoitteen hyödyksi. Pääosin kuitenkin pyrin antamaan tilaa nuoren itsensä tuottamalle tiedolle ja teemojen järjestyskin rakentui sen mukaan, miten nuori liikkui aihepiirissä. Tutkimusaiheeni käsittelee monelle nuorelle arkaa aihealuetta ja saattaa herättää ahdistavia muistikuvia. Pyrin haastattelun aikana tarkkailemaan erityisesti nuoren mielentilaa ja ohjaamaan keskustelua neutraalimpiin aiheisiin, jos nuoren olotila vaikutti huononevan. Haastattelijan roolissa pysyminen tuotti minulle vaikeuksia, sillä monen nuoren kanssa olin antautua enemmän keskusteluun ja ensimmäisissä haastatteluissa muutamaan otteeseen tulin kommentoineeksi aiheita ja sanoneeksi mielipiteitäni. Huomasin tämän litteroinnin yhteydessä ja seuraavissa haastatteluissa pitäydyin enemmän haastattelijan roolissa kuunnellen, en niinkään keskustellen. Haastattelut eivät muutoinkaan olleet homogeenisiä tapahtumia, vaan jokaisen nuoren kanssa tilanteesta muodostui omanlaisensa keskustelu, joka myös ajallisesti varioi puolesta tunnista tuntiin. Osa nuorista jutteli vapautuneesti siirtyen itsenäisesti teemasta toiseen, vaikeivat teemoja edes tienneet. Joidenkin nuorten kanssa minä toimin keskustelun ylläpitäjänä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 102 – 107.)

Haastattelutilanteeseen vaikuttivat osittain myös ulkopuoliset olosuhteet. Pääosin haastattelin nuoret heidän omissa kodeissaan, jolloin muutaman nuoren haastattelussa paikalla oli muitakin perheenjäseniä, mikä saattoi vaikuttaa nuoren keskittymiseen itse haastatteluun. Kahden nuoren haastattelu tehtiin kahvilassa, mutta molemmat uppoutuivat haastatteluun niin intensiivisesti, etten usko haastattelupaikalla olleen heidän kohdallaan minkäänlaista merkitystä.

Toteutin tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kanssa myös toisen haastattelukierroksen. Hermeneuttisen kehän metodilla tarkoitetaan pyrkimystä syvempään ymmärrykseen tekemällä tulkintoja uudelleen tulkintoja. Yksityiskohtien tulkitseminen vaikuttaa kokonaistulkintaan ja tekemällä tutkittavasta kohteesta uudelleen tulkintaa päästään laajempaan ymmärrykseen tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 31 – 35.) Omaan tutkimukseeni halusin tuoda tämän metodin antaakseni haastateltavilleni mahdollisuuden tarkentaa tekemääni analyysia. Maahanmuuttajatutkimukseen saattaa helposti tulla virhetulkintoja, joko kielellisten tai käsitteellisten väärinymmärrysten kautta. Tähän tutkimukseeni haastatellut nuoret puhuivat haastattelutilanteessa suomea, mikä ei ole kenenkään haastateltavani äidinkieli. Osa käyttämästäni käsitteistä tuntui joillekin nuorille vieraalta ja näissä tapauksissa heidän tietonsa pohjautui antamaani selitykseen kyseisestä käsitteestä. Näiden seikkojen valossa oli mielestäni tärkeää tehdä toinen haastattelukierros. Toisen haastattelukierroksen tueksi olin tehnyt analyysini pohjalta teemoitellun kysymyslomakkeen. Varsinaisen haastattelun toteutin puhelimitse ajan säästämiseksi. Valitettavasti en onnistunut tavoittamaan yhtä nuorista toiseen haastattelukierrokseen, joten se jäi hänen kohdaltaan vajaaksi. Myöhemmin selvisi, että hän oli matkustanut kotimaahansa äitinsä hautajaisiin. Toisen haastattelun yhteydessä korostin nuorille useampaan otteeseen, että esittämäni teemat ovat minun tulkintojani ja nuorella on täysi oikeus olla eri mieltä esittämäni teeman suhteen. Toisen haastattelukierroksen aikana esittelin jokaiselle tutkimukseeni osallistuneelle nuorelle tekemäni analyysin ja pyysin nuorilta kommentteja esittämiini teemoihin. Käsittelin nuorten kanssa ainoastaan heidän perhesiteelle antamiaan merkityksiä, jotka olin poiminut sisällönanalyysin metodia käyttäen. Tässä yhteydessä nuorella oli myös mahdollisuus lisätä uusi näkökulma, mikäli ehdottamani teemat eivät tuntuneet oikeilta.

Nauhoitin kaikki haastatteluni sanelukoneella ja litteroinnin suoritin lähes sanatarkasti. Nauhoitettua aineistoa on yhteensä 292 minuuttia ja litteroitua tekstiä yhteensä 66 sivua. Haastattelut kestivät nuoresta riippuen 24 minuutista 58 minuuttiin. Litteroinnista jätin kuitenkin pois mahdolliset muiden perheenjäsenten ja nuoren väliset kommentit, mitkä eivät liittyneet haastatteluunne. En myöskään katsonut tarpeeksi litteroida kaikkia välihuokauksia tai usein ilmaistuja täytesanoja. Toisen haastattelukierroksen aikana tein muistiinpanoja käsin ja niitä kertyi yhteensä 11 sivua.

5.4. Aineiston analyysi ja kuvaus

Tarkastelin tutkimusaineistoa kvalitatiivisen sisällönanalyysin metodein. Toteutin tutkimuksessani myös hermeneuttisen kehän metodia eli ensimmäisen analyysivaiheen jälkeen kävin jokaisen nuoren kanssa haastattelun uusintakierroksen, jolloin heillä oli mahdollisuus kommentoida tekemääni analyysia ja auttaa minua ymmärtämään ja tulkitsemaan heidän ajatuksensa oikein. Analyysivaiheessa pyrin sisällönanalyysin keinoin muodostamaan käsityksen siitä, miten perheside tai muu läheinen ihmissuhde, on vaikuttanut nuoren elämässä turvapaikkaprosessin aikana.

Teemahaastattelu aineistonkeruumuotona helpottaa litteroidun aineiston tutkimista, sillä jo haastatteluja tehdessäni olen jaotellut keräämäni tiedon karkeasti eri teemojen alle. Etsin eri teemojen alta haastateltavieni vastauksista yhtäläisyyksiä ja eroja ja analysoin miten löydökseni suhtautuvat aiemmin tuotettuun tutkimukseen. Esimerkiksi kysyessäni oliko nuori voinut kertoa vaikeuksistaan Suomessa perheelleen, vastasi jokainen haastateltavani, ettei ollut voinut. Kiinnitin huomioni tähän salaisuuden ilmaisuun ja etsin löytyykö aineistosta vielä lisää samankaltaista puhetta. Nuoret kertoivatkin salanneensa tunteitaan ja asioitaan myös muissa ihmissuhteissa. Osa nuorista käytti sanaa salaisuus, osa ilmaisi asian ”ei voinut puhua”. Johtopäätökset tein peilaamalla oman tutkimukseni havaintoja valitsemaani teoriataustaan. (Eskola & Suoranta 1998, 87.)

Aineistolähtöiselle analyysitavalle tyypillisesti lopullinen jako eri luokkiin on muotoutunut haastateltavien tuottaman materiaalin mukaisesti, huolimatta tekemästani haastattelurungosta. Analyysin aloitin kuitenkin järjestelemällä keräämäni aineiston haastatteluteemojen mukaan. Poimin teemojen sisältä nuorten ilmaisemia yhtäläisyyksiä sekä keskinäisiä vastaavuuksia perhesiteen merkityksestä turvapaikkaprosessin aikana.

Esimerkiksi salaisuus-teema nousi esiin seuraavasti:

Henkilö2: ”Aina mä oon kertonut, että mulla on tosi hyvä olla ja menee hyvin täällä. On tosi hauskaa ja toivon, että säkin olisit täällä, vaikka mulla on ollut huonoakin.”

Henkilö7: ”Mä en halunnut antaa heille niin kuin surua. Mä itkin ja olin surullinen tosi monta kertaa, mitä mä en ois voinut kertoa.”

Luokittelua lähdin käytännössä tekemään etsimällä aineistosta, mitä ilmaisia nuoret käyttivät kustakin käsitellystä teemasta. Haastatteluaineistossa keskityin erityisesti vastauksiin perheen antamasta tuesta tai tuen puutteesta. Luokittelin samankaltaiset ilmaiset omaksi ryhmäkseen värien mukaan ja pyrin keskusteluttamaan oman tutkimukseni aineistoa aiemman tutkimuksen kanssa. Käytännön työskentelymetodinä käytin erilaisia värikoodeja erottamaan ensinnä aihealueet toisistaan ja aihealueiden sisällä uudelleen ryhmittelemään eri teemojen mukaiset vastaukset yhteen. Olen tarkastellut jokaista teemaa erikseen ja pyrkinyt löytämään nuorten ilmaisuista vastauksen perhesiteen tai muun läheisen ihmissuhteen merkitykselle alaikäisen kohdalla turvapaikkaprosessin aikana. Saatuaani analyysin valmiiksi tein toisen haastattelukierroksen soittamalla nuorille. Luin nuorille tekemäni tulkinnat ja pyysin heiltä kommentteja, jotka olen kirjoittanut näkyviksi luvussa kuusi. Nuoret olivat pääosin samaa mieltä tekemistäni tulkinnoista, mutta esimerkiksi pelon tunteen nimeäminen aiheutti ristiriitaisuutta. Osa nuorista oli vahvasti sitä mieltä, että pelko oli liian voimakas sana kuvaamaan tunnetta suomalaisia tai suomalaista yhteiskuntaa kohtaan. Pelko perheen puolesta koettiin kuitenkin todellisena. Salaisuus ja lohtu herättivät nuorissa toisella kierroksella enemmän keskustelua ja tuntui, kuin ainakin osa heistä olisi tuntenut myötätuntoa nuorempaa itseään kohtaan ääneen sanottamisen myötä. Syyllisyydentunteeseen osa nuorista liitti kulttuuriset odotukset, kun taas osalla nuorista syyllisyys liittyi perheen hyvinvointiin.

5.5. Maahanmuuttajatutkimuksen erityispiirteet

Maahanmuuttajien parissa tehtävään tutkimukseen liittyy omat erityispiirteensä. Näiden osuus omassa tutkimuksessani näyttäytyi mielestäni melko vähäisenä. Uskon tämän johtuneen siitä, että haastattelemani nuoret ovat jo melko hyvin kotoutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan ja ymmärtävät niin kieltä kuin ihmisten tapaa toimia. On kuitenkin huomioitava, että pakolaisuus ei ole valinta ja pakolaisuuteen kuuluu olennaisesti

traumaattiset kokemukset, jotka muokkaavat yksilön koko loppuelämän. Uuteen kieleen, kulttuuriin ja toimintaympäristöön sopeutuminen on stressitekijä, joka vaikuttaa myös pakolaisen mielenterveyteen. Tehtäessä tutkimusta erityisen haavoittuvassa asemassa olevien nuorten parissa, on tärkeää muistaa hienotunteisuus kysymyksenasettelussa ja haastattelun kulussa, ettei tutkimuksen teolla aiheuteta haastateltaville ylimääräistä tuskaa tai stressiä. (Papadopoulos 2002, 55 – 57.)

Maahanmuuttajien parissa tehtävään tutkimukseen saattaa myös liittyä virhemahdollisuuksia helpommin kuin tehtäessä tutkimusta saman kulttuuritaustan omaavien henkilöiden keskuudessa. Käsitteiden tai yksittäisten sanojen merkitykset voivat maahanmuuttajien kohdalla saada erilaisen mielikuvan kuin mihin tutkija kysymyksellään on tähdännyt. Kysymysten muotoilussa epätarkkuus voi myös osaltaan aiheuttaa ylimalkaisia tai virheellisiä vastauksia. Tutkija esittää kysymyksensä omasta kulttuuritaustastaan, jolloin saattaa myös syntyä epäselviä tulkintoja. Tutkijan onkin tärkeää uskaltaa hämmentävissä tilanteissa kysyä *miksi* kyseinen asia tapahtuu. (Alasuutari 1999, 218.) Vastausten luotettavuuteen voi vaikuttaa haastattelutilannetta tai haastattelijaa kohtaan tunnettu epäluulo tai suoranainen pelko. Maahanmuuttaja voi myös pyrkiä miellyttämään haastattelijaa omaan kulttuuriinsa kuuluvan kohteliaisuuskäytännön mukaisesti ja vastaukset perustuvat maahanmuuttajan oletuksiin siitä, mitä hän uskoo haastattelijan haluavan kuulla. Vastausten rehellisyyteen tai avoimuuteen voi osaltaan vaikuttaa myös häpeän tunne tai maahanmuuttaja ei suhtaudu tutkimukseen vakavasti. Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien kohdalla myös hyvät aikomukset tai haaveiltu unelma saattavat realisoitua omassa mielessä todellisuudeksi ja vastaukset annetaan niiden mukaan. (Goodson-Lawes 1994, 23–24.) Haastattelemillani nuorilla ei mielestäni ollut tarvetta miellyttää minua, enkä usko heidän myöskään pelänneen haastattelua. Haastateltavani muistelivat aiempia kokemuksiaan ja mielestäni he olivat haastattelutilanteessa aitoja ja vakavissaan.

5.6. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimukseni aiheen valinta perustui henkilökohtaiseen kiinnostukseen, mutta tutkimukseni aihe on tällä hetkellä ajankohtainen Euroopassa vallitsevan pakolaistilanteen

huomioiden. Tutkimukseni tarkoituksena on kiinnittää huomiota yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteeseen turvapaikkaprosessin aikana ja mahdollisuuksien mukaan parantaa heidän elämänsä laatua oleskelupäätöstä odottaessa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 20.)

Haastateltavilleni selitin yksityiskohtaisesti mitä tutkimukseni tarkoittaa ja miksi haluan tätä aihetta tutkia. Muutama haastateltavistani esitti tarkentavia kysymyksiä ja pyrin vastaamaan niihin mahdollisimman tarkasti. Annoin myös haastateltavilleni yhteystietoni mahdollisten kysymysten esittämistä varten. (Kuula 2006, 101 – 104.) Olen jokaiselta haastateltavani pyytänyt suostumuksen haastatteluun ja luvannut siinä yhteydessä, että kaikki aineisto käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Olen myös sanonut, että haastattelu voidaan keskeyttää heti, jos nuoresta siltä tuntuu. Osan tutkimukseeni osallistuneista nuorista olen tuntenut aiemmin ja painotin erityisesti heille, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Ennen haastatteluja selitin nuorille, mihin tarkoitukseen tulen keräämääni materiaalia käyttämään ja samalla lupasin heille mahdollisuuden tarkistaa analyysini tulokset ja antaa tarvittaessa korjausehdotuksia. Olen myös luvannut nuorille, että hävitän kaiken nauhoitetun ja litteroidun aineiston tutkimukseni valmistuttua. Säilyttääkseni haastateltavieni anonymiyden käytän heistä nimien tai sukupuolen sijaan henkilö 1, henkilö 2, ..., henkilö 7, käsitellessäni heidän yksilöityjä kommenttejaan. En myöskään yhdistä henkilön etnistä alkuperää hänen haastatteluaineistonsa ja olen litteroinnin yhteydessä piilottanut mahdolliset paikannimet tai muut henkilöön liittyvät tunnistetiedot. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129 – 133.)

Haastattelutilanteissa olen pitänyt mielessäni sen, että käsiteltävät asiat saattavat herättää haastateltavissani traumaattisia muistikuvia ja pyrin siksi säilyttämään keskustelujen tason mahdollisimman neutraalina (Kuula 2006, 58 – 64). Tutkimukseni luotettavuuden takaamiseksi olen kuvannut perusteellisesti aineistonkeruumenetelmäni ja siihen liittyvät yksityiskohdat (alaluvussa 5.2.). Luotettavuuden toteutumiseksi olen selostanut myös analyysintekotapani mahdollisimman täsmällisesti ja pyrkinyt tuomaan riittävästi empiriaa oman analyysini tueksi, jotta lukija pystyy seuraamaan analyysini perusteita. (Eskola & Suoranta 1998, 216 – 217.) Mahdollisten virhetulkintojen välttämiseksi olen antanut haastateltavilleni tilaisuuden kommentoida tekemääni analyysiä ja avannut annetut kommentit analyysiin. Haastateltavieni mahdollisuudella osallistua analyysin tekoon olen pyrkinyt lisäämään tulkintojeni uskottavuutta ja täten lisäämään tutkimukseni

luotettavuutta. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 189.) Johtopäätöksiä tehdessäni olen pyrkinyt selittämään mahdollisimman tarkasti miten ja miksi olen päätenyt esittämäni lopputulokseen.

Teemahaastattelurunkoni on nähtävissä tutkimukseni liitteenä (LIITE 1), yksityiskohtaiset kysymykset ovat olleet kunkin teeman aihepiiriin sisältyviä. Tutkimukseni johtopäätökset olen tehnyt keräämäni haastatteluaineiston pohjalta verrattuani niitä myös samasta aihepiiristä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin.

6. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat osa globaalia pakkomuuttoliikettä. Kotimaasta on pakko lähteä hakemaan turvaa monien eri syiden vuoksi: pakoon sotaa, vainoa ja turvattomuutta. Suurin osa pakkomuuttajista jää lähelle kotiseutuaan, mutta osa heistä päätyy turvapaikanhakijoiksi Suomeen. Oleskelulupapäätöksen odotusajaksi heidät majoitetaan vastaanottokeskuksiin, joissa on alaikäisille yksintulleille omat ryhmäkotinsa tai tukiasuntolansa. (Sisäministeriö/turvapaikanhakijat.) Oma kiinnostukseni yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden selviytymiseen turvapaikkaprosessissa on herännyt jo vuosia sitten työskennellessäni vastaanottokeskuksen alaikäisyksikössä. Olen tätä asiaa pohtinut nyt pari viime vuotta toimiessani edustajana alaikäisille turvapaikanhakijoille. Olen usein miettinyt, miten nämä nuoret selviytyvät eläessään nuoruuden myllertävää kehitysvaihetta epävarmassa välitilassa ennen oleskeluluvan saamista. Työssäni vastaanottokeskuksissa tapasin paljon nuoria ja jokainen tapaamani nuori on puhunut perhettään kohtaan tuntemastaan ikävästä tai kaipuusta. Myös tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret puhuivat haastatteluissa perheen suuresta merkityksestä. Vaikuttaako olemassaoleva tai olematon perheside nuoren selviytymiseen turvapaikkaprosessin aikana? Ja jos olemassaoleva perheside vaikuttaa, niin onko vaikutus nuoren jaksamista ja selviytymistä tukevaa vai onko nuoren helpompi kiinnittyä uuteen yhteiskuntaan, jos siteitä entiseen ei enää ole?

6.1. Tulo Suomeen

Tullessaan Suomeen ilman huoltajaa olivat tutkimukseeni osallistuneet alaikäiset turvapaikanhakijat joutuneet eroon vanhemmistaan ja muista tärkeistä ihmissuhteistaan. Nuoret olivat jättäneet tutun kotimaansa taakseen ja saapuneet itselleen vieraaseen kieli- ja kulttuuriympäristöön. Turvapaikkapäätöstä odottaessaan nuoret elivät liminaalitulassa, jonka epävarmuutta vielä lisäsivät erilaiset siirrot asumisyksikköjen välillä. Outi Kaukon tutkimuksessa ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden lähtötilanne on ollut vastaava. (Kauko 2015, 35.)

Suomeen tulo ei ole alaikäiselle helppo elämänmuutos. Alaikäinen lapsi tai nuori on joutunut jättämään perheensä ja saapuu uuteen, täysin vieraaseen maahan, jonka kieltä tai kulttuuria nuori ei tunne. Haastatellut nuoret kokivat tullessaan vaikeina sekä vieraan kielen että suomalaisen sään. Henkilö1 on tullut Suomeen 16-vuotiaana ja muistelee tuloaan seuraavasti:

Henkilö1: ”Kaikki osasivat suomea, mutta mie vain itkin, jos joku puhui mulle suomeksi. Mie ihmettelin mikä kieli tää on, miksen osaa. Aluksi oli tosi vaikeaa, sen jälkeen hyvä.”

Henkilö4: ”Siellä oli niin paljon lunta ja kylmä ja kaikkee... Sit oli jo pimee, kello oli jotain kolme tai neljä. Se hämmensi, että oli jo silloin pimeä.”

Siihen aikaan kun haastateltavani tulivat Suomeen oli käytäntönä, että kaikki yksintulleet alaikäiset majoitettiin Espoon ryhmäkotiin (entinen Ingaksen ryhmäkoti), kunnes turvapaikkapuhuttelu oli pidetty. Espoon yksikkö toimi niin kutsuttuna transit-yksikkönä, josta hakijat turvapaikkapuhuttelun jälkeen siirrettiin muihin ryhmäkoteihin odottamaan päätöstä. (Martiskainen 2015, 5.) Jokainen haastattelemanuori on siirretty vähintään kerran ryhmäkodista toiseen odottaessaan oleskelulupapäätöstään.

Henkilö6: ”Mut on viety nuorten vastaanottokeskus eli se on ollut Espoossa, lähin paikka. Ja sit olen ollut siellä semmoinen suurinpiirtein 2-3 kuukautta ja sieltä mulla on siirretty, koska se on ollut transitpaikka ja on tullut täyteen... olen ollut järjestyksen mukaan siirrettävä henkilö ja mut on siirretty Siuntioon. Ja olen siellä asunut vähän aika 3 kuukautta, mutta sanon senkin. Ja sitten mut on siirretty Kuopioon, Keski-Suomeen, mansikkakaupunki.”

Yksintulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle turvallisella ja pysyvällä ympäristöllä on suuri merkitys, koska takana on lähes poikkeuksetta traumaattisia kokemuksia, jo ero omasta perheestä on nuoren turvallisuuden tunnetta heikentävä tapahtuma (Heikkilä 2014, 16 – 17).

Henkilö6: ”Minulla oli siksi aikaa niin kuin surullinen hetki ja aika oli että meillä olisi parasta olla samassa, mutta kun se ei ole mahdollista ja kun olen saapunut ja olen vastaanottokeskuksessa ja uuden haasteen alla.”

Tutkimuksissa on myös todettu, että turvapaikkaprosessin pituudella ja yksiköstä toiseen tapahtuvien siirtojen määrällä on vaikutusta alaikäisten turvapaikanhakijoiden mielenterveysongelmiin (Suikkanen 2010, 82, Mikkosen 2011, 85 mukaan). Siirron yhteydessä nuori joutuu luopumaan lyhyen ajan sisällä toistamiseen koko verkostostaan, mikä nuoresta tuntuu vaikealta.

Haastattelija: ”Mitä ajattelit, kun sut siirrettiin uuteen ryhmäkotiin?”

Henkilö3: ”Kurjalta, olin jo tottunut tällaiseen vähän kaupunkilaiseen elämään ja sitten jouduin keskelle metsää. Mulle oli syntynyt ihmissuhteita jo vähän liikaakin sekä henkilökunnan että osan asukkaista kanssa ja jouduin uuteen paikkaan ja uuteen ympäristöön, josta en tuntenut ketään.”

Huolimatta siitä, että pysyvyyden merkitys alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla on tiedostettu, käytännössä siirtoja tapahtuu edelleen. Muutokset lisäävät kuormitusta lapsen selviytymiskykyyn ja paikanvaihdoksen myötä hän joutuu aloittamaan elämänsä alusta. (Mikkonen 2011, 85.)

6.2. Nuoren määrittelemä perhe

Tutkimusaineistoni nuorista jokainen on joutunut eroamaan perheestään. Syynä eroon on ollut joko lähtö turvapaikanhakijaksi tai jo ennen Suomeen tuloa edeltäneet tapahtumat. Nuoret ovat joutuneet kohtaamaan traumaattisia kokemuksia ennen turvapaikanhakijaksi lähtöään. Ikävä perhettä kohtaan on suuri ja he ovat vailla vanhempiensa tukea ja turvaa vieraassa maassa. Jokaisen haastattelemani nuoren perhettä on kohdannut traumaattinen tapahtuma ennen nuoren lähtöä turvapaikanhakijaksi. Viiden haastateltavan perheenjäsenistä yksi tai useampi on kuollut.

Tutkimushaastattelussa pyysin nuoria kertomaan, keitä heidän perheeseensä kuului turvapaikkaprosessin aikana ja nuoret määrittivät perheitään monella tapaa. Henkilö5 kertoi perheeseensä kuuluneen enää biologisen isoveljen ja tämän vaimon ja lapset. Vanhemmat ja muut sisarukset olivat jo aiemmin kohdanneet väkivaltaisen kuoleman ja nuori asui isoveljensä perheessä, kunnes tapahtui seuraavaa:

Henkilö5: ”ja sitten joku päivä meille tulee pommi. Pommi tulee ja minä

olen kaupassa, kun tämä tuli. Ja kun minä tulen takaisin minä näin että kaikki.. ei ole ketään”

Naapurissa asuva perhe on ottanut nuoren kotiinsa asumaan, nuori ei muista kuinka monta kuukautta siellä asui. Myöhemmin ollessaan jo Suomessa turvapaikanhakijana nuori sai yhteyden veljeensä ja tämän perheeseen. Nuoren Suomeen auttanut perheystävä oli etsinyt veljen ja toimitti tämän yhteystiedot nuorelle.

Henkilö5: ”sitten minun veljelle tulee sokki, millä perusteella sinä menet sinne... koska minun vanhemmat kuolleet ja koska hän on minun isä ja äiti ja hän miettii, hänellä tulee huoli.. että pärjääkö täällä yksin.”

Henkilö4 perheeseen kotimaassa on kuulunut kaksi siskoja, kaksi veljeä ja äiti, isä kuollut väkivaltaisesti. Henkilö4 oli ollut vasta 9-vuotias tullessaan Suomeen yhdessä isosiskonsa kanssa.

Haastattelija: ”Ketkä muodosti sun perheen sinä aikana, kun asuit ryhmäkodissa?”

Henkilö4: ”No, sisko ja ne työntekijät, toi Svetlana lähinnä ja sitten ne Maija ja muut ryhmäkodin tyypit, vaikka jostain niistä mä en tykännyt, niin kuitenkin, ne oli sillee, we were stick together...”

Henkilö7 perheeseen kuului turvapaikkaprosessin aikana isovelji, isä ja äiti.. Henkilö6:n perheeseen on turvapaikkaprosessin aikana kuulunut äiti, kolme veljeä ja pikkuserkku. Isä on kuollut vuonna 2008. Henkilö1:n perheenjäseniä nuoren lähtöhetkellä olivat kaksi veljeä ja sisko. Molemmat vanhemmat olivat kuolleet väkivaltaisesti ja yhteys sisaruksiin katkennut. Henkilö3 perheeseen kuuluivat isä, äiti ja neljä sisarusta sekä äidin nuorempi sisko, joka tullut Henkilö3:n kanssa Suomeen. Yhteys perheeseen oli katkennut koko turvapaikkaprosessin ajaksi. Nuori ei tiennyt oliko perhe enää edes elossa. Punaisen Ristin henkilöhakukaan ei tuottanut tulosta.

Henkilö3: ”Uskoin joka päivä ja silloin mä rukoilin vain, mul oli vain yks ainoa pyyntö: että jos mä löydän heidät jonakin päivänä, niin jokaikinen heistä olis elossa ja se oli ainut minkä puolesta mä rukoilin joka päivä.”

Henkilö2 isä oli kuollut nuoren ollessa pieni ja äiti hylännyt lapsensa. Henkilö2 oli asunut isoveljensä kanssa isovanhempien luona, joita oli tottunut pitämään omina vanhempinaan.

Henkilö2: ”Välillä tuntui niinku että ne on mun isä ja äiti, mutta kun vähän kasvasin ja ymmärsin, niin tiesin, että ei ne oo. Ja alussa veli ainakin sanoi, että äitikin on kuollut, mut sit lopussa sain tietää et se on niinku elossa ja se on naimisissa.”

Lähtiessään kotimaastaan nuori joutuu vähintäänkin vuosiksi, joskus koko loppuelämäksi, katkaisemaan kaikki ihmissuhteensa. Turvapaikkaprosessissa odotusaika on yleensä pitkä, jolloin alaikäinen turvapaikanhakija ehtii luoda läheiset suhteet asuinpaikkansa henkilökuntaan ja muihin ryhmäkodissa asuviin nuoriin. Siirrettäessä nuori toiseen yksikköön, joutuu nuori luopumaan itselleen tärkeiksi muodostuneista ihmissuhteista. (Mikkonen 2011, 86.) Myös tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret muistelivat lämmöllä suhdettaan ryhmäkodin ohjaajiin. Eräs nuorista, joka oli kadottanut yhteyden omaan perheeseensä, kuvasi ohjaajan ja tämän perheen muodostuneen nuorelle suorastaan perheeksi.

Henkilö5: ”.yksi ohjaaja oli tärkeä minulle...hän oli tosi hyvä ja hän lämmin, lämmin ihminen.”

Henkilö3: ”Mä en edes vois tässä vaiheessa sanoa, että se on omaohjaaja tai että sen omaohjaajan ja mun välinen suhde olisi pelkkä ammatillinen. Hänestä on tullut perhe ja jopa äiti.”

Riitta Jallinojan mukaan perheet pohtivat, ketkä ovat perheeseen kuuluvia ja ketkä ulkopuolisia. Jallinoja käyttää perheeseen tunkeutuneista ulkopuolisista käsitettä vieras. Perheeseen tullut vieras koetaan usein uhkana, joka tulee torjua. Alaikäisen turvapaikanhakijanuoren perheessä fyysinen ero on perheeseen kutsumaton, ulkopuolinen vieras, johon nuori ja muu perhe yrittävät sopeutua omalla tavallaan. Eri perheissä suhtautuminen ulkopuoliseen vieraaseen vaihtelee, toiset perheet torjuvat vieraan täysin, toiset taas pyrkivät välttelemään epämieluisaksi koettua vierasta. Perheen suhtautuminen vieraaseen kuitenkin vaihtelee pääsääntöisesti riippuen siitä minkälaisesta vieraasta perheessä on kysymys. Esimerkiksi perheenjäsenen sairastuminen saatetaan aluksi kokea vieraana, joka pyritään torjumaan, mutta lopulta hyväksytään ja sopeutetaan se osaksi perhettä ja vieraankin kanssa opitaan elämään. (Jallinoja 2009, 18.) Haastattelemieni nuorten kohdalla perhe-elämän muotoutuminen ylijärjaiseksi toteuttaa Jallinojan näkemystä perheen mukautumisesta vieraan läsnäoloon.

Maantieteellinen hajanaisuus on vaikuttanut perhetodellisuuteen jokaisen tutkimukseeni osallistuneen nuoren kohdalla. Perinteisesti perhekäsitys on somalialaisessa kulttuurissa ymmärretty ydinperhettä laajempaan, mutta verisukulaisuudella on merkittävä rooli. Pakolaisuus on osaltaan muokannut perhekäsitystä, jossa yhteisöllisyyden merkitys korostuu, mutta perhe itsessään elää muutoksen aikaa. Perhesuhdetta säätelevät erityisesti odotus vastavuoroisuudesta ja hoivasta. (Hautaniemi 2004, 48 – 53.) Tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret määrittivät perheenjäsenikseen myös pikkuserkun, isovanhemmat, tädin, aikuisen isoveljen perheen ja nuorin haastateltavista piti myös ryhmäkodin työntekijöitä ja muita nuoria perheenjäseninä turvapaikkaprosessin aikana. Ainoastaan yksi haastatteleistani nuorista määritteli perinteisen ydinperhemallin omaksi perheekseen.

6.3 Lähtö kotimaasta

Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija on yleensä joutunut eroon perheestään vastoin omaa valintaansa tai tahtoaan, sillä päätöksen hänen lähdöstään on yleensä tehnyt joku perheen aikuisista, kuten tähänkin tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla oli tapahtunut (Kauko 2015, 36). Tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista kaksi sanoi, että lähtöpäätöksen oli tehnyt perheystävä, koska vanhemmat olivat kuolleet. Ainoastaan yksi haastatelluista kertoi saaneensa osallistua lähtöpäätöstä koskevaan keskusteluun, muilta tutkimukseeni osallistuneilta nuorilta mielipidettä ei kysytty.

Haastattelija: ”Kuka päätti, että sinun täytyy lähteä turvapaikanhakijaksi?”

Henkilö1: ”Isän kaveri. Se sano vaan, että mun on pakko auttaa sinua, koska sun isä oli hyvä ystävä mulle, siks on pakko tehdä jotain sullekin.”

Lähtiessään pakomatalle nuorella ei aina ole edes tietoa määränpästä, tavoitteena on ainoastaan päästä turvaan jonnekin Eurooppaan. Jokainen haastatteleistani nuorista muistelee kotimaasta lähtöä epämiellyttävänä asiana.

Henkilö4: ”Sit mä olin vaan ei äiti, mä en haluu lähteä ja mut pakotettiin siihen. Tilanne oli, että pakko lähteä sit pois.”

Lapselle ja nuorelle on psykologisesti tärkeää saada hyvästellä perheenjäsenensä ennen lähtöä (Mikkonen 2002, 49). Omaan tutkimukseeni osallistuneista nuorista kolmen

kohdalla mahdollisuutta hyvästeihin ei ollut, koska lähtö oli tapahtunut äkillisesti ilman ennakkovaroitusta tai sukulaisten olinpaikasta ei ollut tietoa.

Haastattelija: "Saitko hyvästellä heidät ja kertoa, että lähdet?"

Henkilö1: "Oli vaikea, koska me oltiin eri paikka. Sama kaupungissa, mutta silloin kun mie lähdin pois sieltä, niin me oli jossain paikka, se oli todella vaikea paikka, me ei ties missä ne on."

Haastattelija: "Miltä tuntui hyvästellä perhe?"

Henkilö3: "Oli aika rankkaa, silloin tuntui, että.."

Henkilö2 on keskustellut lähdöstä yhdessä isoveljensä kanssa ja heillä oli tarkoitus lähteä yhdessä. Isoveli oli kuitenkin päättänyt lähettää nuoren matkaan itsekseen.

Henkilö2: "No, oli tosi vaikeaa ja minusta tuntui joskus, että mun isovelji on vähän niinkuin huijannut minua, kun se sanoi mulle, että sekin tulee, mut ei oo tullutkaan. Oli tosi vaikea pärjätä ilman häntä."

Yleensä huoltaja tai muu aikuinen on kotimaassa ottanut yhteyttä salakuljettajaan, joka on toiminut varsinaisena matkan järjestäjänä. Salakuljettajat jättävät nuoren yleensä jonnekkin Eurooppaan ja ohjaavat jättämään turvapaikkahakemuksen poliisille. (Parsons 2011, 69.) Tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat yhtä poikkeusta lukuunottamatta tullessa maahan salakuljettajan avustamana. Yhden nuoren kohdalla hänen isänsä oli saattanut nuoren Venäjälle asti. Monet turvapaikanhakijat tulevat maahan ilman aitoja matkustusasiakirjoja esimerkiksi piiloutuneena rekkaan. Turvapaikkaa tulisi hakea heti rajalla, mutta sitä monetkaan turvapaikanhakijat eivät tiedä. Pelätessään tulevansa käännytetyiksi monet hakevat turvapaikkaa vasta sisämaasta, jolloin voi saada sakon laittomasta maahantulosta. Kansainvälisen pakolaissopimuksen mukaan turvapaikanhakijaa ei saa käännyttää, vaan jokaisen turvapaikanhakijan perusteet tulee asianmukaisesti tutkia. (Bloigu 2014, 18 – 23.) Yhden haastateltavani kohdalla Suomeen saapuminen oli traumaattinen. Salakuljettaja jätti nuoren selviytymään itsekseen kielitaidottomana, vain antamiensa ohjeiden varassa. Henkilö7 kuvaa Suomeen saapumistaan seuraavasti:

Henkilö7: "Mä olin rekassa sisällä niinku se auto ja mä en tiennyt, että oon Suomessa."

Haastattelija: "Olitko tulossa Suomeen tietoisesti?"

Henkilö7: ”Ei, ei, mä tiesin, että Eurooppaan, mutta mä en tiennyt mihin olen tulossa. Sit minut jätettiin siihen, mulla ei ollut mitään takkia päällä, niin mä vaan jäin. Oli kamalan kylmä niin. Se oli sunnuntai-ilta ja se oli tosi hankala, mä en osannut kieltäkin ja mun piti niinku etsiä poliisi. Pari tuntia kesti ennen kuin mä löysin poliisin ja sit niillä kesti ennen kuin ne sai tulkki puhelimessa. Se oli kamalaa. Mulle sanottiin, että mut viedään sinne niinku vastaanottokeskukseen ja sitten mut heitettiin putkaan. Mä olin siellä yötä.”

Ilman huoltajaa matkaavat alaikäiset turvapaikanhakijat saattavat matkansa aikana kohdata väkivaltaa tai sen uhkaa, jota he eivät halua jälkeempään muistella (Kauko 2015, 36). Perheen päättäessä lähettää nuori turvaan salakuljettajan matkassa, uskotaan salakuljettajan pitävän nuoresta huolta ja suojelevan matkan vaaroilta, onhan perhe maksanut nuoren matkasta suuren summan (Helander & Mikkonen 2002, 50). Tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista osa kertoi nähneensä ja kokeneensa matkan aikana väkivaltaa, osalla matka oli sujunut lähes ongelmitta. Haastattelemani nuoret eivät osanneet tarkalleen sanoa paljonko salakuljettajalle oli pitänyt maksaa, sillä aikuiset olivat hoitaneet matkajärjestelyt ja vastanneet kuluista. Tutkimukseeni osallistuneista nuorista kolme kuitenkin totesi matkan olleen kalliin ja ainakin yhden nuoren perheen oli pitänyt ottaa velkaa matkan maksamiseksi.

6.4. Yhteydenpito perheeseen

Tutkimukseeni haastatelluista nuorista jokainen kertoi, ettei heillä ollut heti yhteyttä perheeseensä Suomeen saavuttuaan. Nuoret kertoivat etsineensä sukulaisiaan tuttavien, internetin tai Punaisen Ristin henkilöhaun kautta. Kahden haastateltavan kohdalla kontaktia perheeseen ei saatu koko turvapaikkaprosessin aikana, huolimatta Punaisen Ristin henkilöhakurytyksistä ja nuorille epätietoisuus perheestä oli vaikeaa.

Henkilö1: ”Kyllä mie yritin. Punaisen Ristin kautta ja se tuli sitten vaikeaa..”

Henkilö3: ”Oli turhauttavaa.”

Kaukon tutkimuksen mukaan turvapaikanhakijanuori on Suomeen tultuaan luopunut kaikesta aiemmasta: perheestään, kodistaan, kotimaastaan, ystävistään, yhteisöstään ja

arkirutiineistaan. Syynä tähän on ollut välttämätön pako väkivallan tai sen uhan edessä. Erossaolo kaikesta aiemmin tutusta elämästä tuo nuorelle kasautuvan menetyksen tunteen ja erityisesti ero perheenjäsenistä saa kokemaan yksinäisyyttä, irrallisuutta ja eristyneisyyttä. (Kauko 2015, 36.) Ruotsissa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijalasten keskuudessa tehdyn tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten suurin huoli oli ikävä äitiä kohtaan sekä koettu yksinäisyyden tunne (Eriksson 2013, 5 Kaukon 2015, 36 mukaan). Mikkosen tutkimus Suomeen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden keskuudessa vahvistaa, että kaikkein vaikein ja suurinta tuskaa tuottava asia nuorelle on ero perheestä ja vanhemmista (Mikkonen 2002, 104).

Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kotimaahan jääneillä perheillä ei kaikilla ollut omaa puhelinta tai sähköpostia, eikä nuorilla ollut matkalla mukanaan yhteystietoja, joista perheen tavoittaa. Muutaman nuoren kohdalla yhteydenpito perheeseen avautui jonkun muualla kuin lähtömaassa asuneen sukulaisen kautta: nuori tavoitti sukulaisen sosiaalisen median tai sähköpostin avulla ja tämä sukulainen välitti nuoren yhteystiedot perheelle.

Henkilö6: ”Heillä ei ollut puhelinta siksi aikaa kännykkä tai siis lankapuhelin ja se oli ainoastaan sellainen tilanne, että piti odottaa milloin he ottavat yhteyttä. Mutta kun se ei onnistunut, niin sitten olen ottanut yksi mun lähisukulainen, joka asui Etiopiassa yhteyttä ja mulla oli hänen sähköpostiosoite ja olen lähettänyt hänen kirjeen ja sitten on luvannut, että laittaa se kirje eteenpäin ja mun terveisiä mun perheen asti ja olen saanut vastauskirjeen äidiltä.”

Henkilö4: ”Mun isoäiti oli siellä Pakistanissa. Vai sen kautta jotenkin, mä en muista tarkkaan.”

Jokainen haastattelemani nuori kuvaa erittäin vaikeana sitä aikaa Suomeen tulon jälkeen, jolloin ei vielä ollut yhteyttä kotimaahan jääneeseen perheeseen. Epävarmuus perheen tilanteesta ahdisti nuoria ja yksinäisyyden kokemus vieraassa maassa tuntui raskaalta kestää. Liminaalitilan käsite pohjautuu siirtymäriitteihin, joissa ensimmäisessä vaiheessa yksilö on irroitettu aiemmasta tutusta elämästään ja ihmissuhteistaan (Gennep 1960, Kontisen ym. mukaan 2013, 253 – 254). Vaikka käsitteellisesti liminaalitila pohjautuu siirtymäriitteihin, ei pakolaisuutta kuitenkaan voida pitää riittinä, vaan se on pakotettu tila. Tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista suurin osa kuvasi Suomeen tulon alkuvaihetta

vaikeana ja haastavana. Ei ainoastaan läheisten perheenjäsenten hyvästeleminen ollut vaikeaa, mutta myös irtautuminen tutusta aiemmasta elämästä tuntui haastavalta.

Henkilö5: ”Kun minä tulin Suomeen minulla ei, minulla oli tosi vaikea elämä. Minulla ei ole äitiä eikä ole isää eikä ole oma perhe.

Henkilö2: ”Vaikeaa. Mie jokaisen mietin.. jokaisen voisi miettiä sitä niinku.. no, jos miettii vaikka sitä, kun sä et ota yhteyttä jonkun niinku vanhemmat kanssa ja vanhemmat koko aika huolehtii, että missä sinä olet ja koko aika mietin sitä, että milloin mä pystyisin ottaa yhteyttä ja kertoisin hälle, että mulla on kaikki hyvin. Aina joku huolehtii toisen ja haluaa tietää missä se on. Toinen.. se oli tosi vaikeaa.”

Yhteydenpitoa ylläpidettiin pääosin soittamalla tai sähköpostilla. Tässä tutkimuksessa ensimmäisen yhteyden avaaminen perheeseen jäi poikkeuksetta Suomeen tulleen nuoren tehtäväksi, mutta jatkossa ylläpitoa hoidettiin molemmin puolin. Suurin osa nuorista pakolaisista yrittää aktiivisesti etsiä perheenjäseniään sukulais- tai tuttavaverkoston, internetin sekä Punaisen Ristin henkilöhaun kautta. Mikäli yhteys perheeseen löydetään, pidetään sitä tiiviisti yllä, sillä moni tuntee kaipausta palata takaisin perheensä luokseen. (Clark-Kazak 2012, 13). Myös tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret kuvasivat yhteydenpidon tärkeyttä ja sitä, ettei yhteyden löytyminen perheeseen ollut alussa mitenkään helppoa tai itsestäänselvää.

Henkilö7: ”Oli vain sähköposti alussa. Mä muistan niinku mitä, se oli meidän naapuri, niinku naapurin koti, siellä oli niinku puhelin, jos me otettiin yhteyttä.”

Haastattelija: ”Silloin kun pidit yhteyttä perheeseesi, tapahtuiko se aina sinun aloitteestasi vai saiko perhe sinuun yhteyden halutessaan?”

Henkilö7: ”No kyllä nekin pysty, koska mä ostin puhelimen ja annoin mun numeron, mutta kyllä se silloin oli vaikeaa.”

Pienten lasten vanhempia tutkittaessa on todettu, että keskinäisen kommunikaation ja yhteydenpidon määrä lasten ja vanhempien välillä vaikuttaa lasten kokemukseen omasta hyvinvoinnistaan (Rönkä ym. 2002, 63 – 64). Haastattelemiini nuoret kertoivat yhteydenpidon olleen kallista ja hankalaa, mutta siitä huolimatta yhteyttä pidettiin aina kun se oli mahdollista ja nuoret kertoivat käyttäneensä lähes kaikki omat rahansa puhelinsoittoihin. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat asuneet vastaanottokeskuksissa

vuosina 2009 – 2012, erilaiset ilmaiset yhteydenpitokanavat ovat pääosin kehittyneet vasta tuon ajan jälkeen.

Henkilö6: ”Pystyttiin, oliko se kuukaudessa muutama kerta soittaa ja siellä meidän vastaanottokeskuksessa järjestetty sellainen puhelin, että voidaan soitettu kotimaassa. Mutta minä voin sanoa, että olen käyttänyt kaikki mun rahat, vastaanottorahat niihin puheluihin.”

Henkilö2: ”No, se oli kun olin vastaanottokeskuksessa, olisko ollut kerran viikossa..kerran kuukaudessa..kun aina maksaa tosi paljon.”

Haastattelija: ”Kumpi teistä soitti?”

Henkilö2: ”No, mie soitin enemmän. Jos mie soitin, myös sekin, mutt molemmista, kun oli niin kaukana, niin makso tosi paljon.”

Maahanmuuttajien on Säävälän tutkimuksen mukaan todettu elävän ylipäästä perhe-elämää, jossa kiinteät suhteet ylläpidetään myös lähtömaahan jääneisiin sukulaisiin. Ylipäästäisuus velvoittaa huomioimaan edelleen lähtömaassa asuvaa perhettä ja osallistumaan pohdintoihin arkisten asioiden ja elämän järjestämisessä. (Säävälä 2011, 15 – 16.) Omaan tutkimukseeni haastatelluista nuorista yhtä lukuunottamatta jokainen, jolla oli yhteys perheeseen, kuvasi yhteyden ylläpidon erittäin tärkeänä. Haastattelemani nuori, joka oli turvapaikkaprosessin aikana vasta 9-vuotias, kertoi, että isosisko oli pääasiassa hoitanut yhteydenpidon kotimaahan jääneeseen perheeseen.

Henkilö4: ”Sisko vaan puhui ja mä olin vaan lähinnä omissa maailmoissa.”

Lotta Kokkonen on tutkinut pakolaisten vuorovaikutussuhteita ja todennut, että menetetyt vuorovaikutussuhteet läheisiin aiheuttavat pakolaiselle suurta surua ja ikävää ja vaikuttavat pakolaisen arjessa selviytymiseen uudessa ympäristössään (Kokkonen 2010, 117 – 118). Nuoren tilanne on vaikea, kun perheenjäsenet ovat kateissa. Nuori tuntee surua ja pelkoa, mutta varsinainen surutyö ei voi kuitenkaan alkaa, koska mitään varmaa tietoa perheenjäsenten kohtalosta ei ole. Pelko omaisten kuolemasta on kuitenkin nuoren mielessä läsnä ja vaikuttaa arjessa selviytymiseen. (Alitolppa-Niitamo 2014, 82 – 83.) Pakkomuutto uuteen maahan ei tarkoita muutosta ainoastaan fyysisen sijainnin suhteen, vaan eroa kaikesta aiemmin tutusta ja normaalista elämästä. Teini-ikäiset nuoret ja nuoret aikuiset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa joutuessaan fyysisesti ja sosiaalisesti erotetuiksi tutusta ympäristöstään. Perheet ovat hajonneet ja sosiaaliset suhteet katkenneet, eikä ympäristöön voi luottaa aikana, jolloin nuori itsessäänkin kohtaa tärkeitä muutoksia.

(Couldrey & Herson 2012, 2.) Yhdistävänä tekijänä tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla on ollut pakkomuutto vieraaseen maahan ja menetetty yhteys perheeseen ja muihin läheisiin. Suurin osa nuorista sai muutaman kuukauden kuluttua Suomeen saapumisesta kontaktin edes joihinkin perheenjäseniin, mutta kahden nuoren kohdalla yhteyttä perheeseen ei turvapaikkaprosessin aikana löytynyt.

6.5. Perheen rooli turvapaikkaprosessin aikana

Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija joutuu kohtaamaan monia haasteita, joita perheensä kanssa asuvan nuoren elämässä ei esiinny. Tämä asia ilmeni myös omaan tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kohdalla. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemia haasteita ovat ensinnäkin ero biologisesta perheestä ja ystäväistä, samoin aiemman tutun arjen hyvästeleminen ja muutto uuteen maahan, vieraaseen kieli- ja kulttuuriympäristöön, kauaksi kotoa (Kaukko 2015, 37). Haastatteluissani nuoret kertoivat suhteestaan perheeseensä, mistä asioista ja millä tavoin he olivat perheen kanssa keskustelleet turvapaikkaprosessin aikana. Tässä luvussa keskityn käsittelemään aineiston pohjalta esiin nousseita aihealueita, jotka nuoret itse liittivät perhesiteeseensä. Näitä ovat salaisuus, syyllisyys, koti, lohtu ja pelko. Puhuessaan esimerkiksi lohdusta nuoret analysoivat myös muita ihmissuhteitaan ja koti-teeman yhteydessä esiintyi arkisten asioiden pohdintaa.

6.5.1. Salaisuus

Haastattelemani nuoret kertoivat, etteivät olleet tullessaan turvapaikanhakijaksi tietoisia minkälaiseen prosessiin astuivat. Vieras maa ja erilaiset tavat vaikuttavat pelottavilta, koko ympäristö on uusi, outo ja nuori on yksin. Nuori tietää olevansa epävarmalla alustalla siihen saakka, kunnes oleskelulupapäätös on tullut ja nuoren on vaikea tietää, keneen voi luottaa. Turvapaikkaperuste on jokaisen kohdalla yksilöllinen ja siihen saattaa liittyä vaikeita asioita, jotka on salattava esimerkiksi kotimaahan jääneiden sukulaisten turvallisuuden takia tai jostain muusta syystä. Esimerkiksi muu perhe on myös voinut joutua muuttamaan pakoon ja asuu ”maan alla”, eikä nuori halua paljastaa heidän

olinpaikkaansa tai joku perheenjäsenistä on vangittuna ja nuori pelkää hänen kohtalonsa puolesta.

Henkilö6: "...jokaisella on ollut niin kuin oma salaisuus ja siitä ei kaikkea pystytty juttelemaan, vaan mä oon sanonut näin ja mulla on sellainen asia ja mulla on salainen asia... ne on salaisia ja tosi tärkeä niin kuin pidettävä ne salaisina.."

Haastattelija: "Miltä se tuntui, että piti salata asioita?"

Henkilö6: "Aika vaikealta.. kun tapaamme erilaisia sosiaalityöntekijöitä ja viranomaisia ja meillä on ollut vähän sekaisin, että kenen kanssa piti puhua tästä asiasta ja kenen kanssa pitää niin kuin salaisena."

Tutkimuksen mukaan pakolaiselle luottamussuhde viranomaiseen voi syntyä vasta silloin, kun pakolainen ei ole enää täysin riippuvainen viranomaisesta. Viranomaisia pelätään ja kunnioitetaan eikä heiltä uskalleta pyytää apua. Tämänkaltaiseen suhtautumiseen liittyy usein pakolaisen aiemmat viranomaiskokemukset hänen lähtömaassaan. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla riippuvuusuhde viranomaisiin on voimassa koko turvapaikkaprosessin ajan (Turtiainen 2012, 71 – 72.) Tutkittaessa sosiaalista luottamusta nuorten keskuudessa, osoittaa Nuorisobarometri 2014, että maahanmuuttajataustaisten nuorten keskuudessa on runsaasti luottamuksensa menettäneitä (Myllyniemi 2014, 53 – 54). Kaukon tutkimuksen mukaan nuoret ovat olleet epätietoisia siitä, miten heidän mahdollinen avautumisensa vaikuttaisi tulevaan turvapaikkapäätökseen tai ylipäänsä heidän hyvinvointiinsa tulevaisuudessa (Kauko 2015, 78). Omassa tutkimuksessani ilmeni myös nuorten luottamuksen puute viranomaisiin ja jopa omaa edustajaa kohtaan.

Haastattelija: "Oliko edustaja sulle tukena sen prosessin aikana?"

Henkilö3: "Aluks kyllä. Luulin, että joo okei, pystyn luottaan häneen, mutta sitten tajusinkin, että se halus aivopestä minut... koko ajan jäin miettimään, enkä pystynyt luottamaan sen sanoihin. Se oli just se mikä epäilytti mua ja mä en halunnut enää olla hänen kanssaan missään tekemisisissä."

Joissakin tilanteissa nuori on halunnut suojella perhettään, eikä ole kertonut omaisilleen omasta pahasta olostaan, koti-ikävästään tai muista vaikeuksista. Nuori haluaa säästää perhettään, ettei perheenjäsenille tulisi hänen puolestaan surullinen olo. Nuori joutuu elämään suuren paineen alaisena pyrkiessään perheensä takia ylläpitämään kulissia onnistuneesta maahanmuutosta, vaikka samanaikaisesti kokee suunnatonta ikävää

perhettään kohtaan ja tiedostaa oman tulevaisuutensa epävarmuuden. Oman aineistoni nuorista jokainen, kenellä oli yhteys perheeseensä kertoi, ettei voinut täysin paljastaa omaa pahaa oloaan perheelleen.

Haastattelija: ”Pystyit sä puhumaan ongelmista Suomessa tai ikävästä?”

Pystyit sä kertomaan, että sulla oli surullinen olo?”

Henkilö5: ” Ei, en minä sano, että minulla Suomessa ongelmia.”

Henkilö2: ”En, en, en. Aina mä oon kertonut, että mulla on tosi hyvä olla ja menee tosi hyvin täällä ja on tosi hauskaa ja toivon, että säkin olisit täällä, vaikka mulla on ollut huonoakin. Vaikka mulla on ollut just sellainen huono stressi, mikä niinkuin on ollut koko aika hereillä ja käyttänyt unilääkkeitä ja kaikki tällaistaikin.”

Eläminen keskellä turvapaikkaprosessia vieraassa maassa lukuisien salaisuuksien kanssa luo nuoren elämään paineita, jotka ilmenevät monin tavoin. Yrittäessään selviytyä yksin vaikeassa tilanteessa, saattaa nuorilla ilmetä sekä psyykkisiä että fyysisiä oireita ja pakolaislasten seurantatutkimuksen mukaan nuorille olisi erittäin tärkeää päästä käsittelemään traumaattisia kokemuksiaan. (Forsten-Lindman 1998, 16 – 43, Vaitomaan 2015, 18 mukaan.) Myös tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista moni kertoi käyttäneensä uni- tai mielialalääkkeitä turvapaikkaprosessin aikana.

Toisella haastattelukierroksella ainoastaan yksi nuorista totesi, ettei hänellä ollut salaisuuksia mihinkään suuntaan, eikä siis pitänyt kyseistä temaa omaa perhesidettä kuvaavana. Muuten nuoret vahvistivat ajatuksen, että oli vaikea luottaa aikuisiin Suomessa, eikä kotimaassakaan oleville sukulaisille voinut todellisia tunteitaan paljastaa. Hautaniemi kuvaa omassa tutkimuksessaan somalipoikien tarkkaa rajanvetoa siitä, mistä asioista ylipäänsä voidaan puhua julkisesti, erityisesti läheisiin ja sukuun liittyviä asioita pidetään salaisina (Hautaniemi 2004, 72 – 74). Huttunen on käsitellyt tutkimuksessaan kärsimyksestä kertomista ja todennut, että kertomalla omasta kärsimyksestään pakolainen pyrkii rakentamaan yhteisyyttä kuulijan kanssa (Huttunen 2002, 173). Tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista yksi sanoi ääneen, ettei tullut mieleenkään kertoa kokemastaan pahoinpitelystä tai muista vaaroista ryhmäkodin ohjaajille. Perheeltä vaikeudet salasi jokainen, kenellä yhteys perheeseensä oli.

Henkilö6: ”Tuntuu pahalta, koska kaikkea ei voi keskustella, kun vanhemmat eivät ole lähellä... Ryhmäkodissa on vaikea avautua, nuorella ei tule mieleen

sellainen ajatus, että kertoo ohjaajalle mitä on kokenut pahoinpitely, nälkä, uhkailu, vaara..”

Henkilö5: ”Jos minulla on vaikeita asioita ja jos minä kerron veljelle, niin hän huolestuu.”

Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija elää erityisessä elämäntilanteessa, jota parhaiten kuvaa sana epävarmuus. Nuoruusiän mukanaan tuomat kasvamisen haasteet ja turvapaikkaprosessin aikainen välitilakokemus luovat nuorelle tuntemuksen kaksoisiliminaalilasta. (Vaitomaa 2015, 19.) Alitolppa-Niitamon mukaan nuori tarvitsee tänä aikana tukea ja ymmärrystä sekä välittämistä. Oma perhe ja läheiset ovat fyysisesti kaukana, mutta täyttävät nuoren mielen ja ajatukset kuitenkin päivittäin. Nuoresta iästään huolimatta alaikäinen turvapaikanhakija on joutunut selviytymään vaikeasta matkasta vieraaseen kieli- ja kulttuuriympäristöön, jättämään jäähyväiset koko entiselle elämälleen ja asettumaan uuteen turvalliseen elinympäristöönsä, mahdollisesti tietäen perheenjäsentensä olevan jatkuvasti vaaralle alttiina. Nuori on ehkä tahtomattaan joutunut pärjääjän rooliin, jolloin avun ja tuen pyytäminen voi olla haastavaa, vaikka apua ehkä kaipaisikin. (Alitolppa-Niitamo 2014, 79 – 82.) Tähän tutkimukseen haastatellut nuoret vahvistivat puheissaan haasteet uudesta ympäristöstä, epätietoisuudesta ja pakosta selviytyä yksin.

6.5.2. Syyllisyys

Huolimatta siitä, että on alaikäinen ja elää vasta nuoruusvaihettaan, joutuu moni ilman huoltajaa tullut alaikäinen turvapaikanhakija ottamaan aikuisen vastuun omasta elämästään ja kantamaan vastuuta myös kotimaahansa jääneiden perheenjäsenten tilanteesta. Tämänkaltainen vastuunkanto korostuu erityisesti silloin, kun nuori on erossa perheestään. Alaikäiset toimivat perheen huoltajina ja vanhempien roolissa, yrittäen ansaita rahaa pitääkseen perheensä koossa tai elossa. (Maquire 2012, 5.)

Haastateltavistani lähes jokainen kertoi, että perheellä oli heitä kohtaan taloudellisia odotuksia, joita nuori on mahdollisuuksiensa mukaan pyrkinyt täyttämään, mutta ei ole aina pystynyt ja siitä on seurannut syyllisyudentunne. Nuori on pyrkinyt lähettämään perheelleen rahaa ja karsinut omia tarpeitaan voidakseen niin tehdä. Haastattelemistani

nuorista kolme kertoi perheellään olleen epärealistinen käsitys nuoren taloudellisesta tilanteesta Suomessa, jolloin nuoreen kohdistuneet odotukset tuntuivat nuoresta kohtuuttomilta.

Henkilö6: ”Olen silloinkin yrittänyt lähettää heille rahaa, se raha millä piti ostaa vaatteita ja tosi pieni se raha ollut.”

Henkilö4: ”Joo, se oli enimmäkseen sillä tavalla, että olis pitänyt tukea niitä, koska taas siellä ihmiset uskoo, että täällä kasvaa puussa rahaa.”

Henkilö4: ”Niillä oli niinku omia vaikeuksia ja niillä oli pelkokin siinä enemmän ja koska mä sain kuulla näitä asiat mulle oma huono tunto...”

Syyllisyyttä saattoi tuntea myös pelkästään siitä, että itse on saanut syötävää ja on turvassa, eikä tiedä mikä tilanne perheenjäsenillä on.

Henkilö1: ”Aina mie itkin, koska mie ajattelin, että täällä Suomessa, Euroopassa mulla on hyvä elämä, mul on melkein kaikki. Hyvä ruoka, hyvät vaatteet ja turvapaikka..”

Syyllisyys on universaali tunne, joka herää usein silloin, jos on tehnyt jotain väärää: syyllisyydentunne on seuraus teosta. Joskus ihminen voi kuitenkin tuntea syyllisyyttä pelkästään omasta olemassaolostaan, jolloin syyllisyydentunne saattaa määrittää koko elämää. Huolimatta siitä, että jotkin säännöt eivät enää päde, saattaa niiden vaikutus silti näkyä yksilöä syyllistävässä kasvatuksessa. Yhteiset pelisäännöt ovat varmistaneet ihmisten eloonjäämisen historian saatossa ja niitä rikottaessa on yksilöä yleensä kohdannut rangaistus. Syyllisyys ja häpeä ovat keskenään samankaltaisia tunteita, jotka koskettavat yksilöä syvästi. Syyllisyyttä tai häpeää on yleensä vaikea kestää ja siksi se pyritäänkin usein salaamaan. (Kettunen 2011, 83 – 92.)

Yksi haastateltavistani kertoi, ettei kotimaahan jääneellä perheellä ollut taloudellisia odotuksia nuoren suhteen, mutta nuori ei kuitenkaan voinut odottaa perheeltä taloudellista tukea tai edes kertoa rahapulastaan.

Haastattelija: ”Oliko sun perheellä joitakin taloudellisia odotuksia sinuun nähden?”

Henkilö7: ”Ei todellakaan. Ei, ei, mulla ei ollut sitä ongelmaa.”

Haastattelija: ”Pystyit sä sanomaan heille, että sulla ei ole täällä rahaa?”

Henkilö7: ”Mä en voinut sanoa heille. Vaikka nytkin jos mulla ei olis rahaa, mä en sanois mun perheelle, että mulla ei ole.”

Eläessään liminaalitulassa turvapaikkaprosessin aikana, ovat nuoren aiemmat ihmissuhteet murroksen tilassa, eivätkä entiset tavat ja rutiinit enää päde (Kontinen ym. 2013, 253 – 254). Nuoren on asemoitava itsensä uudelleen niin suhteessa entiseen arkitodellisuuteen kuin läheisiinsä. Tutkimukseeni haastatellut nuoret kuvasivat kohdanneensa erilaisia kulttuuriin ja uskonnon harjoittamiseen liittyneitä haasteita, joista pääosin kuitenkin oli selvitty. Eräs haastattelemani nuori pohti oman kulttuurinsa mukaista kasvatusta ja totesi, että on väärin opettaa jo lapsesta lähtien kertomaan aina, että kaikki on hyvin. Toinen nuorista kertoi suomalaisten käyttäytyvän hillitymmin kuin mihin itse oli tottunut ja jopa kirkossa piti opetella laulamaan hiljempaa.

Henkilö2: ”Mä tiedän, meidän kulttuurissa opetetaan jotenkin ihan lapsen aikanakin, opetetaan ihan väärin, opetetaan että, kun sanotaan sinulle moi mitä kuuluu, niin kuin olet tottunut sä aina vastaat, että hyvää kuuluu, kiitos. Et sanot niinkuin kerrot suomalaiselle, että moikka, mitä sinulle kuuluu? Mun päätä särkee, väsyttää, niinkuin mulla on tullut sähkölasku, kaikkia tällaiset asiat se heti kertoo oikiasti, mitä hänelle on tapahtunut. Milloin vain meillä, jalat on poikki tai mitä vain, niin ihan hyvää kuuluu, tää on tosi...”

Henkilö1: ”Joo, oli vähän erilaista, koska me afrikkalaiset kirkossa, me huuta paljon ja me laulaa kovalla äänellä, mutta suomalaiset ei...”

Erilaisten kulttuurien monimuotoisuus tulee parhaiten esiin tavallisessa arkielämässä, kuten pukeutumisessa, syömisessä ja sukupuolisuhteissa. Erilaisuuden kohtaaminen pakottaa käsittelemään itselle vieraita, ennestään tuntemattomia tapoja ja arvoja. (Saukkonen 2013, 217.) Turvapaikanhakijoiden tulee kotoutumisprosessissaan käydä läpi vakavaa pohdintaa oman tutun ja uuden vieraan kulttuurin välillä: mitkä ovat ne arvot ja perinteet vanhasta kulttuurista, jotka säilytän ja mitä omaksun elämäni uudesta? Omaan tutkimukseeni osallistuneet nuoret puhuivat erityisesti syömisestä, varsinkin halal-teurastetun lihan puute tuntui vastaanottokeskusaikana ongelmalliselta.

Henkilö7: ”Esimerkiksi alussa oli vähän vaikeaa. Mä niinku tykkään lihasta tosi paljon ja kana on mun lempiruoka, mä voin syödä joka päivä...mutta mä olin 25 päivää syömättä, siis niinku lihaa, koska mä en saanut niinku tiäksä, siellä ei ollut halal-lihaa.”

Henkilö2: ”Kun sä oot pieni lapsi ja sulle sanotaan, että jos sä kosket tohon hellaan, palaa sun käsi, se on kuuma ja sä et ikinä uskalla niinku koskea ja uskonnossakin koko ajan kerrotaan niin kuin sianlihasta, niin mä en uskalla niinku syödä.”

Analyysivaiheessa jokaisen tähän tutkimukseen osallistuneen nuoren mielestä syyllisydentunne kuvasi turvapaikkaprosessin aikaa. Nuorten mielestä syyllisyys kohdentui erityisesti perheen hyvinvointiin ja turvallisuuteen.

Henkilö4: ”Jos mulla on kaikki hyvin, niin onko niilläkin..”

Osa nuorista pohti syyllisyyttä myös kulttuurisen toimintaeron kautta. Omassa kotimaassa ja tutussa kulttuuriympäristössä ohjausta oikein toimimiseen saa muualtakin kuin vain omilta vanhemmilta. Riitta Eriksson kuvaa artikkelissaan Ruotsiin yksintulleiden pakolaislasten hankkiutuneen keskusteluihin täysin ventovieraiden aikuisten kanssa, jotka olivat kulttuurisesti tai etnisesti lapsen kanssa samasta ryhmästä. Lapset ovat kokeneet kontaktit oman kulttuurinsa tai kansalaisuutensa edustajiin erittäin tärkeinä. (Eriksson 2013, 5.)

Henkilö2: ”Mulla oli joskus kulmakoru ja sitä pohdin, että onko se oikein..”

Henkilö5: ”Jos minä laitan ruokaa, niin mietin onko tämä oikein vai ei..”

Tutkimukseeni osallistuneista nuorista ainoastaan yksi mainitsi omanneensa aikuiskontakteja omasta kulttuuri- tai kansalaisuustaustastaan turvapaikkaprosessin aikana. Pääosin nuoret ovat siis olleet omien kulttuuriseen arvomaailmaan liittyvien pohdintojensa kanssa hyvin yksin.

6.5.3. Koti

Koti ei ole ainoastaan paikka, jossa asutaan, vaan se on jotakin enemmän. Koti on eräs ihmisyyden peruskäsitteistä, johon yhdistetään sekä tunnetila että ihmissuhteet. Koti on lisäksi järjestyksen luoja, identiteetin rakentaja ja paikka, jossa voi kiinnittyä ihmisiin, paikkaan, menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Kotiin liittyy olennaisesti myös turvallisuuden tunne, siellä on suojassa ulkopuolisten hyökkäyksiltä. (Papadopoulos 2002, 42 – 43.)

Tutkimuksessani kysyin nuorilta mitä he ymmärtävät kodilla ja mitä koti on heille turvapaikkaprosessin aikana merkinnyt.

Haastattelija: ”Mitä sä ymmärrät käsitteellä koti, mitä koti sulle merkitsee?”

Henkilö3: ”Rauhaa, yhteiselo.. mitä vielä.. positiivista energiaa ympärivuorokautisesti ympäri vuoden.”

Henkiö5: ”On tärkeä, on.”

Laura Huttunen (2002, 328) on tutkimuksessaan tarkastellut kodin merkitystä maahanmuuttajien omaelämäkerroissa ja hänen mukaansa maahanmuuttajien koti paikantuu perheeseen ja sen ihmissuhteisiin. Huttusen tutkimuksen mukaan koti on kiintopiste, josta luodaan suhteet ympäröivään maailmaan. Kotiin liittyivät erityisesti yksilön kokemus toimijana, oman ruumiin ja ympäristön hallitsijana sekä mahdollisuutena tehdä itselle mielekkäiksi koettuja asioita. (Huttunen 2002, 328.) Omaan tutkimukseeni osallistuneet nuoret olivat kiistatta sitä mieltä, että vastaanottokeskuksen ryhmäkoti ei ollut koti. Suurimpana syynä tähän nuorten mielestä olivat ryhmäkodin säännöt ja erilainen tapa asua. Eräs nuori kertoi olleen vaikea tottua nukkumaan yksin, kun aiemmin kotimaassaan oli nukkunut siskon vieressä.

Haastattelija: ”Oliko ryhmäkoti sulle koti?”

Henkilö3: ”Ei, ei ollut.”

Henkilö6: ”Koti ei ollut niin kuin ryhmäkodissa, on se selvä asia, koska siellä oli säännöt, joista mä en tykännyt.”

Henkilö5: ”Ei ollut, koska vastaanottokeskus, kun nyt sinä menet nukkumaan miten sinä, milloin haluat, mutta vastaanottokeskus kello kymmenen sinun pitää mennä nukkumaan.”

Henkilö1: ”Ensimmäinen paikka ei, XXX tuntui, että se on koti, koska siellä oli paljon ihmisiä. Kotimaassa mie nukuin siskon kanssa, mutta XXX mie nukuin yksin omassa sängyssä.”

Alitolppa-Niitamo on tutkinut nuorten somalipakolaisten elämää liminaalisuudessa, jolloin nuoret elävät aiemman struktuurinsa ulkopuolella, epämääräisessä tilassa. Ylimenovaiheen aikana nuori on samanaikaisesti sekä avoin uusille vaikutteille ja normeille että haavoittuvassa tilassa yrittäessään löytää omaa paikkaansa. (Alitolppa-Niitamo 2001, 128 – 129.) Tilanne on yksintulleelle alaikäiselle hämmentävä, koska ryhmäkoti tarjoaa haluttua suojaa ja turvaa, mutta on samanaikaisesti laitos, jossa nuori joutuu alistumaan

itselleen vieraaseen elämäntapaan. Ryhmäkodissa asumisen pituutta nuori ei etukäteen tiedä, eikä myöskään sitä, minne ryhmäkodista seuraavaksi tulee muuttamaan.

Henkilö4: ”Näin jälkeensä ajateltuna sitä aikaa leimaa yksinäisyyden, pelon ja turvattomuuden tunne. Ryhmäkoti tarjosi sulle kodin turvaa, mutta se ei sitten ollutkaan sun koti.. Se oli väliaikaista, ei tiennyt ikinä, että mihin asti tää on. En osaa selittää, sä oot siellä, sä et tiedä sun perheestä, sä et tiedä miten kauan joudut olemaan ja ...turva on okei.”

Toisen haastattelukierroksen aikana tutkimukseen osallistuneet nuoret liittivät kotikäsitteen äitiin tai koti-ikävään, mutta toivat esille myös kaipuuta turvallisuuteen ja pysyvämpään olotilaan. Liminaalisuus korostuu haastateltavien puheissa erityisesti kotikäsitteen yhteydessä, sillä nuorilla on selkeästi tiedossa ryhmäkodissa asuttavan ajan rajallisuus. Useampi nuorista mainitsi kodista puhuttaessa myös epävarmuuden tunteen tulevaisuutta kohtaan, ei ole tarkkaa tietoa siitä missä koti on, kun täyttää 18 vuotta.

Henkilö2: ”Oli aina semmoinen olo.. Ryhmäkodissa oli nuoria, joiden sukulaiset asui lähellä ja mietin, miksi mun perhe ei ole täällä. Ikinä ryhmäkoti ei ollut koti. Tiesin, että 18-vuotiaana on muutettava.”

Henkilö3: ”Olisi ollut hyvä, jos olisi ollut turvallinen paikka.”

Henkilö1: ”Kotimaahan oli ikävä, mutta ei mulla ollut omaa kotia ikävä.”

Tutkimukseeni osallistuneista nuorista kaksi kertoi ikävöineensä kotimaataan, vaikka samassa yhteydessä sanoikin, ettei varsinaista koti-ikävää ollut kokenut. Huttunen kuvaa omassa tutkimuksessaan kodin hahmottamista kuulumisen kiinnekohtina: oma etninen ryhmä, entinen kotimaa ja perhe. (Huttunen 2002, 186.) Omaan tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kuvaukset vastaavat myös samansuuntaista ajattelua kodista.

6.5.4. Lohtu

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten haastatteluista nousi esiin lohtu: lohdutetuksi tulemisen tarve ja etenkin lohdutuksen puute. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat joutuvat turvapaikkaprosessin aikana elämään erossa perheestään, vailla perheen suomaa tukea ja läheisyyden tunnetta. Monella yksintulleella alaikäisellä on takanaan vaikea

pakomatka ja usein myös traumaattisia kokemuksia. Hannele Forsbergin tutkimuksessa¹ lasten kokemuksista turvakotiasiakkaina ilmeni lasten tarve saada puhua pahoista asioista ammattilaisten kanssa. Lapset olivat kokeneet puhumisen lieventävän omaa pahaa oloa. (Forsberg 2002, 70 – 72.) Omaan tutkimukseeni osallistuneista nuorista jokaisen mielestä perheen kanssa puhuminen tuntui hyvältä, vaikka nuori ei aina halunnutkaan kuormittaa perhettä omilla ongelmillaan. Lähiomaisia haluttiin suojella, eikä omasta pahasta olosta kerrottu täysin avoimesti. Eräs haastattelemani nuori kertoi suunnitelleensa jopa paluuta takaisin kotimaahansa, muttei koskaan maininnut suunnitelmistaan äidilleen. Nuoren äiti oli vakavasti sairaana, eikä nuori halunnut kuormittaa äitiään omilla ongelmillaan.

Haastattelija: ”Lohduttiko äiti sua, kun olit puhunut äidin kanssa, niin tuliko sulle parempi olo?”

Henkilö6: ”Joo, tottakai. Itse asiassa aina halusin kuulla äitiä, niin kuin vahvuudet, mutta jos olisi terveellinen äiti, niin paljon parempi. Mutta aina kun äiti... niin silloin olin aika surullinen, että kuulen vahvuudet on aika heikot tai siis voimat on aika heikot.”

Henkilö6: ”Kyllä hän aina sanoi, että minä rakastan sinua ja osaat pärjätä ja sie pärjääät ja menet eteenpäin ja niin se oli ihan tärkeät sanat mitkä olen aina saanut äidin suusta.”

Muutama haastateltavistani painotti lohdutuksen merkitystä puhumisen kautta: oli tärkeää, että pääsi kertomaan pahoista asioista ja joku kuunteli ja oli lähellä. Läheisiä nuorten nimeämiä aikuiskontakteja löytyi tukiperheistä, edustajista tai ryhmäkodin omaohjaajista. Muiden ryhmäkodissa asuvien nuortenkin kanssa keskusteltiin, mutta ei täysin avoimesti. Nuoret ovat kuitenkin turvapaikkaprosessin aikana syntyneissä ihmissuhteissaan olleet varovaisia ja tarkkoja kenen kanssa uskaltavat keskustella syvällisistä asioista.

Haastattelija: ”Lohduttiko aikuiset sua? Tuntuks susta sen jälkeen, kun olit puhunut asiasta, niin tuntuks susta paremmalta?”

Henkilö5: ”Joo, joo tuli. Koska sielläkin tulee surullinen olo ja sitten.. ja kun sinä näet, että joku, joku ihminen, joka öö.. miten mä sanon. Joka haluaa, että auttaa sinua, niin sitten tulee sinulle vähän parempi tai joku, joka sanoo hyvä sana, sinulle tulee helpompi.”

Haastattelija: ”Puhuitteko omaohjaajan kanssa äidin ikävästä?”

¹ Käytän Forsbergin tutkimusta, vaikka se liittyy suomalaisiin lapsiin, koska näen siinä yhtymäkohtia turvapaikanhakijalasten tilanteeseen.

Henkilö4: "Joo ja ei. Mä oon alusta lähtien ollut hyvä peittämään omaa tunnetta ja mä oon laittanut sen mun hymyn taakse ja pidän sen sisällä ja halusin siellä ryhmäkodissakin miellyttää niitä ja sanoa, että mulla on hyvä olla tai parempi kuin mitä olikaan."

Vaikka puhumisen tarve tuli esiin muutaman haastateltavieni kohdalla, liittyi siihen osalla haastateltavista hämmennystä kenelle nuori voi uskoutua, keheen voi luottaa. Yhteisen kielen puuttuminen ja kommunikointi tulkin välityksellä on vaikeuttanut nuorten mahdollisuutta puhua spontaanisti omista tunteistaan tai ajatuksistaan..

Haastattelija: "Sanoitko, että sinulla ei ollut suhdetta kehenkään aikuiseen, kehen olisit voinut luottaa prosessin aikana?"

Henkilö7: "Ei, ei."

Haastattelija: "Kaipasit sä sellaista?"

Henkilö7: "Mä olin sekaisin, tiedät sä, keneen voisin niinku luottaa... Mä halusin kertoa ja luottaa, mutta mä en halunnut, että tulkki oli siinä välissä. Se oli niinku suuri este."

Tukea ja lohdutusta saattoi turvapaikkaprosessin aikana saada myös muutoin kuin puhumisen kautta. Hannele Forsbergin tutkimuksessa turvakodissa asuneiden lasten kohdalla ilmeni myös toiminnan osuus pahaa oloa lieventävänä tekijänä (Forsberg 2002, 71). Tähän tutkimukseeni osallistuneista nuorista kaksi kertoi harrastaneensa jalkapalloa ja saaneensa harrastuksesta tukea ryhmäkotiensa. Yksi nuorista kertoi, että viikonloppuisin tukiperheen luona sai viettää tavallista lapsuutta ja niitä vierailuja hän odotti kovasti.

Haastattelija: "Tuntuiko hyvältä olla siellä (=tukiperheen luona)?"

Henkilö4: "Joo, mä en malttanut odottaa sitä, että kun oli toi viikonloppu ja sit mä sain lähteä sinne ja leikkii niitten kanssa tai juosta ja se toi takaisin vähän sitä lapsuutta.."

Haastattelija: "Mites harrastuksesta, saiko sieltä tukea? Joukkueelta?"

Henkilö3: "Joo, koska kyllä..mutta sekin oli vähän vaihtelevaa. Mutta se mies siinä joukkueessa, joka vei minut siihen joukkueeseen, se kuuluu mun top viiden parhaan ihmisen joukkoon, joita mä oon tavannut täällä matkan aikana."

Alaikäinen turvapaikanhakijanuori harvoin tekee itse päätöksen pakomatulle lähdöstään, vaan lähellä olevat aikuiset päättävät hänen puolestaan. Muutto vieraaseen maahan yksin ilman huoltajien apua ei ole helppoa. Nuoret tiesivät perheen ongelmista kotimaassa, mutteivät osanneet kuvata perheelleen elämän haastavuutta turvapaikkaprosessin aikana täällä Suomessa ja kotoa saatu tuki ei aina vastannut nuoren odotuksia, vaan tuntui nuoresta puutteelliselta.

Haastattelija: ”Tuntuiko sinusta, että saitte kotimaasta tukea ryhmäkotiaikana?”

Henkilö4: ”Ei, ei saatu sillain niinku tai joo ne oli silleen, että kyllä tämä elämä järjestyy.”

Henkilö2: ”Noo.. oon saanut kyllä jotain tukea, mutta niinkuin ..öö..toiseen, ei aina voinut niinkuin, ei se aina niinkuin auttanutkaan.”

Usein puhutaan elämänsäkaaresta tai elämänsäkulusta kerrottaessa yksilön elämästä ja siihen sisältyvistä tapahtumista. Elämänsäkulun käsitteellä nivotaan yksilön elämäntapahtumat rakenteelliseen, yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Elämänsäkulun kaareissa nuoruus asettuu lapsuuden ja aikuisuuden väliin. Nuoruutta pidetään elämänsävaiheena, jolloin yksilön oma persoonallisuus muotoutuu. (Oinonen 2015, 54 – 57.) Turvapaikkaprosessin aikana nuori joutuu myös paikantamaan uudelleen omaa suhdettaan aiempaan elämänsänsä ja perheeseensä. Omaan tutkimukseeni haastattelemistani nuorista kaksi puhui turvapaikanhakuprosessista osana elämänsänsä kohtaloa, joka oli vaan hyväksyttävä.

Haastattelija: ”Toivoitko tai odotitko perheeltäsi tukea turvapaikkaprosessin aikana?”

Henkilö7: ”En oikeestaan. En, en mä olin pitkään tiätsä niinku sanaton. Mä olin niin pitkään sanaton kaikista asioista, että mä niinku ajattelin, että tää on elämä, koulu, siis tää elämä on koulutusta siitä ja mä oon niinku oppijana.”

Henkilö3: ”Mä pystyin jo silloin hyväksymään, että tää oli sellainen kohtalo, joka on jokaiselle ihmiselle kirjoitettu ennen sen toteutumista. Mä pystyin hyväksymään, että everything happen for a reason.”

Merkittävä myöhäisnuoruuteen kuuluva kehitystehtävä on erityisesti nuoren itsenäistyminen vanhemmistaan. Tämä tarkoittaa tunnesiteen uudelleenmuotoutumista niin, että nuori kokee olevansa riippumaton ja ymmärtää vanhempiensa olevan myös inhimillisiä, epätäydellisiä yksilöitä. (Kuusinen 2006, 313 – 314.) Tutkimukseeni haastatelluista nuorista muutama ilmaisi näkemyksensä siitä, että on tosiasiasa joutunut kasvamaan aikuiseksi ilman perheen tukea ja läsnäoloa. Turvapaikkaprosessin aikana nuori on joutunut pelkäämään lähiomaistensa puolesta ja ehkä vasta jälkeinpäin ymmärtänyt jääneensä tuona aikana vaille vanhempien rakkautta ja suoja.

Haastattelija: ”Pelkäsitkö säilykö äiti hengissä?”

Henkilö4: ”Perhe suojeli tällaisilta asioilta, mutta äidin ikävä on sitten toinen juttu. Mä olin menettänyt jo mun isän ja sitten mä tavallaan menetin mun äitinkin ja sit mä menetin kaks ja puolen vuoden ajan äidin rakkautta ja jos me nyt tapellaan äidin kanssa, sanon, että missä sä olit, oma vika, kun et ollut tarpeeks lähellä.”

Haastattelija: ”Onko sun perhe ymmärtänyt sitä, miten vaikeaa oli selvitä ilman perheen tukea?”

Henkilö3: ”He on ymmärtänyt ja tajunnut koko mun poissaolon aikana, että vanhin poika ei ole lapsi. Hän on miehistynyt ilman heitä eikä hän ole tavallaan saanut elämänohjausta aikuistumiselle eli hän joutui oppimaan kaiken itse.”

Lohduttamiseen liittyvä kaipuu kohdentui nimenomaan perheeseen. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten puheissa ilmeni tässä yhteydessä eniten toteutumattomia odotuksia ja kaipuuta.

Henkilö3: ”Päivittäin kaipasin rakkautta. Vanhemmat olisivat pystyneet neuvomaan paremmin asioissa..”

Henkilö6: ”Äidin ikävä oli koko ajan mielessä, se on kulkenut aina mukana koulussa ja harrastuksessa. Tuntuu, että sinulla on jotain tyhjää, vaikka olet turvassa.”

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat eivät ole itse tehneet päätöstään lähdöstä, eivätkä valinneet itselleen turvapaikanhakijastatusta. Alaikäisen vanhemmat tai muu huoltaja ovat järjestäneet nuorelle pakomatkan ja nuorelle lähtöpäätös on yleensä annettu ilmoitusluontoisesti. Nuorella odotukset ja toiveet uuden ympäristön suhteen liittyvät

yleensä turvallisuuden, vapauden ja tasa-arvon kokemukseen. (Eriksson 2013, 4.) Omaan tutkimukseeni osallistuneet nuoret olivat lojaaleja perhettään kohtaan, ainoastaan lohdun yhteydessä puheissa ilmeni täyttymättömiä odotuksia vanhempia kohtaan.

6.5.5. Pelko

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret ottivat poikkeuksetta puheeksi pelon turvapaikkaprosessin aikana. Kaksoisliminaalitulassa eläminen tarkoittaa jo itsessään syvää epävarmuutta olotilana, mutta turvapaikkaa hakevalla nuorella on jo taustallaan turvattomuuden tunnetta. Turvapaikkaprosessin aikana nuoret usein pohtivat sekä mennyttä että tulevaa elämäänsä, joita molempia saattavat sävyttää erilaiset pelot. (Kontinen ym. 2013, 253 – 254.) Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija kaipaa perhettään ja läheisiään ja tuntee syvää huolta ja pelkoa heidän tilanteestaan kotimaassa. Tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista jokainen kertoi pelänneensä omaistensa turvallisuuden puolesta. Erityisen ahdistavaa pelko oli niiden nuorten kohdalla, joiden yhteys perheeseen oli kokonaan poikki. Huoli läheisten turvallisuudesta ja tietämättömyys heidän tilanteestaan sitoo pakolaisen energiaa ja vaikuttaa jaksamiseen uudessa ympäristössä. (Kokkonen 2010, 118.)

Haastattelija: ”Pitkö sun pelätä sisarustesi turvallisuuden puolesta?”

Henkilö1: ”Joo. Aina mie mietin missä ovat veli ja sisko, mitä on tapahtunut, onko ne syönyt tänään tai ei, onko niillä rahaa tai ei, kenen kanssa ne ovat.”

Haastattelija: ”Pelottiko perheen puolesta?”

Henkilö3: ”Kyllä joo.”

Henkilö3: ”Uskoin joka päivä ja silloin mä rukoilin vain, mul oli vain yks ainoa pyyntö: että jos mä löydän heidät jonakin päivänä, niin jokaikinen heistä olis elossa ja se oli ainut minkä puolesta mä rukoilin joka päivä.”

Nuoret ymmärsivät kotimaassa vallitsevan tilanteen ja pelko kotimaahan jääneiden läheisten fyysisestä turvallisuudesta oli suuri. Läheisen menettämisen pelko vaikuttaa niin arjessa selviytymiseen kuin koettuun yksinäisyyden tunteeseen. Tosin koettu yksinäisyys ei tutkimuksen mukaan vaikuttaisi niin paljon vasta maahantulleiden pakolaisten elämässä kuin jo muutaman vuoden maassa asuneiden keskuudessa. (Kokkonen 2010, 119 – 121.)

Haastattelija: ”Jouduit sä pelkäämään veljen turvallisuuden puolesta, kun sinä olit täällä?”

Henkilö2: ”Jouduin... ja pelkäsin kyl koko aika, ku veli oikeestaan, ei ne huomaa kuka sinä olet, ne vaan tekee niinku mitä ne haluaa.”

Haastattelija: ”Pystyitkö sä puhumaan sun veljen kanssa siitä asiasta, että sä pelkää mitä heille tapahtuu?”

Henkilö5: ”Joo, kyllä puhuin. Aina minä sanon, olkaa varovaisia ja minun veljeni sanoo, jos Jumala sanoo, kukaan ei tiedä.”

Perheenjäsenet saattoivat myös sairastua vakavasti ja tällöin huoli siitä toipuuko perheenjäsenen on ollut suuri.

Haastattelija: ”Oliko sun äiti vakavasti sairas?”

Henkilö6: ”Pelkäsin, että äiti kuolee ja tiesin, että koko ajan hän on menossa pahempaan suuntaan, mulla oli koko ajan semmoinen pelko, että hän menehtyy.”

Kotoutuminen on pitkälinen prosessi, joka myös alaikäisen turvapaikanhakijan kohdalla vaatii yksilön omaa motivaatiota, sitoutumista sekä ennen kaikkea halua rakentaa luottamusta ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan (Alitolppa-Niitamo ym. 2014, 6). Tutkimuksen mukaan erilaiset syrjäntäkokemukset vaikuttavat maahanmuuttajien sopeutumiseen (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 43 – 45). Tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten kertoman mukaan uudessa maassa ja vieraassa kulttuurissa eläminen aiheutti myös pelkoa, joka osittain syntyi paikallisen väestön uteliaasta tai jopa vihamielisestä suhtautumisesta. Erityisesti yksi haastatelluista nuorista kertoi koulumatkoilla pelänneensä, että joku pahoinpitelee tai auto ajaa nuoren päälle. Eräs nuori kertoi pelänneensä nukkua yksin ryhmäkodissa.

Haastattelija: ”Pelkäsitkö täällä ollessasi, siis ryhmäkotiaikana?”

Henkilö6: ”Pelkäsin, että joku tulee vastaan ja lyö tai pahoinpitelee, joku suomalainen.”

Henkilö1: ”Joskus yöllä mie pelkäsin.”

Haastattelija: ”Koit sä jollain tavoin uhkaavia asioita?”

Henkilö6: ”No joskus ihan pieni, suun niin kuin heittämällä, mutta aina niin kuin ajattelin, kun käytiin kävelemässä kouluun, niin ajattelin jos auto tulee

siellä takana, niin ajaako se ihan päälle. Se oli jollain tavalla ihan kysymysmerkki, ei millään tavalla voinut, mutta nyt on niin kuin erilainen, mutta silloin olen koko ajan ihan ajatellut.”

Henkilö4 on tullut Suomeen 9-vuotiaana yhdessä alaikäisen isosiskonsa kanssa. Hän muistelee erittäin pelottavana kokemuksena, kun sisarukset laitettiin matkustamaan junalla Helsingistä Joensuuhun. Henkilö4 ei myöskään voinut ymmärtää, miksi hänet erotettiin sisarestaan ja muistelee sisaren siirtoa aikuisyksikköön erittäin epäreiluna tekona. Isosisko täytti 18 vuotta turvapaikkaprosessin aikana ja hänet siirrettiin aikuisten vastaanottokeskukseen.

Henkilö4: ”Sitten kun sisko täytti 18 hänet häädettiin toiseen taloon ja sitten hän muutti sinne yksin ja sitten oli vähän vaikeeta, kun just me oltiin totuttu, että kaikki ollaan yhdessä. Sitten tota meni silleen, ihan kun pariskunta on eronnut, niin lapset menee sitten viikonloppuna sun isän luo. Niin mä sain mennä viikonlopuksi ja arkipäivänä mut tuotiin takaisin mun oma paikka. Ja joskus mä karkasin.”

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat kohtaavat samankaltaista epäilyä tarinansa ja henkilöllisyytensä uskottavuudesta kuin aikuisetkin pakolaiset. Nuorille järjestetään iän testauksia ja kielianalyyseja, joilla pyritään tarkistamaan onko nuori aidosti alaikäinen tai onko hän kotoisin kertomaltaan alueelta. Epäilyn ilmapiiri aiheuttaa nuorissa usein turhautumisen, mutta myös pelon tunnetta ja lisää haavoittuvassa asemassa olevien nuorten epävarmuutta suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. (Björklund 2014, 62 – 67.) Tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista yksi kertoi joutuneensa sekä ikä- että kielitestiin ja oleskelupäätöstäänkin hän oli joutunut odottamaan lähes kaksi vuotta. Toinen nuori kertoi pelänneensä, että vastaanottokeskuksen henkilökunta raportoi poliisille, jos nuoret käyttäytyvät huonosti.

Henkilö2: ”Joo kyllä ja olin siellä näitä kaikkia asioita mitä täällä tapahtuu, odotan oleskelulupaa, käydään, mennään moneen paikkaan ja silloin oli Suomessa just sellanen .. öö .. ikäntarkastus ja kielenhuollontarkastus ja mie oon käynyt ne kaikki.

Henkilö7: ”Ja jos sä niinku tulet vihaiseksi ja rupeet huutamaan, niin ohjaaja niinku kirjoittaa poliisille ja se pelottaa vähän.”

Jacqueline Goodnow on omassa tutkimuksessaan kuvannut turvapaikanhakijan olotilaa ”ovelle koputtajaksi”, joka odottaa lupaa astua yhteiskuntaan. Tämä epävarmuuden kokemus liittyy nimenomaan oleskelulupapäätökseen, jonka Maahanmuuttovirasto aikanaan tekee. Kuinka kauan nuoren tulee odottaa, siihen ei kukaan osaa antaa tarkka vastausta. (Goodnow 2014, 340.) Vastaanottokeskuksessa asuessaan nuoret ovat yhteiskunnan rajapinnalla, he voivat liikkua kaupungilla, mutta eivät vielä oikeasti kuulu kaupunkikuvaan. Alaikäiset nuoret joutuvat ottamaan itsestään ja elämästään paljon vastuuta turvapaikkaprosessin aikana. Lisäksi on raskasta odottaa turvapaikkapäätöstä, jonka tuleminen saattaa kestää todella pitkään. Tutkimusten mukaan varsinkin kulttuurinen irrallisuus on lisännyt nuorten marginaalisuuden tunnetta. Turvapaikkaprosessin aikana nuoren elämässä korostuvat erityisesti juuri marginaalisuus ja haavoittuvuus. (Björklund 2014, 62 – 67.) Omien haastateltavieni puheissa vaihtelivat pelko ja luottamus oleskeluluvan saannin suhteen. Kielteiseen oleskelulupapäätökseen liittyi myös pelko tulevaisuudesta, minne sitten mennään, jos Suomeen ei saa jäädä?

Haastattelija: ”Pelkäsitkö koskaan sitä, että et ehkä saa oleskelulupaa?”

Henkilö7: ”Mulla, en tiedä, se oli niinku, Jumala pisti mun sydämeen, että mä olin varma, että mä saan. Mulla ei ollut mitään pelkoa siitä, että mä en saisi. Ei yhtään. Mä en oikeesti niinku miettinytkään, tiäksä että saanko tai en.”

Henkilö4: ”Ja mihin me sitten mennään, jos häädetään pois..”

Haastattelija: ”Saitko keltään tukea siihen epävarmuuteen, saanko mä jäädä vai pitääkö lähteä takaisin?”

Henkilö5: ”Ei. Ei ole ketään. Edustaja sanoo, että sinä olet alaikäinen, ehkä sinä saat hyvä päätös, minä en tiedä, mutta ehkä. Ja ohjaajatkin sano samaa.”

Pelko ilmeni nuorten haastatteluissa kolmena eri tyyppinä: pelättiin perheen turvallisuuden vuoksi, pelko oleskeluluvan saamisesta sekä pelkoa suomalaisia kohtaan. Kolme haastatelluista nuorista ei toisen haastattelukierroksen aikana tunnistanut näitä kahta jälkimmäistä pelkotyyppiä omikseen, mutta jokainen nuori kertoi pelänneensä tai ainakin miettineensä perheen tilannetta turvapaikkaprosessin aikana.

Henkilö2: ”En ikinä pelännyt suomalaisia, koska olen aina ollut vastaamaan ja selittämään. En laske sitä peloksi, jos mietin mitä mun perheelle tapahtuu.”

Henkilö5: ”Kun ihminen tulee vieras maa, niin ei koko ajan pelottava, mutta ujostutti mitä suomalaiset sanovat, mutta ei koko ajan ollut pelko. Aina minä huolissani minun veljeni ja käykö hänelle samoin kuin minun vanhemmat.”

Henkilö6: ”Niitä pelkoja on aina ja koko ajan, vaikka kaverit on mukana.”

Henkilö4: ”Pelkäsin pääseekö perhe Suomeen vai ei.”

Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen on artikkelissaan käsitellyt sitä, miten huoli ja pelko perheen turvallisuudesta hallitsee monen nuoren koko elämää Suomessa. Nuori ei ainoastaan ikävöi perhettään, vaan kantaa syvää huolta perheen turvallisuudesta. Erityisesti viikonloppuisin, jolloin arjen rutiinit hellittävät, kokee moni nuori yksinäisyyden tunteen voimakkaana. Nuoret eivät suoranaisesti puhuneet yksinäisyyden kokemuksestaan, mutta se saattaa ilmetä esimerkiksi univaikeuksina. (Kuusisto-Arponen 2016, 90 – 94, 108.) Tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista lähes jokainen mainitsi kärsineensä univaikeuksista turvapaikkaprosessin aikana. Nuoret kertoivat myös ajatelleensa ja kaivanneensa perhettään päivittäin.

6.5.6. Toiseus

Kulttuurinen identiteetti voidaan käsittää ainakin kahdella eri tavalla. Ensinnäkin kyseessä on yhteinen, historiallisten kokemusten muovaama kulttuuri, josta syntyy kollektiivinen minä-kokemus ja näiden kokemusten kautta muovautuu yksi, muuttumaton kuva ja käsitys kulttuurisesta identiteetistä, oman kansan tavasta olla ja elää. Kulttuurinen identiteetti voidaan ajatella myös muuttuvana, kehittyvänä jatkumona, joka ei ole vain historiansa määrittämä, vaan sillä on myös tulevaisuuden kehittyvä kuva. Kulttuuriseen identiteettiin ei ole mahdollista palata lopullisesti, mutta se ei myöskään ole mielikuvitusta, vaan se tulee nähdä ja kokea, jotta yksilön oma identiteetti tulee ymmärretyksi. (Hall 2002, 224 – 230.) Ei ainoastaan kaksoisliminaalitalan tuoma epävarmuus, vaan myös uusi identiteetti hämmentää nuorta turvapaikkaprosessin aikana. Kotimaastaan lähdön hetkellä nuori tuskin on joutunut pohtimaan omaa asemaansa uudessa maassa ja kulttuurissa, kuitenkin välittömästi maan rajan sisäpuolelle astuttuaan nuoresta tulee ”turvapaikanhakija”, ”maahanmuuttaja” ja ”ulkomaalainen”. Samoin korostuu nuoren etninen tausta ja nuori tulee todennäköisesti ensimmäistä kertaa elämässään rodullisesti määritellyksi. Olli Löytty

on käsitellyt artikkelissaan toiseutta ja todennut, että toiseuden käsitteellä ymmärretään suhdetta tutun ja vieraan välillä, mutta samalla toiseus sisältää valtarakenteen, jossa vieras arvotetaan tuttua alemmaksi. (Löytty 2005, 161 – 162.) Omaan tutkimukseeni osallistuneista nuorista kaksi puhui ulkopuolisuuden tunteesta, ihmisten katseet saivat nuoren tuntemaan itsensä haavoittuvaksi.

Henkilö6: ”Meitä tuijotettiin aika paljon, me oltiin vähän sellainen, kun pääsimme ulkona, niin kuoreton kananmuna ja kun pääset sisälle, niin ei kukaan tuijota, kun olet sisällä.”

Henkilö7: ” Kun meillä ei ole tietoa teistä ja me yritetään saada tietoa teistä ja me ollaan vähän varovaisia.”

Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija saattoi tuntea itsensä erilaiseksi myös ryhmäkodissa muiden alaikäisten joukossa. Alaikäiset turvapaikanhakijat eivät ole keskenään heterogeeninen ryhmä, vaan tulevat taustoiltaan hyvinkin erilaisista lähtökohdista.

Henkilö7: ” Siellä oli vain niinku tummaihoisia ja mä en tuntenut, että mä olin Euroopassa. Ei tarkoita, että mä en niinku tykkäis, mutta se oli vaikeaa. Se oli mulle hyvä kokemus, todella hyvä kokemus. Mä asuin siellä kolme kuukautta ja se niinku opetti. Heti mun elämä alkoi näin ja se niinku kasvatti.”

Huolehtiessaan perheidensä turvallisuudesta tai koettuaan perheenjäsenten menetyksiä, tuntevat alaikäiset turvapaikanhakijat irrallisuuden ja eristyneisyyden kokemuksia (Kauko 2015, 36). Omassa tutkimuksessani tämä näkyi nuorten kokemuksena, ettei kukaan ymmärrä, miltä nuoresta oikeasti tuntui.

Henkilö4: ”Kukaan ei oo ymmärtänyt mua ja mä oon sit lähtenyt heittään sandaalilla, koska on täytynyt sitä fyysistä, koska kukaan ei ymmärrä tota. Sanat loppuu ja mä oon taas...”

Rasismien kokemukset syventävät yksinäisyyden tunnetta sekä suhteessa suomalaisiin että suomalaiseen yhteiskuntaan (Kauko 2015, 39). Omaan tutkimukseeni haastatellut nuoret kuvasivat kyllä kokeneensa eritasoista rasismia, huutelua, nimittelyä ja syrjintää. Yksi nuorista pohti sitä, oliko mitään hyötyä kertoa aikuisille rasisisista kokemuksista. Liebkind & Jasinskaja-Lahti (2006) ovat todenneet, että rasismia kokenut uhri ei usko saavansa

suomalaisilta viranomaisilta puolueetonta kohtelua ja pysyy siksi vaiti kokemuksistaan. Rasismi vaikuttaa maahanmuuttajan hyvinvointiin ja tapauksista vaikeneminen vain lisää viranomaisia kohtaan tunnettua epäluuloa. (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2006, 82.)

Henkilö4: ”Vähitellen tajusin myös rasismin olemassaolon, se ei ollut heti olemassa.”

Henkilö6: ”Nyt on käynyt esimerkiksi sellainen, että joku on kiroillut ja sanonut sellainen, ohjaajat oli aina sellainen, että kerto. Mutta joskus tuntui, että jos kertoi, niin siitä ei niinku saa mitään eli kannattaako kertoa.”

Hakovirran & Rantalaihon (2012) tutkimuksen mukaan taloudellisen eriarvoisuuden seurauksia ovat kiusaaminen, syrjiminen ja jopa ryhmästä ulos sulkeminen. Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat kuuluvat turvapaikkaprosessin aikana taloudellisesti vähempiosaisiin, mikä myös osaltaan aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnetta. Omassa tutkimuksessani en kysynyt varallisuuden vaikutuksesta. Kuitenkin yksi nuorista pohti taloudellisen eriarvoisuuden aiheuttamaa ulkopuolisuutta ja kertoi, että hänen kulttuurissaan varallisuus tuo suosiota, kun taas köyhällä ei ole ylimääräisiä ystäviä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 116.)

Henkilö2: ”Meidän kulttuurissakin sanotaan, että kun sinulla on rahaa, sinä olet setä, mutta kun sinulla ei ole rahaa, ei kukaan tunne sinut.”

Umayya Abu-Hannahin (2012) mukaan voi vieraisiin, itsestään erilaisiin ihmisiin suhtautua kolmella tapaa. Ensinnäkin heidät voi kohdata neutraalisti, toiseksi heitä voi pitää pelottavina ja vaativina tai kolmanneksi voidaan luoda arvohierarkia, johon erilaiset ihmiset sijoitetaan arvostuksen mukaan suhteessa toisiinsa. (Abu-Hanna 2012, 34 – 37). Toiseuden ja erilaisuuden kokemus vaikeuttaa ilman huoltajaa tulleen alaikäisen kotoutumista ja asettumista uuteen maahan. Yksi haastateltavistani totesi, ettei ollut ihan kokonaan Suomessa, vaikka asuikin täällä.

Henkilö6: ”Me juuri kaivattiin ne jutut, mikä meillä puuttui ja kaikki tossa ihan moraalisesti emme olleet ihan Suomessa.”

Haastattelemini nuorten kohdalla turvapaikkaprosessi on kestänyt vuodesta kahteen vuoteen ja heistä lähes jokaisella on turvapaikkaprosessin aikana ollut useampi sijoituspaikka. Väiaikaisuus heijastuu turvapaikkaprosessiin ja epävarmuutta lisää

pakotettu maassamuutto eri vastaanottokeskusten välillä. Ilman huoltajaa tulleen alaikäisen siirrot ryhmäkodista toiseen johtuvat yleensä hallinnollisista tarpeista, ei nuoren edun näkökulmasta. (Kauko 2015, 36.) Mervi Kaukon mukaan liminaalisuus kuuluu oleellisesti nuoruuteen, kumppanina matkalla lapsuudesta aikuisuuteen. Liminaalisuus voi nuoruudessa olla jännittävä ja positiivinen tunnetila. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteessa liminaalisuus vaikuttaa kuitenkin usealla tasolla: nuoruuden liminaalisuuteen lisätään vielä liminaalisuus entisen ja uuden kotimaan välillä. Uuden kotimaan suhteen nuoren mielen täyttää vielä epävarmuus siitä, kuinka pitkään odotus päätöksestä kestää ja onko tänne ylipäänsä mahdollista jäädä. Ylikuormittunut liminaalisuus saa nuoren elämän tuntumaan stressaavalta ja jopa pelottavalta ja lisää ulkopuolisuuden kokemusta. (Kauko 2015, 59 – 60.)

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija on yleensä perheensä toimesta lähetetty pois kotimaastaan hakeakseen turvaa muualta, koska perhe on kohdannut väkivaltaa tai sen vakavaa uhkaa. Yksintulleella alaikäisellä turvapaikanhakijalla on Suomeen tullessaan usein takanaan traumaattisia kokemuksia kotimaassaan sekä vaikea ja pelottava matka yleensä salakuljettajien maahan tuomana. Ilman huoltajaa tullut alaikäinen turvapaikanhakija ei välttämättä tiedä suomalaisesta yhteiskunnasta tai kulttuurista mitään etukäteen. Oleskeluluvan saaminen ei ole varmaa ja nuori on ehkä ensimmäistä kertaa elämässään yksin vastuussa päätöksistään ja valinnoistaan. Kotimaahan jääneisiin sukulaisiin ei aina saa yhteyttä, ei ainakaan heti. Nuori kantaa kaiken aikaa syvää huolta kotimaahan jääneiden sukulaisten turvallisuudesta ja pohtii samalla oman elämänsä järjestymistä vieraassa maassa. Aika vastaanottokeskuksessa saattaa venyä pitkäksi, kun nuori odottaa päätöstä turvapaikkahakemukseensa. Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut tarkastella yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan perhesidettä turvapaikkaprosessin aikana: mitä yhteys perheeseen on nuoren omasta mielestä tuonut

nuoren elämään oleskelulupapäätöstä odottaessa. Nuoret ylläpitävät mahdollisuuksiensa mukaan suhdettaan perheeseen ja osallistuvat kaukaa käsin perheen elämään, toteuttaen täten ylirajaista perhesuhdetta.

Oma tutkimukseni osoitti, että turvapaikkaprosessin aikana ilman huoltajaa tullut alaikäinen nuori on hyvin yksinäinen sekä hämmentynyt omasta positioistaan turvapaikanhakijana. Haastatteluaineistosta saatu tulos osoitti myös nuorten tuntevan lojaalisuutta perhettään kohtaan ja vaikka jokainen haastattelemani nuori tunnusti pakomatkalta lähdön välttämättömyyden, huokui heidän puheestaan kaipausta lapsuuteen ja perheyhteyteen.

Outi Kauko on tutkinut alaikäisten turvapaikanhakijoiden tietoa yksinäisyydestä sekä lasten omaa asemoitumista yksinäisyyteen. Kaukon mukaan on erotettavissa erilaisia yksinäisyyden kuvaustyyppisiä, joista vahvimpana hänen tutkimuksessaan nousi esiin yksinäisyyden kokemus suhteessa poissaolevaan perheeseen. Kaukon mukaan lapset tuntuivat jääneen yksin perheen poissaoloon liittyvän yksinäisyyden kokemuksensa kanssa. Kaukon tutkimuksessa ilmeni myös lasten kokemus perheestä pysyvyyden edustajana ja lasten kaipausta perheyhteyteen. (Kauko 2015, 41 – 43.) Omassa tutkimuksessani en kysynyt nuorilta yksinäisyyden kokemuksesta ja vaikka vain yksi haastateltavistani varsinaisesti puhui yksinäisyyden tunteesta, ilmeni yksinäisyyden kokemus nuorten kertomuksissa salaisuuksista, lohdun kaipuusta, pelontunteesta ja kodittomuudesta.

Tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten haastatteluista ilmeni, että perhe ja suhde perheeseen ovat olleet nuorelle erittäin tärkeä ja merkityksellinen turvapaikkaprosessin aikana. Tätä näkemystä tukevat myös Kaukon (2015, 42) ja Helanderin & Mikkosen (2002, 104) tutkimukset. Oma tutkimukseni osoitti myös, että nuoren suhde perheeseensä ei kuitenkaan ole ollut täysin selkeä ja ristiriidaton, vaan nuori on kokenut tarpeelliseksi asettaa perheenjäsenten tunteet etusijalle. Pyrkiessään säästämään perhettään surulta, joutuu nuori kantamaan huolensa ja murheensa yksin. Valitessaan mitä kertoo perheelleen ja mitä jättää kertomatta elämästään Suomessa, on nuori joutunut vastuulliseen, aikuisen kaltaiseen rooliin, joka on lisännyt nuoren hämmenystä ja yksinäisyyden kokemusta. Nuorelle on syntynyt tarve pärjätä yksin ja itsenäisesti, jolloin avun pyytäminen voi olla vaikeaa, vaikka apua tarvitsisikin. Haastatteluissa ilmeni, että nuoret elivät turvapaikkaprosessin aikana ylirajaista perhe-elämää ottaen osaa perheen arkeen ja

tapahtumiin, mutta samanaikaisesti he halusivat suojella perhettään ja jättivät pääosin kertomatta omassa elämässään vastaantulleista ongelmista tai pahanolon tunteista. Nuorten kertomuksista tuli esiin, että he joutuivat pitämään sisällään erilaisia salaisuuksia niin suhteessa kotimaahan kuin myös Suomessa oleviin aikuisiin. Mielestäni odottamaton tutkimustulos oli, että nuorista tuntui vaikealta lähestyä ryhmäkodin aikuisia traumaattisten kokemustensa kanssa. Nuoret toivat haastatteluissa esille, että kieltä osaamattomana nuoren on lähes mahdotonta purkaa tunteitaan ryhmäkodissa oleville aikuisille. Tämän takia nuori on jäänyt usein yksin omien tunteidensa kanssa. Nuoret toivat haastattelutilanteissa toistuvasti esiin epävarmuuden kokemuksen, joka on sävyttänyt koko turvapaikkaprosessiainaa.

Perhettään kohtaan nuoret tunsivat usein syyllisyyttä, ensinnäkin koska nuorella itsellä perusasiat (ruoka ja turvallisuus) olivat kunnossa, mutta perheen kohtalosta nuori ei voinut olla varma. Syyllisyydentunnetta aiheutti myös vieraan kulttuurin kohtaaminen, koska ryhmäkodissa asuessaan nuoren elämää rajoittivat suomalaisen yhteiskunnan määrittämät säännöt ja kulttuuriset tavat. Nuori joutui usein pohtimaan oman uskontonsa ja kulttuurinsa ohjeita itsenäisesti verraten oppimiaan tapoja ja suomalaisen yhteiskunnan määrittämiä velvoitteita. Nuori olisi kaivannut aikuisen neuvoja ja ohjausta itselleen uusissa ja vieraaksi kokemissaan valintatilanteissa, sillä nuoren oma kulttuurinen identiteetti oli maahan tullessa vasta muotoutumassa. Helander ja Mikkonen ovat myös omassa tutkimuksessaan todenneet, että alaikäiset turvapaikanhakijat kaipaavat vanhempiaan erityisesti antamaan neuvoja. (Helander & Mikkonen 2002, 104.)

Kokemus kodista jäi turvapaikkaprosessin aikana nuorille hyvin etäiseksi, johtuen toisaalta ryhmäkodin laitosmaisesta luonteesta, toisaalta vahvasti tiedostettuna väliaikaisena elämänvaiheena. Nuoret kokivat erittäin tärkeiksi sellaiset turvapaikkaprosessin aikana solmitut aikuiskontaktit, joissa nuori tunsu saaneensa lohdutusta ja tulleeensa kuulluksi omien huoliensa kanssa. Kaukon tutkimuksen (2015) mukaan mielekäs tekeminen on hälventänyt yksinäisyyden tunnetta, samoin osa nuorista on kokenut saaneensa tukea ryhmäkodin ohjaajilta tai edustajaltaan (Kauko 2015, 43). Omaan tutkimukseeni haastatelluista nuorista muutama mainitsi ryhmäkotiaikana erilaisten toimintojen, kuten urheilun tai muun aktiviteetin lievittäneen ahdistuksen ja pahanolon tunteita. Kuitenkin tärkeimpänä lohdun antajana nuoret määrittivät yhteydenotot perheeseen ja he kokivat saavansa kotimaassa asuvalta perheeltä tukea jo pelkästään läheisen äänen kuulemisen

kautta. Toisaalta osa nuorista ilmaisi myös perhettä kohtaan hienovaraista kritiikkiä siitä, että perhe on ikään kuin hyljännyt nuoren ja jättänyt tämän selviytymään omin avuin. Kaukon (2015, 43) ja Helanderin & Mikkosen (2002, 104) tutkimukset vahvistavat näkemystä perhesiteen ensisijaisesta merkityksestä nuoren elämässä.

Nuoret kaipaavat perhettään sekä perheen antamaa tukea, ohjausta ja neuvoja kohtaan tulee ilmi myös Helanderin & Mikkosen (2002) tutkimuksessa yksintulleista pakolaislapsista. Nuoren mielessä perhe on läsnä kaiken aikaa, vaikka hän ei siitä puhuisikaan. Huolimatta siitä, että yhteys perheeseen on ollut jo vuosia poikki, elää nuoren mielessä toivo mahdollisuudesta tavata perhe vielä jonakin päivänä. Ikävästä johtuva suru ja huoli perheen turvallisuudesta kalvaa jatkuvasti nuoren mieltä ja joidenkin nuorten on sen takia vaikea keskittyä opiskeluun ja arkielämään Suomessa. (Helander & Mikkonen 2002, 19 – 21.)

Jokainen tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista kertoi pelänneensä turvapaikkaprosessin aikana. Pelkoa tunnettiin kotimaahan jääneiden sukulaisten turvallisuudesta, oleskeluluvan saamisesta sekä suomalaisten kohtaamisesta. Lähes poikkeuksetta tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat jääneensä näiden pelkojensa kanssa yksin. Kotimaassa olevan perheen tilanteesta ei oikein voinut puhua kuin edustajan kanssa ja edustajaa tapasi aivan liian harvoin. Kaukon tutkimuksessa vertaissuhteiden merkitykset korostuivat perheen fyysisen läsnäolon puuttuessa, ikään kuin korvaavana suhteena. Tosin Kaukon tutkimuksessa ilmeni myös, että omakohtainen yksinäisyyden kokemus pyritään salaamaan muissa vastaavassa tilanteessa olevilta ikätovereilta. Omassa tutkimuksessani vertaissuhteiden merkitys näyttäytyi vähäisenä, mikä voi johtua siitä, etten haastatteluissa kysynyt vertaissuhteista. Oleskelulupapäätöksen odottamisesta nuoret kertoivat keskustelleensa jonkin verran ryhmäkodissa toisten nuorten kanssa, mutta silloinkaan omaa huolta ja pelkoa ei voinut tuoda esiin, koska nuorille tuntui olevan tärkeää, että turvapaikanhakuperusteet säilyvät salaisina. Yksi haastatelluista nuorista totesi, ettei halunnut puhua muiden ryhmäkodissa asuvien kanssa, koska muut tulivat eri maasta, eivätkä siksi voisi ymmärtää. Erään haastattelemani nuoren mielestä jokaisella ryhmäkodissa asuvalla nuorella oli niin paljon omia ongelmia ja murheita, ettei kukaan enää halunnut tai jaksanut kuunnella muiden huolia.

Tähän tutkimukseen haastatelluista nuorista useampi kertoi kokeneensa rasismia ja suhtautui vieraisiin suomalaisiin pelokkaasti. Tästä pelosta saattoi puhua ryhmäkodin ohjaajille, mutta pelko ei silti hävinnyt. Tutkimukseeni haastatellut nuoret olivat turvapaikkaprosessin aikana kokeneet toiseuden ja ulkopuolisuuden tunteita, osittain johtuen ehkä rassistisista kokemuksista, osittain oman kulttuurisen kokemusmaailman ja suomalaisen näkemyksen kohtaamattomuudesta. Lähtiessään kotimaastaan aikuisten päätöksestä, on alaikäinen turvapaikanhakija vielä perheeseensä kuuluva lapsi tai nuori, joka pakomatkinsa aikana saa osakseen erilaisuuden leimoja. Tähän tutkimukseen haastatellut nuoret pitivät turvapaikkaprosessiin kulunutta aikaansa vaikeana ja koettelevana, mutta eivät nähneet pakomatulle lähtönsä aikaiseen elämäntilanteeseen muutakaan vaihtoehtoa. Perhe tai muut läheiset aikuiset olivat tehneet valinnan nuoren lähdöstä ja nuoren rooliin kuului totella. Nuori on kaivannut perhettään ja ajatus perheyhteydestä on tuonut nuorelle voimaa ja auttanut jaksamaan vaikeina hetkinä. Nuori elää ryhmäkodissa ja hänen elämäänsä ohjaavat ryhmäkodin sosiaalityöntekijä, ohjaajat sekä edustaja, jokainen oman roolinsa kautta, eikä nuorelle välttämättä synny todellisen huolenpidon kokemusta. Yksinäisyys, hämmennys ja epävarmuus täyttävät nuoren mielen, eikä ole ketään kenelle voisi täysin uskoutua, koska kotimaahan jäänyttä perhettäkään ei voi omilla ongelmillaan lisäkuormittaa.

Ylirajainen perheyhteys voi olla joko konkreettista (puhelinsoitot, rahalähetykset) tai symbolista (kotimaan ja läheisten kaipaaminen tai muistelu). Välimatkasta huolimatta ylirajaisen perheen jäsenet tuntevat yhteenkuuluvuutta ja jakavat perhekäsityksen vastuineen ja velvollisuuksineen. Vaikka tavallista arkea ei voida jakaa, pyritään vuorovaikutussuhdetta ylläpitämään aktiivisesti ja todentamaan näin emotionaalisen siteen olemassaolo. Pakolaisuus pakottaa perhesiteen mukautumaan muuttuneisiin olosuhteisiin. (Fingerroos ym. 2016 39 – 41.) Nuoruuteen kuuluva liminaalisuus muuttuu stressaavaksi ja ahdistavaksi, kun siihen lisätään epävarmuus turvapaikkapäätöksestä (Kaukko 2015, 60). Ilman huoltajaa tullut alaikäinen turvapaikanhakija elää ylikuormittuneessa liminaaltilassa yrittäen samanaikaisesti saada ylirajaisen perhesuhteensa muotoutumaan. Tutkimukseni osoitti, että tässä tilanteessa nuori kokee olevansa yksin. Yksinäisyyden kokemuksesta seuraa usein ajatus yksin pärjäämisestä ainoana vaihtoehtona. Traumaattiset kokemukset, ikävä ja kaipuu perhettä kohtaan, epävarmuus tulevaisuudesta sekä koettu yksinäisyys ovat nuorta vahvasti kuormittavia tekijöitä, joihin nuori tarvitsee aikuisen apua ja tukea. Yrittäessään tässä erittäin haastavassa elämäntilanteessa selviytyä yksin, voi tilanne

muodostua nuorelle kestävämmäksi. Mielestäni yksinäisyyteen pakotettu nuori saattaa helposti syrjäytyä kokiessaan, ettei saa keneltäkään apua tai tukea vaikeaan tilanteeseensa.

Turvapaikkaprosessi vaatii ilman huoltajaa tulleelta alaikäiseltä nuorelta vahvuutta kestää yksinäisyyttä ja sietää epävarmuutta, turvallisessa, mutta itselle vieraassa ympäristössä. Mielestäni olisi tärkeää saada ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat tuntemaan olonsa niin turvalliseksi uudessa ympäristössä, että he pystyisivät luottamaan ympärillään oleviin aikuisiin ja hakemaan heiltä tukea ja lohtua epävarmuuden ja yksinäisyyden tunteisiin sekä perhettä kohtaan tuntemaansa ikävään. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla olisi mielestäni tärkeää pystyä ylläpitämään toivoa elämää kohtaan, huolimatta tulevasta turvapaikkapäätöksestä. Ilman huoltajaa Suomeen tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat vielä lapsia, joilla koko elämä valintoineen on vielä edessä.

8. POHDINTA

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut mielenkiintoista, haastavaa ja tunteita herättävää. Olen ollut tutkimukseni kanssa keskellä ajankohtaisia tapahtumia ja seurannut, kuinka meillä Suomessa on tämän kevään aikana tiukennettu maahanmuuttajuuteen liittyviä lakeja ja säädöksiä. Samanaikaisesti olen haastatteluissani kuunnellut nuoria, jotka ovat puhuneet aidosta hädästään ja Suomeen muuttonsa pakollisuudesta. Uutisista olen voinut seurata Välimeren hukkuneiden kasvavaa määrää Euroopan tiukentuneen pakolaispolitiikan seurauksena.

Yksintulleita pakolaislapsia koskevaa tutkimustietoa tarvitaan eri tahoilla. Näin voidaan edistää ymmärrystä ilman huoltajaa olevien alaikäisten moninaisista tarpeista heidän asuessaan vieraassa maassa. Omassa tutkimuksessani perhesiteen merkityksestä alaikäisen turvapaikkaprosessissa on kotoutumista tukevan sosiaalityön kannalta mielestäni tärkeä havainto erityisesti nuorten kokema yksinäisyyden ja epävarmuuden tunne turvapaikkaprosessin aikana. Huolimatta siitä, saako nuori oleskeluluvan Suomeen, hän kuuluu jo turvapaikkaprosessin aikana suomalaisen lastensuojelulain piiriin. Turvapaikkaprosessin aikana tulisi alaikäinen turvapaikanhakija nähdä ja huomioida ensisijaisesti perheestään erossa olevana lapsena. Lapselle tulisi myös suoda tilaisuus traumaattisten kokemusten purkamiseen. Pakolaisella on lähes aina taustallaan traumaattisia kokemuksia, jotka vaikuttavat vielä pakolaisuuden päätyttyäkin. Omaan tutkimukseeni haastateltujen kohdalla näitä traumaattisia kokemuksia ovat olleet esimerkiksi vanhempien ja sisarusten väkivaltainen kuolema, pahoinpitelyt, kodin tuhoutuminen pommituksen seurauksena ja perheenjäsenten katoaminen levottomuuksien yhteydessä. Ero läheisistä perheenjäsenistä lisää pakolaisen pahanolon tunnetta ja usein pakolainen kantaa jatkuvaa huolta perheenjäsenten turvallisuudesta. Tutkimukseeni haastattemieni nuorten mukaan on parempi, jos aikuinen tekee aloitteen ja kysyy nuorelta taustoista ja tapahtumista. Ryhmäkodeissa sosiaalityöntekijä ja edustaja haastattelevat jokaisen nuoren, jolloin myös taustat yleensä selvitetään. Kuitenkaan sosiaalityöntekijä tai edustaja eivät ole mukana elämässä nuoren arkea. Olisi tärkeää tuoda nuorta koskeva tieto myös nuoren kanssa läheisesti toimiville aikuisille, kuten nuoren oma-ohjaajalle. Nuoren yhteyttä perheeseensä on myös tärkeä tukea ja mahdollistaa. Ryhmäkodin aikuisten ja nuoren vanhempien välisen yhteyden luominen saattaa myös lievittää nuoren

yksinäisyyden kokemusta ja edesauttaa molemminpuolisten ennakkoluulojen hälventymistä. Uskoakseni tällaisen yhteyden ylläpitäminen on kuitenkin enemmän edustajien toiminnan varassa.

Mielestäni yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat on erittäin tärkeä tutkimuskohde, jota ei toistaiseksi ole meillä Suomessa kovin paljon tutkittu. Erityisesti nyt viime vuoden aikana aktivoituneessa pakolaistilanteessa on tärkeää ymmärtää alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilannetta ja miten jo turvapaikkaprosessin aikana nuoria voidaan tukea niin, että kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan voisi alkaa mahdollisimman nopeasti ja vaivattomasti.

Erityisesti alaikäisten turvapaikanhakijanuorten kohdalla on tärkeää selvittää perheen merkitystä ja sitä, miten nuorta voidaan auttaa ja tukea tässä asiassa. Kotoutumisen edistämisen näkökulmasta tutkimukseni lisätavoitteena on nimenomaan nuoren osallistava tukeminen suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumisessa. On tärkeää selvittää nuoren ja perheen välinen suhde, jotta nuoren asettuminen uuteen, vieraaseen yhteiskuntaan voi tapahtua mahdollisimman ristiriidattomasti.

Oleskeluluvan saatuaan nuoret odottivat saavansa myös perheensä Suomeen ja ajattelivat uuden elämän alkavan siitä, kun ovat taas yhdessä perheensä kanssa. Perheenyhdistäminen on onnistunut vain yhden tutkimukseeni osallistuneen nuoren kohdalla, muut joutuvat edelleen ylläpitämään ylijarajasta perhe-elämää. Suomessa 1.7.2016 voimaan tulleen perheenyhdistämistä tiukentaneen lakimuutoksen jälkeen tulee perheenyhdistäminen käytännössä lähes mahdottomaksi. Nuori joutuu aloittamaan elämänsä uudessa kulttuurissa ja kieliympäristössä vailla perheensä läsnäoloa ja tukea arjen ratkaisuisissa, jolloin hänen on selviydyttävä omien keinojensa ja strategioidensa turvin. Perheenyhdistäminen on monella nuorella haaveena – ja valitettavan monen kohdalla se myös jää vain haaveeksi. Kotoutumisessa ensiarvoisen tärkeää on aito kiinnittyminen yhteiskuntaan, mutta voiko sellaista koskaan tapahtua, jos kaikki läheiset ja rakkaat asuvat toisella puolella maapalloa ja heidän turvallisuudestaan on kannettava päivittäistä huolta ja pelkoa. Perheenyhdistämisen vaikeuttaminen lainsäädännöllisin toimin on ollut lyhytnäköistä politiikkaa, jolla on ainoastaan vaikeutettu maahanmuuttajien tosiasiallista kotoutumista.

Alaikäiset turvapaikanhakijat ovat lapsia, jotka ovat joutuneet eroon perheestään ja yrittävät asettua asumaan vieraaseen maahan keskelle vierasta kieltä ja kulttuuria. Suomi on allekirjoittanut YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ja suomalaisessa lastensuojelulaissa lapsen edun käsite on tärkeällä sijalla. Toimin itse edustajana alaikäisille turvapaikanhakijoille ja tiedän käytännön kokemuksen kautta, että lasten on lähes mahdoton saada perhettään Suomeen. Näillä lapsilla ikävä perhettä kohtaan on suuri, puhumattakaan jatkuvasta huolesta perheenjäsenten turvallisuudesta. Tämä tunnetila ei edesauta kotoutumista, vaan nuori joutuu kamppailemaan henkisen jaksamisen ja selviytymisen rajapinnalla lähes päivittäin. On vaikea ymmärtää tällaista poliittista linjausta, kun samanaikaisesti kotoutumisesta vastaava ministeri painottaa onnistuneen kotouttamisen tärkeyttä. Miten kukaan voi koskaan kotoutua maahan, joka hylkää perheeltä oikeuden elää yhdessä..

Suomen ulkomaalaishallintoa on moitittu siitä, että nimenomaan alaikäisten perheenyhdistämistä koskevissa päätöksissä ei ole huomioitu lapsen edun toteutumista eikä varsinkaan lapsen oikeutta perhe-elämään. Maahanmuuttoviraston kielteiset päätökset perustuvat usein oletukseen maahanmuuttolain kiertämisestä, tässä yhteydessä on käytetty muun muassa ankkurilapsi-termiä. (Fingerroos 2016, 83 – 85.) Ankkurilapsella tarkoitetaan yksintullutta lasta, jonka epäillään tulleen maahan siinä tarkoituksessa, että muu perhe voi seurata perässä (Kuusisto-Arponen 2016, 103). Kielteistä perheenyhdistämispäätöstä voidaan perustella myös sillä, että vanhemmat ovat vapaaehtoisesti luopuneet oikeudestaan vanhemmuuteen lähettäessään lapsensa pakomatkalle. Usein lasten muistikuvat perhe-elämästä ovat hajanaisia, jolloin Maahanmuuttovirasto perustaa kielteisen päätöksensä lausunnoissa ilmenneisiin ristiriitaisuuksiin, jotka saattavat olla täysin toisarvoisia. (Fingerroos 2016, 83 – 85.)

Suomessa maahanmuuttopolitiikka on kiristynyt 2010-luvulla ja myönteisiä perheenyhdistämispäätöksiä tehdään yhä harvemmin. Perheenyhdistämisprosessia on myös hankaloitettu, koska kaikkien perheenjäsenten on matkustettava Suomen edustustoon biometristä tunnistautumista varten. Alaikäisellä perheenkokoajalla on harvoin mahdollista tukea perhettään taloudellisesti matkustusasiakirjojen ja henkilöllisyysdokumenttien hankkimisessa. (Kuusisto-Arponen 2016, 97 – 98.) Lisäksi Maahanmuuttovirasto on tehnyt päätöksen, jonka mukaan kaikki perheenjäsenten oleskeluluvat ovat 16.5.2016 alkaen maksullisia (Maahanmuuttovirasto, Asiakastiedotteet). Perheenyhdistämishakemuksen

vireillepano vaatii siis sekä tuntuja taloudellisia resursseja että mahdollisuuden matkustaa lähimpään Suomen edustustoon.

Tällä hetkellä niin turvapaikkapäätöksiä kuin perheenyhdistämistäkin määrittää poliittinen tarve säädellä maahantuloa. Alaikäisen yksintulleen kohdalla Suomeen jääminen ilman perhettään tarkoittaa lohdutonta yksinäisyyttä ja altistaa myös helpommin nuoren radikalisoitumiselle (Kuusisto-Arponen 2016, 90). Oman empiirisen kokemukseni kautta olen havainnut, että viime aikoina Suomeen ilman huoltajaa tulleet alaikäiset ovat kohdanneet aiempaa raaempia ja julmempia kokemuksia sekä ennen pakolaiseksi lähtöään että pakomatallaan. Johtuuko tämä kiristyneestä pakolaispolitiikasta, jolloin oleskelulupaa on aiempaa vaikeampi saada vai onko tilanne maailmalla muuttunut. Tämä olisi mielestäni kiinnostava aihe jatkotutkimuksen tekoon.

Tutkimukseni teko ei ollut ihan niin yksinkertaista kuin olin kuvitellut. Haastateltavistani suurin osa asui muualla kuin kotikaupungissani, joten haastattelut veivät matkoineen melko paljon aikaa ja niiden sovittaminen aikatauluuni työn ohessa oli jokseenkin haastavaa. Minulla oli muutoinkin etukäteen melko optimistinen käsitys tausta-aineiston löytymisestä ja kirjoittamisen vaivattomuudesta. Olen onnekseni saanut todella paljon apua paikallisesta kirjastosta, jossa osaava henkilökunta on etsinyt kaipaamiani opuksia. Ajatuksieni tueksi sekä epätoivoisten hetkien saavuttaessa sain osaavaa ja kannustavaa ohjeistusta gradu-ohjaajaltani sekä mukavalta ryhmältämme. Minulle oli aidosti yllätys kuinka monta haastatteluaineiston lukukertaa vaadittiin keskeisten näkemysten löytymiseen. Vaikeuksia minulle tuotti myös kirjoittamisen lopetus ja aineiston rajaaminen. Muistan, kuinka graduohjaajani totesi, että vaatii taitoa päättää, mitä jättää pois. Haastattelemani nuoret tuottivat paljon sellaista tietoa, jota tässä tutkimuksessa ei ole ollut mahdollista käyttää. Läheiset ystäväni ovat lukeneet tuotokseni ja auttaneet löytämään kirjoitusvirheitä, joihin oma silmä oli jo tottunut. Kansalaisotakin oli kirjoittaessani muuttunut kansalaisuussodaksi, enkä huomannut siinä mitään outoa. Aiheena yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat minua kiinnostaneet pitkän aikaa ja tutkimuksen tekeminen heidän parissaan oli antoisaa.

LÄHDELUETTELO

Aalberg V., Siimes M. Lapsesta aikuiseksi: nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. 2007. Helsinki: Nemo.

Abu-Hanna U. Multikulti. Monikulttuurisuuden käsikirja. 2012. Juva: Bookwell Oy.

Alasuutari P. Laadullinen tutkimus. 1999. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Alitolppa-Niitamo A. Liminalities: expanding and constraining the options of Somali youth in the Helsinki metropolitan area. 2001. Saatavilla:

<http://www.ojs.tsv.fi/index.php/fyp/article/view/44962/11242>. Luettu 28.5.2016.

Alitolppa-Niitamo A. Ilman huoltajaa uudessa maassa. 2014. Teoksessa E.Heikkilä (toim.) Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. 2014. Turku: Painosalama.

Anis M. Monikulttuurisen sosiaalityön erityiskysymykset. 2016.

<https://mix.office.com/watch/719mqkc449k4>. Luettu 26.5.2016.

Bloigu K. Laittoman rajalla. 2014. Helsinki: BoD-Books on Demand.

Björklund K. "Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa". Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. 2014. Turku: Painosalama.

Brubaker R. Etnisyys ilman ryhmiä. 2013. Jyväskylä: Bookwell.

Clark-Kazak C. Forced Migration Review. Challenging some assumptions about refugee youth. 2012. Saatavilla: <http://www.fmreview.org/young-and-out-of-place.html>. Luettu 28.5.2016.

Convention on the Rights of the Child, CRC.

Convention and protocol relating to the status of refugees. 2010. Saatavilla:

<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>. Luettu 28.5.2016.

Couldrey M. and Herson M. 2012. Forced Migration Review 40. Being young and out of place. Saatavilla: <http://www.fmreview.org/young-and-out-of-place.html>. Luettu 28.5.2016.

Enroos R. Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. 2012. Teoksessa: Forsberg H. & Autonen-Vaaraniemi L. (toim.). Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. 2012. Riika: InPrint.

Eriksson R. Ensamt barn på flykt i Sverige. Heikkilä E. & Söderlung I. Siirtolaisuus.Migration. Yksintulleet pakolaislapset. 2013. Saatavilla: http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/siirtolaisuus-migration/2013_supplement.pdf. Luettu 28.5.2016.

Eskola J. & Suoranta J. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 1998. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Fingerroos O., Tapaninen A-M. & Tiilikainen M. Kurittomat perheet: perheen käsitteen monet muodot historiassa ja eri kulttuureissa. 2016. Teoksessa: Fingerroos O., Tapaninen A-M. & Tiilikainen M. Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? 2016. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja.

Finlex/Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja vastaanotosta 388/2015. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150388?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vastaanotto%20ihmiskaupan>. Luettu 26.5.2016.

Finlex/Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386>. Luettu 26.5.2016.

Finlex. Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L3P16a>. Luettu 11.6.2016.

Finlex 77/1968. Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus. Saatavilla:
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2. Luettu
26.5.2016.

Forsberg H. Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. 2002. Helsinki: Nykypaino Oy.

Goodnow J. Refugees, Asylum Seekers, Displaced Persons: Children in Precarious Positions. 2014. Teoksessa G.B.Melton, A.Ben-Arieh, J. Cashmore, G.S. Goodman & N. K. Worley (toim.): The SAGE Handbook of Child Research. 2014. Dorchester: Dorset Press.

Goodson-Lawes Julia. 1994. Ethnicity and Poverty as Research Variables: Family Studies with Mexican and Vietnamese Newcomers. Teoksessa Sherman E. & Reid W.J. (toim.), 1994. Qualitative research in social work. Chichester, West Sussex: Columbia University Press.

Hakovirta M. & Rantalaiho M. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. 2012. Saatavissa:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf> . Luettu
12.6.2016.

Hall S. Identiteetti. 2002. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hartonen O., Söderling I. & Korkiasaari J. Siirtolaisuus Suomessa ja Euroopassa.
http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/siirtolaisuus_suomessa_ja_euroopassa/opettajan_opas.pdf. Luettu 26.5.2016.

Hautaniemi P. Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa.2004. Helsinki: Hakapaino.

Heikkilä E. Yksintulleet pakolaislapset muuttajina maailmalla. 2014. Teoksessa Heikkilä E. (toim.) Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. 2014. Turku: Painosalama.

Helander R. & Mikkonen A. 2002. Ikävä äitiä.. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos E13/2002. Saatavilla: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/0e2faf319e8c22f9f809733ada125054/1464428347/application/pdf/264492/Ik%C3%A4v%C3%A4%20%C3%A4iti%C3%A4.pdf>. Luettu 29.5.2016.

Hellsten T. Elämän paradoksit. 2008. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino oy.

Hirsjärvi S. & Hurme H. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 2001. Helsinki: Yliopistopaino.

Hokkanen T. Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. 2005. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13289/9513921794.pdf>. Luettu 26.5.16.

Huttunen L. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. 2002. Helsinki: Hakapaino Oy.

Hämäläinen K. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten anatamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D56/2012. Saatavilla: http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/d3e143d2634ccf9da74dd8e62be95a5e/1464255229/application/pdf/3231118/H%C3%A4m%C3%A4linen_Perhehoitoon%20sijoitettujen_net.pdf. Luettu 26.5.2016.

Jallinoja R. Perheen aika. 2000. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Jallinoja R. 2009. Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Jallinoja R. (toim). Vieras perheessä. 11-31.

Jasinskaja-Lahti I., Liebkind K. & Vesala T. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. 2002. Tampere: Tamme-Paino Oy.

Kalland M. Lupaavia tukimuotoja pienempien lasten vanhemmille 2012. Teoksessa: Marklund K., Kouvonen P: & Simic N. Pohjolan lapset – varhainen tuki lapsille ja perheille. 2012. Saatavissa: <http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/11042/5FI.pdf>. Luettu 12.6.2016.

Kaltiala-Heino R. Aggressio lapsuudessa ja nuoruudessa. 2013. Teoksessa Nurmi P. (toim.) Lapsen ja nuoren viha. 2013. Juva: Bookwell Oy.

Kauko O. 2015. Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126233/kauko.pdf?sequence=1>. Luettu 25.5.2016.

Kauko M. Osallisuutta liminaalitulissa. Toimintatutkimus yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijatyttöjen kanssa. 2015. Saatavilla: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526209890.pdf>. Luettu 28.5.2016.

Kettunen P. Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. 2011. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Kokkonen L. Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen ympäristöön. 2010. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25577/9789513940683.pdf?sequence=1>. Luettu 28.5.2016.

Kontinen T., Houni P., Karsten H. & Toivanen H. Liminaalitalan käsite työn muutosten jäsentäjänä. Saatavilla: <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.jyu.fi/se/a/0358-6197/33/4/liminaal.pdf>. Luettu 28.5.2016.

Kronqvist E-L. & Pulkkinen M-L. Kehityspsykologia. 2007.

Kuivakangas J. Kuuluuko ääni, löytyykö keinot? 2002. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. 2002. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Kuosmanen P. & Jämsä J. Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa. 2007. Saatavilla:

<http://www.sateenkaariperheet.fi/userfiles/documents/suomalaisetsateenkaariperheet.pdf>.

Luettu 28.5.2016.

Kuula A. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2006. Jyväskylä:

Gummerus Kirjapaino Oy.

Kuusinen J. Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksenhallinta. Teoksessa

P.Lyytinen, M.Korkiakangas & H.Lyytinen (toim.): Näkökulmia kehityopsykologiaan.

Keitys kontekstissaan. 2006. Helsinki: WSOY.

Kuusisto-Arponen A-K. Perheettömiksi suojellut: yksin tulleiden alaikäisten oikeus

perheeseen. 2016. Teoksessa Fingerroos O., Tapaninen A-M. & Tiilikainen M.:

Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? 2016. Tallinna:

Raamatrukikoja.

Leitzinger A. (toim.). Mansikkamaan vartijat. 2010. Saatavilla:

http://www.migri.fi/download/16289_mansikkamaan_vartijat.pdf?069392f851b8d288.

Luettu 11.6.2016.

Liebkind K. Monikulttuurinen Suomi. 2006. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Lähteenmäki M. Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. 2013. Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37921/lahteenmaki_vaitoskirja.pdf?sequence=1. Luettu 12.6.2016.

Löytty O. Maltillinen hutu. 2008. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Löytty O. Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. 2005. Teoksessa Rastas A.,

Huttunen L. & Löytty O. (toim.): Suomalainen vieraskirja Kuinka käsitellä

monikulttuurisuutta. 2005. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Maahanmuuton tunnusluvut 2015. Saatavilla:

http://www.migri.fi/download/64996_Tilastograafit_2015_valmis.pdf?fl6571bcde6cd388.

Luettu 26.5.2016.

Maahanmuuttovirasto. Asiakastiedotteet. 2015-2016. Saatavilla:

<http://www.migri.fi/asiointi/asiakastiedotteet>. Luettu 26.5.2016.

Maahanmuuttovirasto/Kiintiöpakolaiset. Saatavilla:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset. Luettu 26.5.2016.

Maahanmuuttovirasto/Sanasto. Saatavilla: <http://www.migri.fi/medialle/sanasto>. Luettu

26.5.2016.

Maahanmuuttovirasto/Tilastot. Saatavilla: http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot.

Luettu 29.5.2016.

Maahanmuuttovirasto/Vastaanottoraha. Saatavilla:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottoiminta/vastaanottoraha. Luettu

10.8.2016.

Maguire S. 2012. Forced Migration Review. Putting adolescents and youth at the centre.

<http://www.fmreview.org/young-and-out-of-place.html>

Martikainen T., Saari M. & Korkiasaari J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi.

Teoksessa: Martikainen T., Saukkonen P. & Säävälä M. (toim.): Muuttajat.

Raamatturukikoda: Gaudeamus Oy. Tallinna 2013.

Martiskainen T. Edustajan rooli turvapaikkaprosessissa. 2015. Teoksessa Martiskainen T. &

Vaitomaa J. (toim.): Yksin Suomessa – edustajan tietopaketti. 2015. Kaarina: Lightpress

Oy.

Mielenterveysseura. Syyllisyys.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunteet/syyllisyys>

Mikkonen A. Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria? 2011. Teoksessa: Alanko S., Marttinen I. & Mustonen H. (toim.): Lapsen etu ensin. 2011. Saatavissa: http://www.yhteisetlapsemme.fi/wp-content/uploads/2013/04/lapsen_etu_ensin_web.pdf. Luettu: 18.6.2016.

Mustonen H. & Alanko S. Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. 2011. Saatavilla: <http://docplayer.fi/1611218-Lapsen-etu-ensin-yksintulleet-alaikaiset-turvapaikanhakijat-suomessa.html>. Luettu 26.5.2016.

Myllyniemi S. (toim.) Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Saatavilla: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf. Luettu 28.5.2016.

Nurmi J-E., Ahonen T., Lyytinen H., Lyytinen P., Pulkkinen L., & Ruoppila I. 2008 Ihmisen psykologinen kehitys . Porvoo: WSOY

Oikeusministeriö. Tasa-arvoinen avioliittolaki. Saatavilla: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/valmisteilla/lakihankkeet/henkilo-perhe-ja/tasa-arvoinenavioliittolaki.html>. Luettu 28.5.2016.

Oinonen E. Aikuistumisia. 2015. Teoksessa: M. Hyvärinen, E. Oinonen & T. Saari. Hajoava perhe. 2015. Hansaprint Oy: Vantaa.

Paajanen, P. 2007. Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestötutkimuslaitos, Katsauksia E 30/2007. Helsinki: Väestöliitto. Saatavilla: http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/c429faf015befe55d1a14427cae08e48/1464254834/application/pdf/4952500/Perhebarometri%202007_web.pdf. Luettu 26.5.2016.

Paananen S. Maahanmuuttajien integrointi vaikea ja ristiriitainen hanke. 2005. Teoksessa: S.Paananen (toim.). Maahanmuuttajien elämää Suomessa. 2005. Helsinki: Edita Prima Oy.

Parsons A. Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevilla päätöksillä. 2011. Helsinki: Kopijyvä Oy.

Papadopoulos R. Therapeutic care for refugees. There is no place like home. 2002.

Saatavilla:

https://books.google.fi/books/reader?id=n8OkErbGk10C&hl=fi&printsec=frontcover&output=reader&source=gbs_atb_hover&pg=GBS.PA24.w.1.0.164. Luettu 28.5.2016.

Pehkonen A. Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut. 2010. Saatavilla:

<http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2052.pdf>. Luettu 26.5.2016.

Peltola M. Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. 2014. Helsinki: Unigrafia.

Pierce G. R., Sarason B. R., Sarason I. G., Joseph H. J. & Henderson C. A.

Conceptualizing and assessing social support in the context of the family. 1996. Teoksessa G. R. Pierce, B.R. Sarason & I. G. Sarason. (toim.) Handbook of social support and the family. New York: Plenum Press, 5-18.

Pöyhönen S., Tarnanen M., Vehviläinen E-M., Virtanen A. & Pihlaja L. Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. 2010.

Saatavilla: <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/julkaisut/pdf-julkaisut/osallisenasuomessa.pdf>. Luettu 5.7.2016.

Pösö T. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa:

Forsberg H. & Autonen-Vaaraniemi L. (toim.). Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. 2012. Riika: InPrint.

Raghallaigh M. & Gilligan R. 2010. Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. Saatavilla:

<http://hdl.handle.net/10197/5410>. Luettu 28.5.2016.

Rönkä A., Viheräkoski J., Litsilä R. & Poikkeus A-M. Nuoret ja vanhemmat

perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Rönkä A. & Kinnunen U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus. 2002. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Saukkonen Pasi. Erilaisuuksien Suomi. 2013. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja.

Schubert C. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo A., Fågel S. & Säävälä M. Olemme muuttaneet ja kotoudumme. 2013. Saatavilla: http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/3fb1bd4987d832944b439ca6350362b9/1464441397/application/pdf/4715338/Olemme%20muuttaneet%20-%20ja%20kotoudumme_final%202608%20%283%29.pdf. Luettu 28.5.2016.

Separated Children in Europe-program. Saatavilla: <http://www.scepnetwork.org/p/1/68/separated-children>. Luettu 5.7.2016.

Sevón, E. & Notko, M. Perhesuhteiden omalakisuus (13–26). 2008. Teoksessa Sevón E. & Notko M. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus.

Sisäministeriö. Turvapaikanhakijat. 2016. <http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat>. Luettu 26.5.2016.

Sisäministeriö. Uutiset. Maahanmuutto. Saatavilla: <http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/maahanmuutto>. Luettu 25.5.2016.

Säävälä M. 2011. Perheet muuttoliikkeessä. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 41/2011. Saatavilla: http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/62937df74f62e92fe0953b409cc0bf5e/1464425294/application/pdf/2287072/perheet%20muuttoliikkeess%C3%A4_web.pdf. Luettu 28.5.2016.

Tarnanen M., Pöyhönen S., Lappalainen M. & Haavisto S. (toim.). Osallisena Suomessa. Kokeiluhankkeiden satoa. 2013. Jyväskylä: Kirjapaino Kari.

Tuomi J. & Sarajärvi A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2009. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Turner V. Rituaali. 2007. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Summa.

Turtiainen Kati. 2012. Possibilities of Trust and Recognition between Refugees and Authorities Resettlement as a Part of Durable Solutions of Forced Migration. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41130/978-951-39-4912-9_2012.pdf?sequence=1

UNHCR 2016. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>. Luettu 26.5.2016.

UNHCR Statistical Yearbook 2014. <http://www.unhcr.org/56655f4d8.html>. Luettu 26.5.2016.

Vaitomaa J. Edustajan ja lapsen vuorovaikutus. 2015. Teoksessa Martiskainen T. & Vaitomaa J. (toim.): Yksin Suomessa – edustajan tietopaketti. 2015. Kaarina: Lightpress Oy.

Valtonen K. Social work and Migration. Immigrant and Refugee Settlement and Integration. 2008. Saatavilla: <http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/reader.action?docID=10271849> . Luettu 5.6.2016.

Väre Sanna. 2015. PSYP110. Kehityspsykologian tehtävä.

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Taustatiedot

ikä, sukupuoli, kansalaisuus, Suomeen tulopvm, kuinka kauan piti odottaa oleskelulupaa, tilanne nyt ym.

Ero perheestä

kuka päättänyt nuoren lähdöstä → yhteisymmärrys?, kuka järjestänyt matkan, onko nuori matkustanut yksin, turvattomuuden tunne? onko perhe ollut tietoinen nuoren olinpaikasta, matkan taloudellinen rasite → mahdollinen velkaantuminen

Perhe

ketä perheeseen kuuluu, muut läheiset ihmiset, ohjaajat, edustaja, tukihenkilö, ystävät, missä perhe on nyt
mitä nuori ymmärtää koti-käsitteellä, missä nuoren koti on nyt?/ oli tp-prosessin aikana

Yhteydenpito

kuinka usein, millä tavalla, kenen aloitteesta, kenen kanssa
miltä kontaktin jälkeen on tuntunut, minkälaisia asioita yleensä käsiteltiin

Perheen antama tuki

Onko perhe ymmärtänyt nuoren tunteita, taloudellista asemaa, mahdollista ikävää, pelkoa?
Onko nuori kokenut saavansa perheeltä tukea, minkälaista ja miten se on vaikuttanut arjessa jaksamiseen?

Onko nuori voinut kertoa omista vaikeuksistaan perheelle?

Nuoren mahdollinen huoli perheen turvallisuudesta ym, miten tätä asiaa on voitu käsitellä?

Nuoren rooli perheen jäsenenä, lapsen asemassa vai jossakin muussa?

Vastuu, velvollisuudentunne, perheen tukeminen taloudellisesti, nuoreen kohdistuvat odotukset?

Perheen asioista keskusteleminen ryhmäkodin arjessa? Voiko kaikista asioista puhua?

Kenen kanssa perheen asioista voi jutella? Miksi näin?

Mikä on edustajan rooli suhteessa perheeseen nuoren mielestä?

Kuka tekee päätöksen? Kulttuuriset ristiriidat → perheen odotukset? Esim. ramadanin vietto, rukouksiin osallistuminen?

LIITE 2

TOINEN HAASTATTELUKIERROS

1. Salaisuus → nuorella on turvapaikkaprosessin aikana ollut monenlaisia salaisuuksia, eikä ole tarkkaan tiennyt keneen voi luottaa

* kotimaahan jääneet omaiset, muut nuoret, viranomaistahot

2. Syyllisyys

→ huoli kotimaahan jääneestä perheestä, tieto lähtömaan oloista versus oma nykytilanne

→ kulttuuriset erot, toiminko oikein, vastuu itsestä ja ehkä perheenjäsenistä

3. Koti

* ryhmäkotia ei voinut kokea kotina, kaipuu pysyvämpään olotilaan, turvallisuuden tunne?

4. Lohtu

* KUKA KUUNTELEE, kenelle ylipäänsä voi puhua

→ ikävä omaisia, tuki ja turva

5. Pelko

* miten perhe voi?

* oleskelulupa: koska tulee ja tuleeko myönteinen päätös

* suomalaiset, yhteiskunta ← rasistiset kokemukset